

**Αλβανοί Ορθόδοξοι και Έλληνες της Αλβανίας και ο ρόλος
Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας**

Αναστασοπούλου Γαρυφαλλιά

ΑΘΗΝΑ 2008

§ ΥΠΗ κατασκευή της ταυτότητας του
«βορειοηπειρώτη» από την ελληνική πλευρά
21

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

Αλβανοί και Έλληνες: Από τον 19ο στον 20ο αιώνα

Έλληνες και Αλβανοί πριν την ίδρυση του αλβανικού
κράτους

Η γέννηση του αλβανικού εθνικισμού και η δημιουργία
του αλβανικού κράτους, ως αφετηρία του Βορειοηπειρωτικού
Ζητήματος Η

κατασκευή της ταυτότητας του «βορειοηπειρώτη» από την
ελληνική πλευρά

Η αντιμετώπιση των Ελλήνων της Αλβανίας από την
αλβανική πλευρά

Α. Η διαμόρφωση μιας κοινής αλβανικής συνείδησης

Β1. Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις και το βορειοηπειρωτικό ζήτημα
επί καθεστώτος Χότζα

Β2. Η αντιμετώπιση της ελληνικής μειονότητας από το χοτζικό
καθεστώς

Γ. Δεκαετία 90': Η κατάσταση της ελληνικής μειονότητας και
των Αλβανών ορθόδοξων μετά το άνοιγμα των συνόρων

Η Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας σήμερα

Αναδρομή στην Ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας της
Αλβανίας

Πριν τον Αναστάσιο

Ο Αναστάσιος στην Αλβανία ως πατριαρχικός έξαρχος

Η ενθρόνιση του Αναστάσιου: Το πρώτο θρησκευτικό
ζήτημα στην Αλβανία

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας: Ανάμεσα σε Ελλάδα
και Αλβανία Ο Υπόθεση

Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου

ο Αναθεώρηση Αλβανικού Συντάγματος

Το κοινωνικό έργο της Αλβανική Ορθόδοξης Εκκλησίας

Συμπεράσματα

Βιβλιογραφία

135

Εισαγωγή

Στα προ εθνικισμού Βαλκάνια δύο εθνοτικές ομάδες, οι Αλβανοί ορθόδοξοι και οι Έλληνες, δρουν μέσα στην ίδια κοινότητα, κάτω από τη σφαίρα επιρροής του Πατριαρχείου και αποτελούν τον κύριο πυρήνα του ορθόδοξου μιλλέτ. Από τον μεσαίωνα ως και την κατάρρευση της οθωμανικής Αυτοκρατορίας Αλβανοί ορθόδοξοι και Έλληνες, στην περιοχή της Ηπείρου, μοιράζονται τα κοινά χαρακτηριστικά της θρησκείας, της κοινής καθημερινότητας και της γλώσσας – πολλοί Αλβανοί ήταν δίγλωσσοι, γνώριζαν δηλαδή εκτός της αλβανικής και την ελληνική γλώσσα.

Όταν ο ελληνικός εθνικισμός παίρνει σάρκα και οστά, οι Αλβανοί ορθόδοξοι μαζί με τους Βλάχους συνεχίζουν να «συνδιαλέγονται» με το ελληνικό στοιχείο, απευθυνόμενοι όμως περισσότερο στην κρατική του υπόσταση και όχι στην εθνική του. Εντούτοις, ο ελληνικός εθνικισμός, προγενέστερος του αλβανικού, από την γέννηση του έχει εντάξει στους κόλπους του «ελληνικού γένους» τις δύο αυτές ταυτότητες, μετονομάζοντας τες σε «ελληνικές ή εν δυνάμει ελληνικές». Αρνείται, μάλιστα, την περίπτωση ύπαρξης αυτόνομου αλβανικού έθνους. Το ιδεολόγημα, όμως, αυτό προσκρούει στον μετέπειτα αλβανικό εθνικισμό που κάνει την εμφάνιση του στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και διεκδικεί την κρατική του υπόσταση.

Η ίδρυση του αλβανικού κράτους, του οποίου η τοποθέτηση των συνόρων θα μεταφραστεί από το νεοσύστατο ελληνικό κράτος ως προσπάθεια

προσεταιρισμού των δικών του εδαφικών διεκδικήσεων, στην επίμαχη περιοχή της Ηπείρου, θα οδηγήσει στην ρήξη των σχέσεων των δύο χωρών. Τότε θα αρχίσει να καλλιεργείτε έντονα στους Έλληνες η ιδέα της «αλύτρωτης Βορείου Ηπείρου». Ο συγκεκριμένος γεωγραφικός προσδιορισμός μιας περιοχής, που υποδηλώνεται ότι αποτελεί συνέχεια της ελληνικής νοτίου Ηπείρου, θα πυροδοτήσει μία συνεχή προσπάθεια της Ελλάδας, μέσω διπλωματικών και στρατιωτικών επεμβάσεων, ώστε να προσεταιριστεί μεγάλο μέρος της νοτίου Αλβανίας.

Ο καθορισμός των ελληνοαλβανικών συνόρων θα φέρει με τη σειρά του την αναγνώριση μίας μειονότητας, της ελληνικής στην Αλβανία. Όταν, λοιπόν, η Αλβανία, το 1921, γίνει μέλος της ΚτΕ και αναγνωρίσει την ελληνική μειονότητα, οι μέχρι τότε τακτικές της Ελλάδας, που είχαν το χαρακτήρα της άμεσης επέμβασης στην «γκρίζα ζώνη» της Ν. Αλβανίας, θα αντικατασταθούν από την προσπάθεια εδαφικών διεκδικήσεων μέσω της ίδιας της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας. Από την πλευρά της η Αλβανία, επιδιώκοντας την εθνική της ομοιογένεια, προσπαθεί να αφομοιώσει τις διαφορετικές εθνικές ταυτότητες, μέσα στις οποίες είναι και η ελληνική.

Στη συγκεκριμένη φάση, καθοριστικό ρόλο για την διαμόρφωση των επιχειρημάτων των δύο πλευρών παίζει ο αριθμός της μειονότητας. Η μεν Ελλάδα επιδιώκει την αύξηση του αριθμού των Ελλήνων της Αλβανίας. Την πληθυσμιακή αύξηση του ελληνικού στοιχείου στα αλβανικά εδάφη ακολουθεί και η αύξηση των εδαφικών διεκδικήσεων της ελληνικής πλευράς. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα ελληνοποιεί τους Αλβανούς ορθόδοξους, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι Βλάχοι της Αλβανίας, προβάλλοντας και αξιοποιώντας το κοινό τους χαρακτηριστικό, τη θρησκεία. Μια τέτοια κίνηση πέραν του ότι ισχυροποιεί το ελληνικό στοιχείο, επιτρέπει στην Ελλάδα να εγείρει ζήτημα εδαφικής κυριότητας της και σε περιοχές που δεν εδράζουν ελληνικοί πληθυσμοί. Η δε Αλβανία μειώνοντας αντίστοιχα τον αριθμό των Ελλήνων κερδίζει την εθνική της ομοιογένεια, έτσι δεν αναγνωρίζει ως «μειονοτικές ζώνες» όλες τις περιοχές που υπάρχει ελληνικό στοιχείο, ενώ προβαίνει σε λογικές αφομοίωσης, προσπαθώντας να κυριαρχήσει η αλβανική συνείδηση εις βάρος της εθνοτικής ετερότητας. Έλληνες της Αλβανίας και Αλβανοί ορθόδοξοι γίνονται το «μήλον της Εριδος» για τις δύο χώρες.

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μία προσπάθεια αναπαράστασης της εξέλιξης των δύο ταυτοτήτων, αφενός αυτής του μέλους της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, αφετέρου εκείνης του Αλβανού ορθόδοξου, αλλά και του τρόπου αντιμετώπισης τους από τις δύο χώρες. Σκοπός αυτής της αναδρομής είναι, αφού διαπιστώσουμε τον τρόπο που Αλβανία και Ελλάδα αντιμετώπιζαν τις δύο αυτές ταυτότητες, να καταλήξουμε στη δεκαετία του 90', όπου για πρώτη φορά ένα θεσμός, η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, υπό την καθοδήγηση του Έλληνα απεσταλμένου του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, Αναστάσιου Γιαννουλάτου, σκοπεύει στον να ξεπεράσει τα εθνοτικά διαφοροποιητικά στοιχεία.

Στην πραγματικότητα, οι ορθόδοξοι της Αλβανίας αποτελούν μία θρησκευτική μειοψηφία, καταλαμβάνοντας ένα ποσοστό της τάξεως του 20% του αλβανικού πληθυσμού. Η ιδιαιτερότητα της ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, λοιπόν, δεν προκύπτει από τα ποσοτικά της χαρακτηριστικά αλλά από τα ποιοτικά της, μιας και η θρησκευτική της βάση αποτελείται από τις επίμαχες ταυτότητες των Ελλήνων της Αλβανίας και των Αλβανών ορθόδοξων, συμπεριλαμβανομένων και των Βλάχων.

Στόχος της πολιτικής της Εκκλησίας της Αλβανίας είναι να αντιμετωπίσει τους μεν και του δε συμπεριλαμβανόμενους στην ευρεία θρησκευτική ταυτότητα των «Ορθόδοξων της Αλβανίας». Για τον ίδιο τον Αναστάσιο το όνομα που αντιπροσωπεύει την ταυτότητα της αναγεννημένης Εκκλησίας στην οποία είναι προκαθήμενος είναι αυτό της «Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας» και όχι της «Αλβανικής Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας»¹.

¹ Συναντήσαμε τον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων και πάσης Αλβανίας κκ. Αναστάσιο Γιαννουλάτο, στις 27/08/2008, στην Αθήνα. Κατά τη συνάντησή μας δέχτηκε να απαντήσει σε ερωτήσεις που αφορούσαν το έργο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, ενώ μας παραχώρησε αρχειακό υλικό που περιλαμβάνει παλαιότερες συνεντεύξεις του, των οποίων τη συγκέντρωση και επιμέλεια έχει αναλάβει ο Alexander Belopopsky, με σκοπό την επικείμενη έκδοσή τους.

Όμως, η υπηκοότητα του Αναστάσιου Γιαννουλάτου προσκρούει στην καχυποψία της αλβανικής πλευράς. Οι εκκλησιαστικοί φορείς, λοιπόν, πέραν της διάλυσης του θεσμού που υπηρετούν εξαιτίας της άρτι αρθείσας θρησκευτικής απαγόρευσης που είχε επιβάλλει το καθεστώς του Χότζα, έχουν να αντιμετωπίσουν και την καχυποψία της αλβανικής πολιτικής ηγεσίας, η οποία αντιλαμβάνεται τον Αναστάσιο ως «πράκτορα των Ελλήνων». Από την άλλη ο Αναστάσιος φέρει την ευθύνη να αποδείξει ότι δεν υπηρετεί το πρότυπο του εθνικιστή ιερωμένου που λειτουργεί υπέρ της ελληνοποίησης των Αλβανών ορθοδόξων. Βέβαια, μια τέτοια στάση τον φέρνει αντιμέτωπο με την εθνικιστική φόρτιση αλλά και τον αλυτρωτικό λόγο που χρησιμοποιούν ελληνικοί εθνικιστικοί κύκλοι, ενίοτε και η πολιτική ηγεσία, σε ό, τι αφορά την αντιμετώπιση της ελληνικής μειονότητας. Κύριοι φορείς του αλυτρωτισμού είναι όχι μόνο οι βορειοηπειρωτικοί σύλλογοι και οι οργανώσεις της μειονότητας αλλά και ιερωμένοι της Ελληνικής Εκκλησίας από την οποία προέρχεται ο Αναστάσιος Γιαννουλάτος.

Πριν, όμως, προχωρήσουμε στη μελέτη του έργου της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας υπό την καθοδήγηση του Αρχιεπισκόπου Αναστάσιου, θα επιχειρηθεί μία σύντομη αναδρομή στην ιστορία της ίδιας της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, η οποία θα απεικονίζει την πορεία της θρησκευτικής ταυτότητας του Ορθόδοξου στην περιοχή αλλά και τη σχέση της Εκκλησίας της Αλβανίας με το Πατριαρχείο που χρόνια αργότερα θα είναι αυτό που θα επιλέξει τον Αναστάσιο για το ρόλο του Αρχιεπισκόπου της. Επιπλέον, θα επιχειρηθεί να μελετηθούν οι λόγοι που έγειραν την καχυποψία της αλβανικής πλευράς στο πρόσωπο του Αναστάσιου. Τέλος, θα αποπειραθούμε, μέσω της διερεύνησης του έργου της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, να κατανοήσουμε αν τελικά κατόρθωσε ένας θρησκευτικός φορέας να ξεπεράσει τους εθνικιστικούς σκόπελους που έθεσαν οι δύο χώρες στη νότια Αλβανία.

Αλβανοί και Έλληνες: Από το μεσαίωνα στον 20ο αιώνα

§ Έλληνες και Αλβανοί πριν την ίδρυση του αλβανικού κράτους

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τους λόγους αλλά και τις βάσεις που στηρίχτηκε τόσο η ελληνική επιχειρηματολογία όσο και ο αλβανικός εθνικιστικός αντίλογος για την διεκδίκηση του νοτίου τμήματος της Αλβανίας, θα πρέπει αρχικά να ανατρέξουμε στο παρελθόν των δύο αυτών κρατών, σε εποχές προγενέστερες της εθνικής του σύστασης. Οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν ανάμεσα σε αυτές τις δύο εθνοτικές ομάδες, από το μεσαίωνα, μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τα μετέπειτα εθνικιστικά επιχειρήματα της Ελλάδας απέναντι στο βορειοηπειρωτικό ζήτημα, αλλά και την πορεία των σχέσεων των δύο χωρών εξαιτίας του ίδιου του ζητήματος.

Η συνύπαρξη των Αλβανών και των Ελλήνων στον ηπειρωτικό χώρο ξεκινά από τα μεσαιωνικά χρόνια και μέχρι τη γέννηση του αλβανικού εθνικισμού χαρακτηρίζεται από την κοινωνική αλληλεπίδραση, συνέπεια της καθημερινής τριβής, αλλά και από την κοινή θρησκευτική ταυτότητα. Αυτή, όμως, η κοινή θρησκευτική ταυτότητα είναι που τα επόμενα χρόνια θα αποτελέσει ισχυρό όπλο για την ελληνική πλευρά στην προσπάθεια να καταγράψει ως Έλληνες, Αλβανούς πολίτες που έφεραν την ιδιότητα του χριστιανού ορθόδοξου και ζούσαν στο νότιο τμήμα της Αλβανίας.

Συγκεκριμένα, οι Αλβανοί ορθόδοξοι άνηκαν στην ομάδα των Τόσκηδων. Οι Τόσκηδες, εγκαταστημένοι στο νότιο τμήμα της χώρας, ήταν στην πλειοψηφία τους μουσουλμάνοι, με ένα μικρό ποσοστό να έχει παραμείνει στο ορθόδοξο δόγμα, παρά τον εξισλαμισμό από τους Οθωμανούς. Στο βόρειο τμήμα της χώρας ζούσε η έτερη ομάδα, αυτή των Γκέγκηδων, επίσης μουσουλμάνοι στην πλειοψηφία τους, με την μειοψηφία να έχει ασπαστεί τον καθολικισμό από τις αρχές του μεσαίωνα. Η διαφοροποίηση των δύο ομάδων, πέραν της θρησκείας, είναι και διαλεκτολογική. Παρά την ύπαρξη των διαφορών αυτών οι Γκέγκηδες και οι Τόσκηδες, αργότερα, θα αποτελέσουν τον βασικό πυρήνα για την διαμόρφωση του αλβανικού έθνους. Μέχρι τότε, όμως, η μία από τις δύο ομάδες, οι Τόσκηδες, έρχονται σε επαφή με τις άλλες εθνοτικές ομάδες της περιοχής της Ηπείρου, τους Έλληνες

και τους Βλάχους. Στην πορεία οι σχέσεις που θα αναπτυχθούν ανάμεσα στις τρεις εθνοτικές ομάδες θα αποτελέσουν βασική ιδεολογική αιχμή του ελληνικού εθνικισμού, με σκοπό την προσμέτρηση των ορθοδόξων Τόσκηδων και των Βλάχων στο ελληνικό δυναμικό της Ηπείρου.

Η προπαγανδιστική ελληνικότητα των ορθοδόξων Τόσκηδων βρίσκει εφαρμογή, για παράδειγμα, στο έργο του Σ. Καργάκου, όπου υπερτονίζονται τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά των Γκέγκηδων και των Τόσκηδων, ώστε να φανεί η ισχυρότερη σύνδεση των τελευταίων με τους Έλληνες. Η γλώσσα στη συγκεκριμένη περίπτωση εργαλειοποιείται και ο συγγραφέας μας πληροφορεί ότι η διάδοση της ελληνικής ανάμεσα στους Τόσκηδες υποβοηθάται από την απουσία μορφολογικής διάστασης στην διάλεκτο τους. Έτσι «οι Τόσκαι μεταχειρίζονταν τους ελληνικούς χαρακτήρες, οι δε Γκέκai τους λατινικούς και ενίοτε τους κυριλλικούς»². Ενώ λίγο πριν έχει αναφέρει ότι: «οι Γκέκai και οι Τόσκαι διαφέρουσιν αλλήλων περισσότερο αφ' ότι συνήθως υποθέτει τις. Καίτοι η γλώσσα αυτών είναι αυτή, μετά δυσχερείας εννοούσι αλλήλους και τρέφουσιν αμοιβαίον μίσος»³.

Από το Μεσαίωνα ως και την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Έλληνες, Βλάχοι και Αλβανοί ορθόδοξοι, κυρίως της Ηπείρου, εντάσσονται στην ίδια κοινότητα, κάτω από τη σφαίρα επιρροής του Πατριαρχείου. Κατά τα βυζαντινά χρόνια η επίδραση της βυζαντινής Διοίκησης και Εκκλησίας έχει αυξηθεί σε περιοχές και εκτός του κόλπου του Αυλώνα, σε μια προσπάθεια αναχαίτισης των προθέσεων της Καθολικής Εκκλησίας να επεκτείνει την επιρροή της πέραν του βορείου τμήματος της σημερινής Αλβανίας, το οποίο είχε περιέλθει στην επικράτεια των ιταλικών κρατιδίων⁴.

Εκτος της Εκκλησίας, στην διαμόρφωση μιας ισχυρής σχέσης ανάμεσα σε Αλβανούς και Έλληνες, συμβάλλουν και άλλοι παράγοντες που η επίδραση τους διατηρείται

² Καργάκος Σαράντος, *Αλβανοί, Αρβανίτες, Έλληνες*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2005, σελ. 187

³ *Ibid*, σελ.185

⁴ Πιτούλη – Κίτσου Χριστίνα, *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά τη Περίοδο 1907 – 1914*, εκδ. Ολκός, Αθήνα 1997, σελ. 15

καθ' όλη τη περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ένας εκ των συνεκτικών κρίκων για τους βαλκανικούς λαούς είναι εκείνος των ισχυρών οικονομικών σχέσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ τους με κύριους άξονες το εμπόριο και τη βιοτεχνία. Οι σχέσεις αυτές ξεπερνώντας το αποκλειστικά οικονομικό επίπεδο έγιναν φορείς μιας νέας βαλκανικής ιδεολογίας, επηρεασμένης βέβαια από τον δυτικό Διαφωτισμό και αποτέλεσαν αφορμή για την εγκαθίδρυση σύγχρονων μορφών πολιτικής οργάνωσης στην περιοχή⁵. Έτσι, με την δημιουργία ενιαίων θρησκευτικών, οικονομικών και πολιτικών στόχων, οι χριστιανοί των Βαλκανίων κινούνται σε ένα περιβάλλον όπου το ελληνικό στοιχείο ισχυροποιείται, ιδιαίτερα από το 17^ο αιώνα και μετά, όταν σημειώθηκε η πρώτη ραγδαία αύξηση των ελληνικών σχολείων αλλά και η καθιέρωση, συνεπώς, της ελληνικής, ως κοινής γλώσσας.

Ειδικότερα στενές σχέσεις αναπτύχθηκαν, κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανάμεσα σε Έλληνες και Τόσκηδες ορθόδοξους. Συγκεκριμένα, οι σχέσεις Αλβανών και Ελλήνων, στη περιοχή της Τοσκαριάς, διαμορφώθηκαν, επί Οθωμανών, βάσει κοινωνικών, οικονομικών και ιδεολογικών διαφοροποιήσεων που συνεπάγονται με την κυρίαρχη διαίρεση σε ορθόδοξους και μουσουλμάνους. Οι Αλβανοί μουσουλμάνοι γρήγορα ταυτίστηκαν με την εξουσία της Πύλης ενώ οι Αλβανοί ορθόδοξοι μαζί με τους «αλλοεθνείς» τους ορθόδοξους συνέχιζαν να ταυτίζονται με τα συμφέροντα του Πατριαρχείου και του ορθόδοξου μιλλέτ, στο οποίο κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο⁶.

Η εμπλοκή των Αλβανών με το «φιλληλληνικό» ορθόδοξο μιλλέτ φέρει και τα ανάλογα φιλελληνικά αισθήματα από πλευράς τους, τα οποία επέτρεψαν σε ξένους παρατηρητές να τους ονομάσουν «γραικόφιλους Αλβανούς»⁷. Πάντως, ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση της Πιτούλα – Κίτσου Χριστίνας, η οποία αναφέρει χαρακτηριστικά ότι καθόλου τυχαία δεν ήταν η διοικητική διαίρεση που είχαν εφαρμόσει οι Τούρκοι για τη συγκεκριμένη περιοχή της Ηπείρου, δηλαδή σε ένα ευρύτερο εδαφικό πεδίο να εδράζουν διαφορετικές εθνοτικές ομάδες, είχε σαν σκοπό να αποτραπεί

⁵ *ibid*, σελ. 16

⁶ Πιτούλη – Κίτσου Χριστίνα, ο.π., σελ. 19

⁷ *Ibid*, σελ. 20

οποιαδήποτε εδαφική διεκδίκηση και να υπάρξει κοινό επαναστατικό κίνημα, μιας και οι διαφορετικές εθνότητες θα διεκδικούσαν τις ίδιες περιοχές, των οποίων ο συνοριακός καθορισμός θα ήταν δύσκολος εξαιτίας της πληθυσμιακής ανάμιξης⁸. Μια τέτοια οργανωτική λογική δεν μπορεί παρά να φαντάζει οιωνός των όσων θα ακολουθήσουν κατά τη δημιουργία εθνικών κρατών στα Βαλκάνια. Βέβαια, αυτό ο σχεδιασμός δεν απέτρεψε Αλβανούς αλλά και Βλάχους να συμμετέχουν στον απελευθερωτικό αγώνα κατά των Οθωμανών των ίδιων των Ελλήνων.

Οι στενές, λοιπόν, σχέσεις που αναπτύχθηκαν ανάμεσα σε Έλληνες και Αλβανούς αλλά και Βλάχους, τα κοινά σημεία αναφοράς όπως η θρησκεία, η κοινή διαβίωση αλλά και η χρήση της ίδιας γλώσσας, φαινόμενο καθόλου σπάνιο, προσμετρούνται για τη δημιουργία της έννοιας του ελληνικού «γένους», όπου περιλαμβάνει υποκείμενα με διαφορετική γλώσσα και πολιτισμό. «Η ομπρέλα κάτω από την οποία έβρισκαν στέγη εντελώς διαφορετικές εθνογλωσσικές ομάδες, (που) ήταν πάντα ανοικτή και εγγυόταν την υπαγωγή σε ένα ευγενές καταγωγικά και «φιλοπρόοδο έθνος» και όπως θα προσθέσει παρακάτω κυρίαρχο ρόλο για την δημιουργία του γένους έπαιζε η θρησκεία»⁹. Ουσιαστικά ακόμη και η απουσία κοινής γλώσσας ανάμεσα σε Έλληνες και μη ελληνόφωνους Αλβανούς, δικαιολογούταν με την απόδοση στα υποκείμενα του χαρακτηριστικού των «Ελλήνων αλβανόφωνων». Μόνο που, όπως θα διατυπωθεί αναλυτικότερα στη συνέχεια, ένας από τους πρωτεργάτες του αλβανικού εθνικισμού, ο Φαν Νόλι, ήταν αλβανόφωνος Έλληνας.

Η άνθιση του ελληνικού εθνικισμού σηματοδοτεί και την έναρξη των προσπαθειών των Ελλήνων να εντάξουν μέσα στο ελληνικό γένος πληθυσμούς διαφορετικούς από αυτούς. Η γέννηση, όμως, του αλβανικού πληθυσμού θα

⁸ *ibid*, σελ. 17

⁹ Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Ιθαγένεια και Πολιτογράφηση στην Ελλάδα της Μετανάστευσης: (Αντι)φάσεις μιας αδιέξοδης πολιτικής», στο Παύλου Μίλτος και Χριστόπουλος Δημήτρης (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική Συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του Πολίτη*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2004, σελ. 308 - 309

αποτελέσει το έναυσμα για τη σύγκρουση δύο «συναρτήσεων» που αναζητούν όχι μόνο εθνική αλλά και εδαφική υπόσταση, διεκδικώντας ίδιους χώρους, ίδιους πληθυσμούς.

§ Η γέννηση του αλβανικού εθνικισμού και η δημιουργία του αλβανικού κράτους, ως αφετηρία του Βορειοηπειρωτικού Ζητήματος

Η έναρξη του αλβανικού εθνικισμού εντοπίζεται, οργανωμένα πλέον, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Αν και καθυστερημένη, συγκριτικά με τα εθνικιστικά κινήματα στα υπόλοιπα βαλκάνια, η εθνική κίνηση των Αλβανών θα είναι αυτή που θα οδηγήσει την ελληνική πλευρά σε εντατικοποίηση των προσπαθειών της να εντάξει στα εδάφη της την περιοχή της Ηπείρου, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι και από πριν δεν απέβλεπε στην διεύρυνση των συνόρων της προς τη συγκεκριμένη περιοχή.

Η έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων αποτελεί και την αφετηρία των προσπαθειών της Ελλάδας να επεκταθεί προς τη σημερινή νότια Αλβανία. Οι διεκδικήσεις θα πάψουν να είναι άμεσα εδαφικές με την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων και με την απόφαση της ελληνική κυβέρνησης να αλλάξει πολιτική, εστιάζοντας από το 1921 περισσότερο στην εφαρμογή των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, των «βορειοηπειρωτών».

Συγκεκριμένα, η έναρξη των ζυμώσεων για την δημιουργία αλβανικής εθνικής ταυτότητας αποκρυσταλλώθηκε στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα με το κίνημα της «Rilindja» (Αναγέννηση). Η «Rilindja», από τη σύσταση της «Λίγκας του Πρίζρεν» το 1878 μέχρι και την κήρυξη της αλβανικής ανεξαρτησίας το 1912, ένωσε τον αλβανικό λαό σε μια κοινή εθνική συνείδηση¹⁰. Σημαντικό ρόλο στην εθνική αφύπνιση των Αλβανών έπαιξε και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος, όταν Έλληνες, Μαυροβούνιοι και Σέρβοι άρχισαν να εποφθαλμιούν τα εδάφη στα οποία ζούσαν οι Αλβανοί¹¹.

¹⁰ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, εκδ. Γόρδιος, Αθήνα, 2007, σελ. 42

¹¹ Καργιάκος Σαράντος, *Αλβανοί...ό.π.*, σελ. 195

Για το ίδιο λόγο το 1912 η Αυστροουγγαρία και η Ιταλία θα υποστηρίξουν την ανεξαρτητοποίηση των Αλβανών. Η εδαφική συγκρότηση του κράτους της Αλβανίας θα πραγματοποιηθεί, στις 28 Νοεμβρίου 1912, επικυρωμένη από την «Εθνική Συνέλευση» του Αυλώνα, εξαιτίας της απόφασης της Αυστροουγγαρίας να περιορίσει τον επεκτατισμό που είχε καταλάβει τα ήδη υπάρχοντα βαλκανικά κράτη αλλά την επιθυμία της Ιταλίας να ελέγχει την Αδριατική¹².

Το 1913, στο Λονδίνο, οι Μεγάλες Δυνάμεις, υπογράφοντας σχετική συμφωνία, θα αναγνωρίσουν και επίσημα το αλβανικό κράτος ενώ το Δεκέμβρη του ίδιου έτους θα καθοριστούν, με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας τα σύνορα του νεοσύστατου κράτους. Βέβαια, έχουν προηγηθεί προκαταρτικές διαβουλεύσεις, όπου η Αλβανία μεταξύ άλλων ζητά να επεκταθεί έως και την περιοχή του «Βιλαετίου Ιωαννίνων» (βορειοδυτικά της Καστοριάς, ανατολικά του Μετσόβου, μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο).

Αξιώσεις στα συγκεκριμένα εδάφη είχε την ίδια περίοδο και η Ελλάδα. Επιπλέον, ο ελληνικός στρατός, κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, είχε μπει σε περιοχές που το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας καθόριζε ως αλβανικές. Συγκεκριμένα, παραχωρούσε στην Αλβανία τις περιοχές του Δελβίνου, των Αγίων Σαράντα, της Χιμάρας, του Αργυροκάστρου, της Πρεμέτης, του Λεσκοβικίου και της Κορυτσάς.

Στο τέλος, όμως, οι Μ. Δυνάμεις απεφάνθησαν ότι η Ελλάδα μπορούσε να προσαρτήσσει στα εδάφη της τα νησιά του Αιγαίου εκτός από την Ιμβρο και τη Τένεδο, μόνο όμως την επομένη ημέρα από αυτή που θα απέσυρε τα στρατεύματα της από τις περιοχές της νοτίου Αλβανίας¹³. Μάλιστα ο Κάστελλαν υποστηρίζει πως οι Μ. Δυνάμεις δεν σκόπευαν να δώσουν ποτέ τα εδάφη της λεγόμενης Β. Ηπείρου στην Ελλάδα, αλλά χρησιμοποίησαν την Αλβανία ως δόλωμα για να προσχωρήσουν στην

¹² Βερέμης Θάνος, «Η Ίδρυση του Αλβανικού Κράτους και οι Ελληνικές Διεκδικήσεις», στο Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η. (επιμ.) *Ο Ελληνισμός της Αλβανία*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995, σελ. 19

¹³ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές...*, ό.π., σελ. 61

Αντάντ η Ελλάδα και η Ιταλία, επιτρέποντας τους να μπουν με τα στρατεύματα τους μέσα στα αλβανική εδάφη¹⁴.

Ετσι, ξεκινά η διαπάλη ανάμεσα στα δύο κράτη. Τα επιχειρήματα που αρθρώνονται, όμως, από τις δύο πλευρές επεκτείνονται πέραν των εδαφικών διεκδικήσεων. Η βασική ιδεολογική αιχμή της ελληνικής πολιτικής είναι το ότι οι Αλβανοί δεν μπορούν να σχηματίσουν έθνος, μιας και αποτελούν μια ρευστή εθνότητα, συγγενική, «ομόαιμη» με τους Έλληνες. Μάλιστα προέβαλαν ακόμη και το επιχείρημα της κοινής καταγωγής σε μυθεύματα περί Πελασγών αλλά και Ιλλυρίων¹⁵.

Συγκεκριμένα, ο Θωμάς Πασχίδης, μέλος της «Δημοκρατικής Ομοσπονδίας Ανατολής», με ηπειρωτική καταγωγή, στο έργο του «Οι Αλβανοί και το μέλλον αυτών εν τω Ελληνισμώ» έκανε λόγο, πέραν των κοινών στοιχείων που ενώνουν τους δύο λαούς, και για σχέση Πελασγών και Ιλλυρίων¹⁶. Επιχείρημα που χρησιμοποιείται μέχρι τις μέρες μας. Συγκεκριμένα, η κοινή καταγωγή των δύο φυλών που θα οδηγούσε, με βάση τις ελληνικές επιδιώξεις, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, στην δημιουργία ενός κοινού ελληνοαλβανικού έθνους ή δύο συγγενών εθνών, χρησιμοποιήθηκε ως επιχείρημα για να θεωρηθούν οι Αλβανοί «μη έθνος» τόσο μετά από την ίδρυση του αλβανικού κράτους όσο και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με αποδυναμωμένη την ισχύ του πια. Όμως, ακόμη και μέχρι τις ημέρες μας, η συνακόλουθη απόρροια ενός τέτοιου επιχειρήματος που θέλει τους Αλβανούς ορθόδοξους ως Έλληνες ή εν δυνάμει Έλληνες βρίσκει εφαρμογή τόσο στον ιδεολογικό προσανατολισμό τη πολιτικής οργάνωσης της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, της «Ομόνοιας» όσο και σε διάφορα κέντρα, επίσημα και μη, που διαμορφώνουν την ελληνική

¹⁴ Κάστελλαν Ζωρζ, *Η Ιστορία των Βαλκανίων*, εκδόσεις Γκοβοστης, 1991, σελ. 598

¹⁵ Μπαλτσιώτης Λάμπρος, *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Μια Προσπάθεια...*, ό.π., σελ. 46

¹⁶ Γούναρης Βασίλης, *Τα Βαλκάνια των Ελλήνων: Από τον Διαφωτισμό έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 180

πολιτική¹⁷. Αλλωστε, το κίνημα του εθνικισμού χρησιμοποιεί κάποιους από τους πολιτισμούς που προϋπήρξαν, μετασχηματίζοντάς τους στην πορεία, έχοντας ως πρώτη ύλη πολιτισμικά, ιστορικά και άλλα κληροδοτήματα του προεθνικιστικού κόσμου¹⁸.

Αφού, λοιπόν, η ελληνική πλευρά έχει κατασκευάσει την επιχειρηματολογία της στηριζόμενη σε μια συγκεκριμένη ανάγνωση της ιστορίας, δημιουργεί τον όρο της «Βορείου Ηπείρου», ο οποίος αν και είναι γεωγραφικός, έχει έννοια πολιτική και διπλωματική, δηλώνοντας εκείνο το τμήμα που με βάση τους ελληνικούς ισχυρισμούς αποτελεί τη συνέχεια της ελληνικής - νοτίου Ηπείρου.

Αν «για το άτομο το «παρελθόν» είναι μνήμη, για τη συλλογικότητα είναι ιστορία...Ωστόσο τίποτα από τα δύο δεν είναι απαραίτητως πραγματικά: και τα δύο είναι ανθρώπινα κατασκευάσματα, και τα δύο εμπεριέχονται πλήρως στον καθορισμό της ταυτότητας. Το ότι είναι φανταστικά δεν σημαίνει ωστόσο ότι είναι και φαντασιακά»¹⁹ αναφέρει χαρακτηριστικά ο Richard Jenkins. Αυτή η τοποθέτηση βρίσκει εφαρμογή στον τρόπο που η ελληνική πλευρά δημιούργησε την «Βόρειο Ηπειρο» και την ιστορία της.

Η ιδέα της «Βορείου Ηπείρου» και του «επαναπατρισμού» της οδήγησε τον ελληνικό πληθυσμό που ζούσε στα εδάφη τα οποία πλέον είχαν περιέλθει στην αλβανική επικράτεια να αντιδράσουν στον διακανονισμό που επικύρωσε το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας. Μάλιστα, οι αντιδράσεις αυτές έλαβαν διαστάσεις αυτονομιστικού κινήματος. Συγκεκριμένα, με πρόεδρο τον πρώην υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας, Γεώργιο Ζωγράφο, η κυβέρνηση της Αυτόνομης Βορείου Ηπείρου, η οποία έδραζε στο Αργυρόκαστρο, ζήτησε το Φεβρουάριο του 1914 από τον ελληνικό πληθυσμό να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του²⁰.

¹⁷ Μπαλτσιώτης Λάμπρος, *Η Ελληνική Μειονότητα...*, ό.π., σελ. 46 - 47

¹⁸ Ernest Gellner, *Έθνη και Εθνικισμός*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1992, σελ. 50 - 51

¹⁹ Jenkins Richard, *Κοινωνική Ταυτότητα*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 57

²⁰ Βερέμης Θάνος, *Η Ίδρυση...*, ό.π., σελ. 21

Τουτέστιν, να ζητήσει την προσάρτηση της λεγόμενης «Βορείου Ηπείρου» στην Ελλάδα.

Η κίνηση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα το Μάιο της ίδιας χρονιάς να υπογραφεί το πρωτόκολλο της Κέρκυρας με το οποίο αναγνωριζόταν η αυτονομία των βορειοηπειρωτών. Δύο μήνες αργότερα Αυστροουγγαρία, Ιταλία και Αλβανία έκαναν δεχτεί τη συμφωνία και αναγνώριζαν την αυτονομία της περιοχής. Ομως τον Οκτώβρη του ίδιου έτους ο ελληνικός στρατός εισέρχεται στην Πρεμετή, το Αργυρόκαστρο και τη Κορυτσά, για να σταματήσει την αναρχία στην οποία είχε υποπέσει η περιοχή. Ο Βενιζέλος, τότε, πίστευε ότι η θετική στάση των Μεγάλων Δυνάμεων για την επέμβαση του ελληνικού στρατού αποτελούσε προάγγελο της δικαίωσης των ελληνικών επιδιώξεων. Εντούτοις, τον Απρίλιο του 1915, στο Λονδίνο, οι δυνάμεις της Αντάντ αποφασίζουν να παραμείνουν τα σύνορα της Αλβανίας ως είχαν.

Στις 29 Ιουλίου 1919 γίνεται η τελευταία συμφωνία που φαίνεται να γέρνει τη ζυγαριά υπέρ της Ελλάδας, ανάμεσα στον Βενιζέλο και τον Τιτόνι και επιτρέπει στην Ελλάδα να προσαρτηθεί στα εδάφη της την Κορυτσά και το Αργυρόκαστρο. «Για μία ακόμη φορά, τα όνειρα της Μεγάλης Ιδέας ξεσήκωσαν τα πνεύματα και ο Βενιζέλος που πήγε στο Παρίσι για την διάσκεψη ειρήνης υποστήριξε με ζήλο τις θέσεις της Ελλάδας. Αλλά σκόνταψε στη δυσπιστία των Ιταλών που διεκδικούσαν για τους εαυτούς τους ή για μια υποτελή Αλβανία τη Βόρειο Ηπειρο...»²¹ αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ζ. Κάστελλαν, μεταφέροντας τόσο την προσπάθεια της Ελλάδας να κρατήσει ζωντανή την ιστορική και εθνική σύνδεση της με το Βυζάντιο, διεκδικώντας την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, όσο και τα συμφέροντα των Ιταλών που προσέκρουαν στις ελληνικές επιδιώξεις.

Ετσι, στις 28 Μαΐου 1920, με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Καψτίτσας, Ελλάδα και Αλβανία διευθετούν την οριογραμμή οριστικά ανάμεσα τους, με τη λεγόμενη «Βόρειο Ηπειρο» να μένει στη γείτονα χώρα και η τελευταία να αναλαμβάνει δεσμεύσεις για το σεβασμό των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας. Το

²¹ Κάστελλαν Ζωρζ, *Η Ιστορία των Βαλκανίων...*, ό.π., σελ.

Δεκέμβριο του ίδιου έτους η Αλβανία εισήλθε στην Κοινωνία των Εθνών²².

Το 1921, με την ολοκλήρωση της τελευταίας φάσης εισόδου της Αλβανίας στη ΚτΕ, η ελληνική πλευρά αρχίζει να υποχωρεί σε ζητήματα εδαφικών διεκδικήσεων και φαίνεται να εστιάζει, πλέον, περισσότερο σε αυτά που αφορούν την ελληνική μειονότητα που βρίσκεται εντός της αλβανικής επικράτειας²³. Ουσιαστικά, δείχνει, μετά από πολύχρονες διπλωματικές και στρατιωτικές διαμάχες, να αλλάζει τρόπο προσέγγισης των διεκδικήσεων της, προβάλλοντας πλέον την μειονότητα ως μέσω διατήρησης της ελληνικότητας στην περιοχή. Η επιχειρηματολογία της ελληνικής πλευράς ξεφεύγει από την άρνηση να δεχτεί το αυτόφωτο του αλβανικού έθνους και στρέφεται στην δημιουργία και προβολή μια ισχυρής εθνοτικής ταυτότητας, αυτή των «βορειοηπειρωτών».

§ Η κατασκευή της ταυτότητας του «βορειοηπειρώτη» από την ελληνική πλευρά

Η ελληνική πλευρά αντιμετωπίζει για δεκαετίες τις δύο ταυτότητες των μελών της ελληνικής μειονότητας και των Αλβανών ορθοδόξων ως μία, αυτή του «βορειοηπειρώτη». Η κατασκευή της συγκεκριμένη ταυτότητας βασίστηκε πάνω σε δύο κριτήρια: αυτό της γλώσσας και αυτό της θρησκείας, στοιχεία κραταιά για την εθνικοποίηση μιας ομάδας αφού εμπερικλείουν τις περισσότερες φορές όλα τα υπόλοιπα διακριτικά γνωρίσματα στα οποία η εθνικιστική ιδεολογία κατά περίπτωση καταφεύγει (ιστορική καταγωγή, μύθοι, ήθη, παραδόσεις κ.α.)²⁴. Επιπλέον, η γλώσσα, σε πρώτο στάδιο, γίνεται το συμβολικό όριο στην επικοινωνία μεταξύ των διαφόρων εθνών και καθορίζει τον φαντασιακό αυτοπροσδιορισμό του έθνους. Σε δεύτερο στάδιο η θρησκεία αποτελεί κύρια

²² Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις...ό.π.*, σελ. 64 - 65

²³ Ζιώγας Ν., «Τα Ανθρώπινα και Μειονοτικά Δικαιώματα και οι Έλληνες στην Αλβανία», στο Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η. (επιμ.), *Ο Ελληνισμός της Αλβανία*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995, σελ. 282

²⁴ Λέκκας Π., *Η Εθνικιστική Ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις Εργασίας στην ιστορική Κοινωνιολογία*, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα, 1996, σελ. 163

λειτουργική κατασκευή στις περιπτώσεις, όπου η εθνικιστική ιδεολογία γίνεται μαζική δύναμη, παρά στη φάση που είναι μειονοτική ιδεολογία και κίνημα των εθνικιστών²⁵.

Με βάση αυτές τις παραπάνω προϋποθέσεις η ελληνική πλευρά «βάπτισε» Έλληνες τόσο τους Αλβανούς που ήταν ορθόδοξοι - ένα μέρος τους δε ήταν και ελληνόφωνο - όσο και τους Βλάχους που ζούσαν στην Αλβανία, οι οποίοι ήταν επίσης ορθόδοξοι. Αρχικά, η ελληνική πλευρά χρησιμοποίησε το κριτήριο της θρησκείας η οποία συντελεί στον προσδιορισμό όχι πλέον μιας απλής κοινότητας ομοδόξων, αλλά μιας καινούριας πολιτισμικής και πολιτικής οντότητας - του έθνους²⁶.

Έτσι, η ελληνική πλευρά καθόρισε ως «Άλλους» όχι τους αλλοεθνείς γείτονες της αλλά τους αλλόθρησκους, γεγονός που υποβοήθησε και το ότι το αλβανικό έθνος δεν είχε μία ενιαία θρησκευτική ταυτότητα. Όπως αναφέρουν οι A. Gupta και J. Ferguson: «...ο «άλλος» δεν χρειάζεται να είναι εξωτικός ή χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά, για να είναι άλλος»²⁷. Η ελληνική πλευρά «...συλλαμβάνει εσφαλμένα τον ξένο, δίνοντας έμφαση επιλεκτικά σε ορισμένες πλευρές του και αγνοεί άλλες»²⁸. Οπότε, υπερτονίζει το χαρακτηριστικό της αλλοθρησκείας, για να μπορέσει αρχικά να προσδιορίσει ως «άλλους» τους μουσουλμάνους Αλβανούς της νοτίου Αλβανίας και κατά δεύτερον να εντάξει στο εθνικό «εμείς» τους Αλβανούς ομόδοξους. Αλλωστε, η ορθοδοξία συνέβαλε σημαντικά στην ενδυνάμωση του ελληνικού εθνικιστικού φρονήματος, αποτελώντας κύριο κριτήριο προσδιορισμού της ελληνικής εθνικής ταυτότητας από τον καιρό ακόμη της οθωμανικής κυριαρχίας μέχρι και τον 20^ο αιώνα. Η

²⁵ Eric Hobsbawm, *Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Μ.Καρδάμιστα, Αθήνα, 1994, σελ. 99.

²⁶ Λέκκας Παντελής, *ό.π.*, σελ. 183

²⁷ Κυριακίδης Γ. & Μ. Μιχαηλίδου, *Η προσέγγιση του άλλου. Ιδεολογία, μεθοδολογία και ερευνητική πρακτική*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2006, σελ. 86

²⁸ Βουτσάκης Β., «Σύντεκνοι και Μετανάστες: Εμπόδια Πολυπολιτισμικότητας στην Ελλάδα», στο *Mesure S. & A. Renault, Alter Ego. Τα παράδοξα της Δημοκρατικής Ταυτότητας*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2005, σελ. 23

θρησκευτική πίστη εξισώθηκε με την εθνική νομιμοφροσύνη σε τέτοιο βαθμό που οι έννοιες Χριστιανός και Έλληνα καταστούν σχεδόν συνώνυμες²⁹.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα των προαναφερθέντων αποτελεί η περίπτωση της Κορυτσάς, την οποία η ελληνική πλευρά χαρτογραφούσε ως ελληνική περιοχή. Εντούτοις, το 1923, η επιτροπή της ΚτΕ σημείωνε πως: «Στην Κορυτσά στην ουσία δεν υπάρχει ελληνόφωνος πληθυσμός και όταν ο Κλεμανσώ έλεγε το 1913 ότι εκεί η πλειοψηφία του πληθυσμού ήταν Έλληνες, αυτή η γνώμη, η οποία δεν συνδέει με τα γεγονότα, αντανακλά τη σύγχυση μεταξύ θρησκείας και εθνολογικής κατάστασης. Η σύγχυση αυτή ήταν πολύ συνηθισμένη στην συζήτηση περί βαλκανικών ζητημάτων, σύμφωνα με την οποία η ορθόδοξη θρησκεία ταυτιζόταν με την ελληνική εθνικότητα»³⁰.

Επίσης, όπως προαναφέρθηκε ένα ακόμη «εθνικιστικό όπλο» για την Ελλάδα ήταν και το γλωσσικό κριτήριο, δηλαδή η ελληνοφωνία Αλβανών και Βλάχων. Το γεγονός ότι πολλοί Βλάχοι και Αλβανοί ήταν δίγλωσσοι επέτρεψε στον ελληνικό εθνικισμό να επιχειρηματολογήσει υπέρ της «ελληνικότητας» των δύο αυτών ομάδων, αφού η προβολή του γλωσσικού κριτηρίου εξαρτάται από το πώς η ίδια η εθνικιστική ιδεολογία ορίζει και αποτιμά τις ανάγκες του έθνους, πριν επιχειρήσει να τις υπηρετήσει με επιλογές που έχουν συγκεκριμένο συμβολισμό³¹.

Η επίτευξη μιας τέτοιας διαδικασίας πραγματοποιήθηκε πρώτον μέσω των ελληνικών σχολείων, όταν πλέον οροθετήθηκαν οι μειονοτικές ζώνες και επιτράπηκε η ίδρυση τους και δεύτερον χάριν των εφημερίδων, περιοδικών και συλλόγων που δημιουργήθηκαν κατά καιρούς τόσο μέσα στην κοινότητα των Ελλήνων της Αλβανίας όσο και εντός των συνόρων του ελληνικού

²⁹ Λέκκας Παντελής, *Η Εθνικιστική ιδεολογία... ό.π.*, σελ. 183-184

³⁰ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Δημήτρης Χριστόπουλος, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα Αβεβαιότητας ως Εθνικές Αλήθειες», στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2003, σελ. 28

³¹ Λέκκας Παντελής, *Η Εθνικιστική ιδεολογία..., ό.π.*, σελ. 174

κράτους. Έτσι, η γλώσσα καθόρισε την σύνδεση των «βορειοηπειρωτών» με την ιδέα του αλυτρωτισμού που η ελληνική πολιτική φρόντιζε να κρατάει πάντα ζωντανή στην Ελλάδα.

Στην πραγματικότητα, λοιπόν, η ελληνική πολιτική φαίνεται να βασίστηκε σε κλασικά πρότυπα εθνικισμού, για να μπορέσει να προσδώσει στο ορθόδοξο και ελληνόφωνο δυναμικό της Αλβανίας ελληνικά εθνοτικά χαρακτηριστικά, στη προσπάθεια της να αυξήσει αριθμητικά την ελληνική μειονότητα. Μια νέα, λοιπόν, εθνοτική ταυτότητα προσδίδεται σε άτομα τα οποία είχαν μικρή ή και καμία σχέση με την ελληνική μειονότητα και η ίδια η ταυτότητα «εμπλουτίζεται» από μέλη του χώρου των «φιλελλήνων» του αλβανικού Νότου, δηλαδή των Βλάχων, αλλά και των Αλβανών ορθοδόξων³².

Για να μπορέσουμε, όμως, να κατανοήσουμε τα στοιχεία εκείνα που μας οδηγούν στο συμπέρασμα περί κατασκευής του «βορειοηπειρωτικού μύθου», θα πρέπει να εξετάσουμε τις πραγματικές ταυτότητες τόσο των ορθόδοξων Αλβανών όσο και των Βλάχων.

Οι ορθόδοξοι της Αλβανίας, των οποίων η πλειοψηφία έδραζε στο Νότο της χώρας, πράγματι είχαν στενές επαφές με την ελληνική πλευρά. Μόνο που η ταύτιση τους δεν αφορούσε το ελληνικό έθνος αλλά το ελληνικό κράτος. Οι εμπορικές συναλλαγές και μια χρονικά βαθύτερη σύνδεση τους με τη γείτονα χώρα σε επίπεδο κοινωνικής τριβής και εμπορικών συναλλαγών τους επέτρεπε να τρέφουν «φιλελληνικά αισθήματα», χωρίς όμως να υπάρχει εκπεφρασμένη διάθεση ενσωμάτωσης με το ελληνικό έθνος³³. Η γέννηση του αλβανικού εθνικισμού ενεργοποίησε όχι μόνο τις επιθετικές διαθέσεις την ελληνικής πλευράς απέναντι στα εδάφη της Αλβανίας αλλά και την αμυντική στάση της αλβανικής πλευράς στην προσπάθεια της Ελλάδας να αναχαιτίσει την δημιουργία του αλβανικού έθνους. Χαρακτηριστική είναι η εναγώνια προσπάθεια των Αλβανών ορθοδόξων, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, να ανεξαρτητοποιηθεί η

³²Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Δημήτρης Χριστόπουλος, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα ..., ό.π., σελ. 31

³³ Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια..., ό.π., σελ. 86

Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας από το «φιλελληνικό Πατριαρχείο», το οποίο με τη σειρά του αναγνώρισε το δικαίωμα του αυτοκέφαλου μετά από δεκαετίες. Το σκηνικό αλλάζει μόνο τη δεκαετία του '90, όπου Αλβανοί ορθόδοξοι χρησιμοποιούν την ταυτότητα του «βορειοηπειρώτη» για να εισέλθουν στα σύνορα της Ελλάδας. Μέχρι τότε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένας ΕΑΜίτης την περίοδο 1943 – 1944: «Δεν συνάντησα ούτε σχεδόν έναν Αλβανόφωνο χριστιανό με Ελληνική Εθνική Συνείδηση, με συμπάθεια προς την Ελλάδα ήταν όλοι»³⁴.

Σε ό, τι αφορά τις βλαχικές κοινότητες στα Βαλκάνια, αυτές διαχωρίζονται σε δύο ομάδες, του Armani και τους Rramani. Η πρώτη ομάδα εμφανίζει χαρακτηριστικά μόνιμης εγκατάστασης σε οικισμούς και πρόωρης αστικοποίησης. Η δεύτερη ομάδα, πάλι, της οποίας τα μέλη είναι γνωστά και ως «Αρβανιτόβλαχοι» χαρακτηρίζονται από τον ημινομαδισμό και την προσκόλληση στην παράδοση, διατηρώντας τον πολιτισμό, τη γλώσσα και την ταυτότητα τους. Η πλειοψηφία των Βλάχων που ανήκουν στην πρώτη ομάδα ζει στην Ελλάδα, ενώ η αντίστοιχη πλειοψηφία της δεύτερης ομάδας βρίσκεται στην Αλβανία. Εστιάζοντας στους Βλάχους που εδράζουν στην Αλβανία, αυτοί που ζουν στη ΝΔ Αλβανία διατηρούν την βλαχική εθνοτική ταυτότητα τους, ενώ όσοι έχουν εγκατασταθεί στην ΝΑ Αλβανία εκδηλώνουν φιλελληνική ταυτότητα, μιας και πέραν των ιστορικών σχέσεων που έχουν αναπτύξει οι συγκεκριμένοι Βλάχοι με τους Έλληνες, η γειτνίαση με την Ελλάδα συντηρεί τα φιλελληνικά τους χαρακτηριστικά³⁵.

Εντούτοις, τόσο οι νοτιοδυτικοί – στους οποίους αποδίδονται αντίστοιχα φιλορουμανικά χαρακτηριστικά – όσο και οι νοτιοανατολικοί Βλάχοι ενστερνίζονται πλήρως την ενιαία αλβανική εθνική συνείδηση. Ο μύθος που θέλει Βλάχους και Αλβανούς να κατάγονται από τους Ιλλυριούς αλλά και το γεγονός ότι ηγετικές προσωπικότητες του αλβανικού εθνικού κινήματος ήταν Αρωμάνοι, οδηγούν τους Βλάχους στον να αυτοπροσδιορίζονται ως πλήρως

³⁴ Κυργιάννης Μ. και Π. Παπαδημητρίου, *Η Αντιφασιστική Οργάνωση της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία 1943 – 1944. Πολιτική, Στρατιωτική*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα, 1982, σελ. 64

³⁵ Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια...», *ό.π.*, σελ. 93 - 94

ενταγμένοι στο αλβανικό έθνος. Την ίδια ώρα οι Βλάχοι, κυρίως των αγροτικών στρωμάτων, κάνουν ιστορικές αναγωγές στο μύθο της μετανάστευσης τους από τη Ρουμανία, χωρίς όμως να έρχονται σε σύγκρουση με την αλβανική τους συνείδηση. Απουσιάζει δε εντελώς ένας ανάλογος μύθος σύνδεσης των Βλάχων της Αλβανίας με την Ελλάδα, ο οποίος είναι διαδεδομένος στην ελληνική πλευρά και ενστερνίζεται μόνο μία μειοψηφούσα ελίτ των φιλελλήνων Βλάχων. Συγκεκριμένα, προωθείται σε προπαγανδιστικά έργα το μύθευμα που θέλει τους Βλάχους να έχουν αρχαιοελληνική καταγωγή και παντοτινή διγλωσσία. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του συγγραφικού έργου του Αχιλλέα Λάζαρη «Καταγωγή και επίτομη ιστορία των Βλάχων της Αλβανίας» το οποίο μεταφράστηκε και στα αλβανικά³⁶.

Η ελληνική πλευρά, πάλι, προσπαθεί να ενισχύσει την σύνδεση Βλάχων της Αλβανίας με την Ελλάδα, διότι πέραν της πληθυσμιακής αύξησης της ελληνικής μειονότητας, με τη χρήση αυτού του επιχειρήματος, διευρύνονται και τα όρια της Β. Ηπείρου. Συγκεκριμένα, περιοχές που απουσιάζει το ελληνικό στοιχείο, π.χ. Κορυτσά, προσμετρούνται ως ελληνικές, μετά από τον αναβαπτισμό των Βλάχων και των Αλβανών ορθοδόξων σε Έλληνες.

Η προσπάθεια αυτή εντατικοποιείται στις αρχές του '90, όταν μετά την πτώση του καθεστώτος παρατηρείται μια προσπάθεια ανάδειξης της εθνοτικής ταυτότητας των Βλάχων από τους ίδιους, με τη δημιουργία σωματείων και συλλόγων. Αν και οι σύλλογοι αυτοί δεν χαίρουν της ευρείας αποδοχής της κοινότητας των Βλάχων, μιας και οι τελευταίοι δεν επιθυμούν την ρήξη τους με την αλβανικής τους ταυτότητα, οι πρώτοι επιδιώκουν την ανάδειξη του ιδιαίτερου βλαχικού πολιτισμού και του ρόλου του στην ιστορία των Βαλκανίων, χωρίς να ξεφεύγουν από τα όρια της αλβανικής εθνικής συνείδησης, ακόμη και να πρόκειται για τον «φιλελληνικό» βλάχικο λόγο. Γρήγορα επέρχεται η διάσπαση των συλλόγων και η δημιουργία τάσεων μέσα σε αυτούς. Στο θολό σκηνικό που κυριαρχεί στους βλάχικούς συλλόγους παρουσιάζεται και η Ελλάδα, προσπαθώντας να δημιουργήσει γέφυρες ανάμεσα στους Βλάχους της Ελλάδας και στους βλάχικους συλλόγους της

³⁶ *ibid*, σελ. 97

Αλβανίας³⁷. Κίνηση ματ η βίζα. Οι πολιτικές πιέσεις και οι οικονομικές προσδοκίες τοπικών παραγόντων της νοτίου Αλβανίας οδηγούν την Ελλάδα στην προσπάθεια δημιουργίας μιας νέας μειονοτικής ομάδας αυτής των Ελληνοβλάχων, βασισμένης στην απόδοση ελληνικής βίζας σε όσους μιλούν όχι την ελληνική γλώσσα αλλά την βλαχική. Οι Βλάχοι που πιστοποιούν την γνώση της βλαχικής στο προξενείο της Κορυτσάς, επί παραδείγματι, αναγνωρίζονται ως ομογενείς και παίρνουν την βίζα, με βάση το προκύπτον ιδεολόγημα «Αλβανός Βλάχος ίσον Έλληνας»³⁸. Το γεγονός ότι οι Βλάχοι είναι ορθόδοξοι συνηγορεί στο να τους αποδοθεί η ταυτότητα του Έλληνα.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι η θρησκεία παίζει καθοριστικό ρόλο για να θεωρηθούν τρεις διαφορετικές εθνοτικές ομάδες «ομόαιμες». Όπως, όμως, θα παρατηρήσουμε στη συνέχεια, η αλβανική πλευρά, για να αποδομήσει τα επιχειρήματα που στηρίζουν την ταυτότητα των «βορειοηπειρωτών», θα προβεί σε ενέργειες αφομοίωσης όλων εκείνων των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών των ομάδων που η Αλβανία φιλοδοξεί να συμπεριλάβει στο «αλβανικό αραγές έθνος». Αρχικά, δημιουργώντας μια κοινή εθνική συνείδηση, μέσω της ιστορίας και της εκπαίδευσης, αργότερα ακόμη και εξαλείφοντας τον παράγοντα θρησκεία. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μετέπειτα θρησκευτική απαγόρευση, το 1967, εφαρμόζεται στο ευρύτερο πλαίσιο της μαρξιστικής θεωρίας, την οποία έχει ήδη υιοθετήσει πολιτικά η Αλβανία και αποσκοπεί στο να απελευθερώσει τον «νέο άνθρωπο» του χοτζικού καθεστώτος από τα βαρίδια της οπισθοδρομικής παράδοσης. Δεν αφορά άμεσα την απαλοιφή της κοινής συνιστώσας των Ελλήνων και των Αλβανών ομοδόξων, με σκοπό την αφαίρεση της βασικής ιδεολογικής αιχμής της ελληνικής πλευράς περί βορειοηπειρωτισμού. Αυτό προκύπτει εκ των πραγμάτων.

§ Η αντιμετώπιση των Ελλήνων της Αλβανίας από την αλβανική πλευρά

Η Αλβανία αναγνώρισε μέρος των υπηκόων της με ελληνική καταγωγή ως μέλη της ελληνικής μειονότητας το

³⁷ Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια...», *ό.π.*, σελ. 97 - 103

³⁸ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Το Θεσμικό Καθεστώς...», *ό.π.*, σελ. 32 - 33

1913, όταν δηλαδή έγινε κράτος. Καθορίστηκαν, λοιπόν, οι λεγόμενες «μειονοτικές ζώνες» που δεν συμπεριελάμβαναν όλες τις περιοχές που η ελληνική πλευρά θεωρούσε ότι έδραζαν ελληνικοί πληθυσμοί αλλά και δεν κατοχυρώθηκαν ποτέ νομικά ή έστω μέσω μιας κανονιστικής πράξης της εκτελεστικής εξουσίας της Αλβανίας³⁹. Η πολιτική της αλβανικής πλευράς απέναντι στη μειονότητα θα έλεγε κανείς ότι χαρακτηρίζεται από τρεις περιόδους. Από την πρώτη που έχει ως έναρξη της το 1913 και την ίδρυση του αλβανικού κράτους, με την πιστοποίηση της Συνθήκης του Λονδίνου έως και την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, από τη δεύτερη που ξεκινά με το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου μέχρι και την πτώση του κουμμουνιστικού καθεστώτος της Αλβανίας (1991) και την τρίτη, που συμπίπτει με το τέλος του ψυχρού πολέμου, ξεκινώντας από την πτώση του καθεστώτος και το άνοιγμα των συνόρων της χώρας μέχρι και σήμερα⁴⁰.

A. Η διαμόρφωση μιας κοινής αλβανικής συνείδησης

Το 1921, με το τέλος των διαδικασιών εισόδου της Αλβανίας στην ΚτΕ, η Ελλάδα εστιάζει περισσότερο σε ζητήματα που άπτονται της διατήρησης της ακεραιότητας της ελληνική μειονότητας παρά των αλυτρωτικών εδαφικών διεκδικήσεων και η μειονότητα γίνεται πλέον το προπύργιο για την διατήρηση της ιδέας του Ελληνισμού στη νότιο Αλβανία. Την ίδια ώρα, όμως, η αλβανική πλευρά δρα με σκοπό την αφομοίωση των υπηκόων της με ελληνική καταγωγή, ασχέτως αν ζουν μέσα στις μειονοτικές ζώνες ή όχι. Επίσης, δεν δέχεται την προσάρτηση των Αλβανών ορθοδόξων στην καταμέτρηση των μελών της μειονότητας. Για την Αλβανία παραμένουν δύο ομόδοξες διαφορετικές εθνικές ομάδες, που θα πρέπει να γίνουν μία, με κοινή αλβανική συνείδηση.

Ακόμη, δεν αναγνωρίζει ως μειονοτικές ζώνες όλες τις περιοχές που εδράζουν ελληνόφωνοι πληθυσμοί. Έτσι, σε περιοχές που η πλειοψηφία των κατοίκων μιλούσε αλβανικά καταργήθηκαν τα ελληνικά σχολεία, ενώ κρατικοποιήθηκαν εκείνα στα οποία επετράπη η

³⁹ Χριστόπουλος Δημήτρης, «Το Θεσμικό Καθεστώς ...», *ό.π.*, σελ. 143

⁴⁰ Ζιώγας Νίκος, «Τα Ανθρώπινα και Μειονοτικά Δικαιώματα...», *ό.π.*, σελ. 281 - 282

λειτουργία. Βέβαια, μετά από έντονες πιέσεις που ασκήθηκαν, δόθηκαν τα περιθώρια ύπαρξης σχολείων που χρηματοδοτούνταν από ιδιώτες, όμως ακόμη και τότε έγιναν προσπάθειες περιορισμού των ωρών και του περιεχομένου διδασκαλίας στα ελληνικά, ενώ υπήρχαν πολλά αναχώματα στη δημιουργία νέων σχολείων⁴¹.

Μετά όμως την προσφυγή της ελληνικής μειονότητας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, στις 2/10/1921, όπου και δικαιώθηκε, η αλβανική κυβέρνηση επέτρεψε την ελεύθερη λειτουργία μειονοτικών σχολείων κάτω, όμως από ορισμένες προϋποθέσεις – αίτηση, έλεγχο και επιθεώρηση – ενώ εισήγαγε και τη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας στα σχολεία αυτά.

Η ίδια λογική εφαρμόζεται και σε εκκλησιαστικά ζητήματα. Η σφυρηλάτηση της αλβανικής συνείδησης απαιτεί αρχικά την αποδέσμευση της Αλβανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Έτσι, στις 19/09/1922 στο Μπεράτι, μέσα από την κληρικολαϊκή Συνέλευση, προκύπτει το Αυτοκέφαλο της Αλβανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, παρά τις αντιδράσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου, οι οποίες θα καμφθούν το 1937⁴².

Η πολιτική αυτή εντάσσεται στα πλαίσια μιας ευρύτερης προσπάθειας όχι μόνο απεμπόλησης της όποιας άσκησης εκ των έξω πίεσης, όπως στην περίπτωση του Πατριαρχείου, σε ό, τι αφορά τον καθορισμό της αλβανικής πολιτικής είτε κοσμικής είτε εκκλησιαστικής αλλά και στην στρατηγική που χαρακτήρηκε από την ανεξαρτητοποίηση του αλβανικού κράτους, το 1912, και ήθελε την κυβέρνηση κοσμική.

Ουσιαστικά η εμπειρία των Βαλκανικών Πολέμων και του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου είχε οδηγήσει την αλβανική πλευρά στο συμπέρασμα ότι για να μπορέσει να υπάρξει η ευρεία αποδοχή μιας κοινής εθνικής συνείδησης, θα έπρεπε οι όποιες θρησκευτικές διαφορές να υποχωρήσουν στ' όνομα αυτής. Κατά συνέπεια, καμία θρησκεία δεν αναγνωρίστηκε ως επίσημη στην διάρκεια της εμπόλεμης

⁴¹ Ζιώγας Νίκος, *ό.π.*, σελ. 282

⁴² *ibid*, σελ. 283

περιόδου, παρ' όλο που ήταν αναγνωρισμένο το δικαίωμα της όποιας θρησκευτικής λατρείας⁴³.

Με βάση τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι το να φέρει κάποιος την ταυτότητα του Αλβανού ορθόδοξου χριστιανού ήταν προσωπικό δικαίωμα και δεν είχε συνδεθεί ακόμη τόσο άρρηκτα με την εθνική συνείδηση του Αλβανού πολίτη, όπως θα γίνει αργότερα, επί Χότζα, όπου η άσκηση οποιασδήποτε θρησκευτικής λατρείας ισοδυναμούσε με προδοσία των εθνικών ιδεών. Η περίοδος του Μεσοπολέμου, βρίσκει την αλβανική πλευρά να λειτουργεί υπέρ της διαμόρφωσης μιας κοινής εθνικής συνείδησης, κοσμικού χαρακτήρα.

Β1. Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις και το βορειοηπειρωτικό ζήτημα επί καθεστώτος Χότζα

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η πολεμική σύρραξη ανάμεσα στις δύο χώρες θα σημάνει και την νέα προσπάθεια της ελληνικής πλευράς να επεκταθεί στο νότιο τμήμα της Αλβανίας και να «απελευθερώσει τη Β. Ηπειρο». Η ιδέα της Βορείου Ηπείρου, της «αλύτρωτης αδελφής» είχε ήδη διαμορφωθεί και μετουσιωθεί στη συλλογική εθνική μνήμη.

Οι μάχες του ελληνικού στρατού στα ελληνοαλβανικά σύνορα, τόσο πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και κατά τη διάρκεια, η παρουσίαση των νικών στο μέτωπο ως επίτευξη της απελευθέρωσης της «αλύτρωτης αδελφής» καθώς και η μη άρση της εμπόλεμης κατάστασης μεταξύ των δύο χωρών, από πλευράς της Ελλάδας, θα γίνουν αφορμές να καθιερωθεί η γείτονα χώρα, στην εθνική ελληνική συνείδηση, ως «ο εχθρός που σφετερίστηκε τα εδάφη της πατρίδας». Η ελληνική πλευρά, χρησιμοποιώντας τη συλλογική μνήμη του πολέμου και με βάση το πως αυτή επιδρά στη δημιουργία ενός κοινού παρελθόντος, προκύπτοντας από τα συλλογικά εκείνα στοιχεία που εμφανίζονται μέσα σε ατομικές μνήμες, κατορθώνει να διατηρήσει ζωντανή την διεκδίκηση της «Β. Ηπείρου» αλλά και την ύπαρξη του «συνορεύοντα εχθρού»

⁴³ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία σε μια βαλκανική ταυτότητα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σελ. 174 - 175

⁴⁴. Από την πλευρά της η Αλβανία καλλιεργεί στη συνείδηση των πολιτών της το «σύνδρομο της φοβικότητας» για τη γείτονα χώρα.

Αυτή η φοβικότητα για της προθέσεις της Ελλάδας αφορά κυρίως την Δεξιά και την κυριαρχία της στην ελληνική πολιτική πραγματικότητα. Η ανάληψη της εξουσία από την ΕΔΕΣ σηματοδοτεί και την έναρξη των ελληνικών αλυτρωτικών διεκδικήσεων. Η Αλβανία, ενώ η Ελλάδα βρισκόταν σε εμφύλιο, την περίοδο 1944 έως 1949, παρείχε τη στοιχειώδη βοήθεια στην ελληνική αριστερά, δηλαδή, έδινε τη δυνατότητα στις δυνάμεις του ΕΑΜ να χρησιμοποιούν την Αλβανία, ως καταφύγιο. Μάλιστα, μετά την ήττα του ΕΑΜ στην Ελλάδα, κάποιες από τις δυνάμεις του κατέφυγαν στην Αλβανία και διαλύθηκαν στο Ελμπασάν. Ο Χότζα, πάντως, φαίνεται ότι αρχικά ήθελε να περιορίσει την όποια επιρροή που θα μπορούσε να ασκήσει στην ελληνική μειονότητα η φιλοβασιλική και δεξιά ΕΔΕΣ και ο Ναπολέων Ζέρβας⁴⁵ - γεγονός που δημιουργεί ερωτήματα για το ποιες θα ήταν οι σχέσεις των δύο χωρών, αν η έκβαση του Εμφυλίου ήταν διαφορετική.

Αν και σε μια επίφοβη αναγωγή με βάση τις σχέσεις της κομμουνιστικής Αλβανίας με τα γείτονα καθεστώτα, θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο ομοϊδεατισμός δεν θα ήταν, υποχρεωτικά, μια επί μονίμου βάσεως δικλείδα ασφαλείας για τις διμερείς σχέσεις Αλβανίας – Ελλάδας. Πρώτον, διότι η Αλβανία ήρθε σε ρίζε και με την Σοβιετική Ένωση και με την Γιουγκοσλαβία αλλά και με την Κίνα, παρά το ότι με τις τρεις χώρες είχε ως κοινή συνισταμένη το κομμουνιστικό καθεστώς. Δεύτερον, το ΚΚΕ, όντας ακόμη επί ελληνικού εμφυλίου και ενώ έχει βοηθηθεί από το αλβανικό καθεστώς, μιας και το τελευταίο επέτρεπε στον στρατό του να χρησιμοποιεί τα ελληνοαλβανικά σύνορα, ως κρυσφήγετο του, διακηρύσσει την αναγκαιότητα ο «βορειοηπειρωτικός λαός» να αποφασίσει μόνος του για

⁴⁴ Θανοπούλου Μαρία, «Η Συλλογική Μνήμη ως Στοιχείο της Πολιτισμικής ταυτότητας. Η Περίπτωση της Αγροτικής Κοινωνίας», στο Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου – Αλιμπράτη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου (επιμ.), «*Εμείς*» και οι «*Άλλοι*», εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000, σελ. 218

⁴⁵ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 309

την ένωση του με την Ελλάδα⁴⁶. Γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι ακόμη και αν ο εμφύλιος έληγε με νικητή το ΕΑΜ, αυτό δεν θα συνεπάγετο και με την παραίτηση της Ελλάδας από τις διεκδικήσεις της στη νότια Αλβανία. Ακόμη και αν το ΚΚΕ δεν υιοθετούσε έναν σκληροπυρηνικό εθνικιστικό λόγο που θα εμπειρείχε προτροπές για στρατιωτική διεκδίκηση της «Β. Ηπείρου», οι παρακάτω δηλώσεις δείχνουν την πρόθεση του να ασκήσει πιέσεις προς την κατεύθυνση, ίσως, ενός δημοψηφίσματος στη νότιο Αλβανία – όπως επρόκειτο να συμβεί και στην Σμύρνη μετά από ένα χρόνο παραμονής του ελληνικού στρατού και αυτού των Μ. Δυνάμεων – που θα επέτρεπε στους κατοίκους της περιοχής να αποφασίσουν για το τι μέλει γενέσθαι.

Συγκεκριμένα, το 1945 το ΚΚΕ διακήρυττε ότι: «Η κυβέρνηση της λαϊκής δημοκρατίας με όλα τα λαϊκά δημοκρατικά μέσα και σε συμφωνία με τους μεγάλους φίλους μας, θα διεκδικήσει αποφασιστικά τα εθνικά δίκαια, παντού όπου υπάρχουν. Θα ζητήσει την ένωση της Κύπρου και της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα. Θα επιμένει ώστε ο βορειοηπειρωτικός λαός λεύτερα να μπορέσει μόνος του να αποφασίσει που θα πάει και τι θα κάνει»⁴⁷.

Αλλωστε, τα κουμμουνιστικά καθεστώτα και κόμματα των Βαλκανίων δεν κατάφεραν στην ουσία να εντάξουν, εν τη γενέσει τους, τον διεθνισμό που πρόσβευε η μαρξιστική θεωρία, αλλά στράφηκαν στη διαμόρφωση εθνικών προτύπων, αν και κομμουνιστικών. Ας μην ξεχνάμε ότι μετά την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, Αλβανοί και Γιουγκοσλάβοι παρτιζάνοι συνέχισαν να πολεμούν για το Κόσσοβο, στο Κόσσοβο⁴⁸. Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι μια διαφορετική έκβαση του ελληνικού εμφυλίου δεν θα εξασφάλιζε και το τέλος του βορειοηπειρωτικού ζητήματος.

Σε αντίθετη περίπτωση για την έκβαση του πολιτικού συστήματος της Αλβανίας, δηλαδή αν ο Χότζα είχε ανατραπεί, όπως σχεδίαζε η Μ. Βρετανία και η επαναφορά του Ζώγου ήταν επιτυχής, τότε και στην Αλβανία θα

⁴⁶ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις...*, ό.π., σελ.105

⁴⁷ Απόφαση της Ολομέλειας του ΚΚΕ στο Γρηγοριάδη Σ., *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1941 – 1947*, τ.3, Αθήνα, εκδ. Καπόπουλος, 1975, σελ. 57 - 58

⁴⁸ Μαζάουερ Μαρκ, ό.π., σελ. 211

κυριαρχούσε η μοναρχία, όπως κυριάρχησε στην Ελλάδα η Δεξιά, που επανέφερε το θεσμό της μοναρχίας. Οι γείτονες χώρες, λοιπόν, θα διαμόρφωναν τις σχέσεις τους μέσα σε ένα κοινό πλαίσιο συντηρητισμού και εθνικιστικών επιδιώξεων, με αναπόφευκτη κατάληξη την ενίσχυση του αλυτρωτισμού εκατέρωθεν.

Προάγγελος μιας τέτοιας κατάληξης είναι η ίδρυση της αντιχοτζικής οργάνωσης «Αλβανική Ένωση» που σκοπός της ήταν η ένωση του Κοσσυφοπεδίου με την Αλβανία⁴⁹. Οι προθέσεις μιας φιλομοναρχικής οργάνωσης για ένωση μιας γείτονας περιοχής που εδράζει αλβανική εθνότητα είναι ενδεικτικές για το ποιες μπορούσε να ήταν αντίστοιχα οι προθέσεις της αλβανικής μοναρχίας απέναντι στο ζήτημα των Τσάμηδων, επί παραδείγματι. Προφανώς, όχι μόνο δεν θα είχε λήξει το βορειοηπειρωτικό ζήτημα αλλά θα είχε τεθεί εντατικότερα, από πλευράς της Αλβανίας, και ζήτημα προσάρτησης της Τσαμουριάς στα εδάφη της.

Με τη λήξη του Β΄ παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου ο απομονωτισμός στον οποίο περιέρχεται σταδιακά η Αλβανία και η μη άρση της εμπόλεμης κατάστασης από πλευράς της Ελλάδας δεν επιτρέπει στις δύο χώρες να αναπτύξουν διπλωματικές σχέσεις. Η ύπαρξη των διμερών σχέσεων θα αρχίσει να υφαίνεται δειλά μετά τη ρήξη των σχέσεων του Χότζα με τα τότε κραταιά κουμμουνιστικά καθεστώτα της Ρωσίας και της Κίνας.

Αναλυτικότερα, η Ελλάδα, στις 10.11.1940, τέθηκε σε εμπόλεμη κατάσταση ενάντια στην Αλβανία. Ουσιαστικά στις 10 Νοέμβρη του 1940 εξεδόθει το Α.Ν. 2636/10/10.11.1940, «Περί δικαιοπραξιών εχθρών και μεσεγγυήσεως εχθρικών περιουσιών», με βάση το οποίο η Ελλάδα όριζε ως εχθρικά κράτη την Ιταλία, τις κτήσεις της, τα αυτοκρατορικά της εδάφη και τις αποικίες της, όπου μέσα σε αυτά ήταν και η Αλβανία⁵⁰. Η εμπόλεμη κατάσταση ανάμεσα σε Ελλάδα και Αλβανία, ουσιαστικά, δεν θα τελειώσει με την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αλλά μόλις το 1987, όταν η Ελλάδα θα αποφασίσει την άρση της.

⁴⁹ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ. 86 - 87

⁵⁰ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές...*, ό.π., σελ.103

Η μεταπολεμική Ελλάδα, λοιπόν, δείχνει να μην θέλει να εγκαταλείψει τις διεκδικήσεις της στη νότιο Αλβανία. και την ελληνική μειονότητα. Ακόμη και το ΚΚΕ, όπως προαναφέρθηκε, παρά την ιδεολογική σύμπνοια με το καθεστώς της Αλβανίας, και ενώ μόλις μερικά χρόνια πριν ο στρατός του χρησιμοποιούσε την Αλβανία ως κρησφύγετο, είχε ταυτιστεί με την πλειοψηφία του ελληνικού πολιτικού κόσμου σχετικά με το Βορειοηπειρωτικό⁵¹.

Ακόμη πιο επιθετική ήταν η θέση του τότε πρωθυπουργού εθνικής ενότητας Γεωργίου Παπανδρέου, ο οποίος στις 18 Οκτωβρίου του 1944 δήλωσε σε διακήρυξη του: «η Βόρειος Ηπειρος αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Ελλάδας και έχει πρόσφατα καθαγιαστεί από τους τάφους των ηρώων μας».⁵² Η θέση αυτή του Γεωργίου Παπανδρέου προξένησε την αντίδραση της αλβανικής πλευράς και απομάκρυνε ακόμη πιο πολύ τις δύο χώρες από την εύρεση κάποιας πιθανής λύσης σε σχέση με τις τεταμένες σχέσεις που υπήρχαν.

Ενώ η ορισθείσα επί των εξωτερικών υποθέσεων Επιτροπή δια το Βορειοηπειρωτικό ανέλαβε να εξετάσει το ζήτημα. Κατά πόσο, δηλαδή, ισχύουν οι πληροφορίες για την κατάσταση των Ελλήνων στην Αλβανία. Σε ανακοίνωση της, λοιπόν, προς την Ελληνική Κυβέρνηση αποφανθεί ότι: «Η τραγική τροπή ην από τινός χρόνου προσέλαβαν τα γεγονότα εν Βορείω Ηπείρω και η θλιβερή τύχη του Ελληνικού πληθυσμού της περιοχής αυτής, ήτις επ' εσχάτων επεδεινωθείς λίαν ανησυχητικό βαθμόν, μας εξαναγκάζει να απευθύνωμεν την κατωτέρω ανακοίνωσιν προς την Ελληνική κυβέρνησιν ίνα επισύρωμεν αμέριστον την προσοχήν αυτής επί του ζητήματος τουτου...Λαμβανομένων υπ' όψιν των ανωτέρων η Επιτροπή θεωρεί ότι η μόνη επιβαλλομένη λύσις, όπως τεθή τέρμα εις την αφόρητον αυτήν κατάστασιν θα ήτο αι Σύμμαχοι Δυνάμεις προβώσιν την κατάληψιν της Β. Ηπείρου χρησιμοποιούσαι προς τούτο και ελληνικάς δυνάμεις»⁵³. Και η Αλβανία όμως, από την πλευρά της δεν έμεινε άπραγη. Ζήτησε βοήθεια από την Γιουγκοσλαβία καθώς και εγγυήσεις για την ανεξαρτησία της χώρας.

⁵¹ Ibid σελ.105

⁵² ibid, σελ. 108

⁵³ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ.113

Στα τέλη του Φεβρουάριου του 1946 ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Κ. Ρέντης, μιλώντας στο Συμβουλίου του ΟΗΕ, άσκησε βέτο, αρνούμενος να συμφωνήσει με την είσοδο της Αλβανίας στον οργανισμό και επεσήμανε για άλλη μια φορά τη θέση της Ελλάδας να θεωρεί την Αλβανία εχθρική χώρα. Λίγες ημέρες αργότερα, μιλώντας στην Βουλή, ο Χότζα προσπαθεί να εξομαλύνει την εικόνα της Αλβανίας, δηλώνοντας ότι κατηγορείται άδικο από την ελληνική κυβέρνηση για εγκλήματα που δεν διέπραξε. Ενώ κατηγορήσε την Ελλάδα ότι παρείχε άσυλο σε Αλβανούς εγκληματίες πολέμου⁵⁴. Ο Έλληνας πρωθυπουργός αρκέστηκε στο να επαναλάβει τις θέσεις της Ελλάδας για το Βορειοηπειρωτικό.

Την ίδια χρονιά θα πραγματοποιηθεί η Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων. Η ελληνική κυβέρνηση στις 15 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, με υπόμνημα της στη διάσκεψη, ζήτησε την κατάρτιση σχεδίου ειρήνης με την Αλβανία. Συγκεκριμένα ο υπουργός Εξωτερικών Κ. Ρέντης επεσήμανε στο υπόμνημα ότι η Αλβανία: «διεξήγαγε πράγματι εχθροπραξίας εναντίον της Ελλάδος, καταστήσα συνεργός εις τα εγκλήματα των Χίτλερ και Μουσολίνι»⁵⁵, ενώ πιο κάτω ανέφερε ότι οι διεκδικήσεις της Ελλάδας στα εδάφη της Β. Ηπείρου: «θεμελιωνόταν επί ιστορικών, εθνολογικών και νομικών λόγων»⁵⁶. Πάντως, οι Μεγάλες Δυνάμεις απάντησαν ότι δεν ήταν της αρμοδιότητας της διάσκεψης να λάβει μια τέτοια απόφαση.

Στην πραγματικότητα μέχρι και το Φλεβάρη του 1947 η Ελλάδα θα επιδοθεί σε έναν αγώνα δρόμου, με κατάθεση αλληπάλληλων υπομνημάτων και επιδίωξη διπλωματικών συναντήσεων, με σκοπό να διατηρήσει το βορειοηπειρωτικό ζήτημα στην επιφάνεια, προσπαθώντας να πείσει τις Μ. Δυνάμεις ότι έχει δικαίωμα διεκδίκησης της νοτίου Αλβανίας. Ο κύκλος κλείνει στις 10 Φεβρουαρίου 1947, όπου κυρώθηκε η συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων με τις ελληνικές επιδιώξεις να μην έχουν συζητηθεί ακόμη.

⁵⁴ Χότζα Ε., *Δύο φίλοι λαοί*, εκδ. Πορεία, Αθήνα, 1985, σελ. 20 - 21

⁵⁵ Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, *Τα δίκαια της Ελλάδος επί της Βορείου Ηπείρου*, Αθήνα 1946 (Υπόμνημα)

⁵⁶ *ibid*

Στο ίδιο μοτίβο θα συνεχιστούν οι σχέσεις των δύο γειτόνων χωρών και την περίοδο 1947 – 1971. Συγκεκριμένα, η δεκαετία (1950 – 1961) βρίσκει τις δύο χώρες σε κατάσταση έντονης ψυχρότητας και καχυποψίας, εν μέσω ψυχρού πολέμου, στην επιρροή των δύο πόλων αυτού του «σιωπηλού πολέμου».

Το 1962 μπορεί να χαρακτηριστεί ως «χρονιά παλινδρομήσεων», αφού οι δύο χώρες από τη μια πλευρά κατάφεραν να προβούν σε προτάσεις για εμπορικές συναλλαγές και διευθέτησης της κατάστασης στα σύνορα, ενώ έγινε και επαναπατριsmός 123 Ελλήνων από την Αλβανία. Από την άλλη, όμως, πλευρά στέφθηκε με παταγώδη αποτυχία η προσπάθεια αποκατάστασης των σχέσεων των δύο χωρών η οποία είχε ξεκινήσει επί υπουργία του Ε. Αβέρωφ στη δεκαετία του 1950.

Ο Ε. Αβέρωφ αναφερόμενος στο συγκεκριμένο θέμα δήλωσε σε εφημερίδα της εποχής: «Δεν αποκρύπτω σήμερα ότι κατά την επταετή υπουργίαν μου έγιναν διάφοροι έμμεσοι επαφαί προς ομαλοποίηση των σχέσεων μας με την Αλβανία, οι οποίες προσέκρουσαν πάντοτε εις το ανυπέρβλητο κατ' εμέ εμπόδιο ότι η Αλβανία ξεκινά από την προουπόθεσιν ότι μετά την επανάληψιν των σχέσεων το θέμα παραμένει εις το σημείον το οποίο ευρίσκεται σήμερα»⁵⁷.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ε. Αβέρωφ, το Φλεβάρη του 1945, όντας μέλος της Διασυμμαχικής Επιτροπής στη Ρώμη, βομβάρδιζε με εκθέσεις την ελληνική κυβέρνηση, ισχυριζόμενος ότι: «οι ελληνόφωνες της Αλβανίας» αποτελούν «μια αναλογία μικρά, αποκλείουσα την εθνολογικήν βάσιν των διεκδικήσεων μας». Μάλιστα, στη συνέχεια περιέγραφε την ύπαρξη πάρα πολλών Ελλήνων της Αλβανίας που ισχυρίζονταν ότι μόνο η γλώσσα τους ήταν ελληνική, ενώ οι ίδιοι αισθάνονταν «γνήσιοι Αλβανοί», πού ουδαλώς επιθυμούν «την ένωσιν με την Ελλάδα», ενώ «αξιόλογον μέρος της ελληνικής μειονότητας» εχθρεύεται την ένωση με την Ελλάδα. Οι παραπάνω θέσεις του, που παροτρύνουν την ελληνική κυβέρνηση να παραιτηθεί από την διεκδίκηση αλβανικών κτήσεων, έρχονται σε σύγκρουση με αυτές που υιοθετεί όταν πλέον μετά τον Εμφύλιο, προσχωρεί στο ΕΡΕ και

⁵⁷ Εφημερίδα *Απογευματινή*, 4/11/1964.

γίνεται εκφραστής του διπλωματικού εμπάργκο προς την Αλβανία⁵⁸.

Στη συνέχεια, στις 7 Δεκεμβρίου 1963 ο Σ. Βενιζέλος, ως αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός εξωτερικών, δήλωνε στην εφημερίδα «το Βήμα» ότι η ελληνική κυβέρνηση ανησυχεί για την τύχη των Βορειοηπειρωτών και ότι: «Εμείς θα συνεννοούμασταν εύκολα εάν αυτή η χώρα θα δεχότανε να δώσει διοικητική αυτονομία στην ελληνική μειονότητα»⁵⁹.

Τα χρόνια που ακολούθησαν βρήκαν τις δύο χώρες ανίκανες να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους, παρά τις προσπάθειες που έγιναν από τους μόνιμους αντιπροσώπους τους στον ΟΗΕ. Ομως, τον Ιανουάριο του 1970 συναντιούνται στο Παρίσι εμπορικές αντιπροσωπείες των δύο χωρών και στις 10 Φεβρουαρίου υπογράφηκε η σχετική εμπορική συμφωνία. Την ίδια εποχή, συγκεκριμένα στις 11 Φεβρουαρίου, η εφημερίδα του στρατιωτικού καθεστώτος της Ελλάδας έγραφε: «Υπάρχει αναγκαιότητα η Αλβανία να θεωρηθεί αυτή που είναι. Η Αλβανία δεν βρίσκεται κάτω από την επίδραση καμίας βαλκανικής ή ευρωπαϊκής χώρας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον μας. Η Ελλάδα δεν εγείρει το ζήτημα (των εδαφικών διεκδικήσεων), αλλά δεν το έχει καθόλου παραμελήσει αλλά έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τα Τίρανα να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα για τους Έλληνες που ζουν εκεί»⁶⁰.

Στις 6 Μαΐου του 1971, λοιπόν, οι δύο χώρες επιτυγχάνουν μια πρωτόγνωρη για τις μέχρι τότε σχέσεις τους συμφωνία, να ανταλλάξουν διπλωματικούς εκπροσώπους. Ο υπουργός Εξωτερικών της χούντας Χ. Ξανθόπουλος – Παλαμάς δήλωσε με αφορμή την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων: «Η υφιστάμενη κατάσταση κατ'ουδέν μετεβλήθη εξ απόψεως θεμελιωδών ελληνικών θέσεων. Με μόνη

⁵⁸ *Αντί*, Δεκαπενθήμερη Πολιτική Επιθεώρηση, περίοδος Β', τεύχος 105, 12/08/1978.

⁵⁹ Εφημερίδα *το Βήμα*, 17/12/1963.

⁶⁰ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ 143

⁶⁰ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», στο Θ. Βερέμης (επιμ.), *Βαλκάνια: Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, 1995, σελ. 182

διαφοράν ότι την απουσίαν αντικαθιστά η παρουσία και την σιωπήν ο διάλογος»⁶¹. Πρωτόγνωρο είναι επίσης και ένα στρατιωτικό καθεστώς, όπως η Χούντα, που θα αναμενόταν να αρθρώνει σκληροπυρηνικό εθνικιστικό λόγο, κατά συνέπεια να αντιτίθεται σε οποιαδήποτε ύπαρξη αγαστών σχέσεων με την Αλβανία, να καταλήγει να συνάπτει εμπορικές συμφωνίες με αυτήν και να ανταλλάσσει διπλωματικούς εκπροσώπους. Προφανώς, ο προβιβασμός μιας στρατιωτικής οργάνωσης, μετά το πραξικόπημα, σε κυβέρνηση την οδηγεί να συμπεριφέρεται με διπλωματικότερο τρόπο απέναντι στους γείτονες της.

Με την πτώση του στρατιωτικού καθεστώτος στην Ελλάδα και την έναρξη της Μεταπολίτευσης, καμία από τις δύο χώρες δεν έχει καταφέρει να λύσει κάποια από τις εκκρεμότητες που μέχρι τότε τους έθεταν αντιπάλους, μιας και ούτε το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου είχε επιλυθεί για την Ελλάδα, ούτε είχε αρθεί και η εμπόλεμη κατάσταση, όπως απαιτούσε η Αλβανία. Τα χρόνια που θα ακολουθήσουν, μέχρι και την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ το 1981, θα σηματοδοτούν την ύπαρξη ρευστότητας στις διμερείς σχέσεις με τις δύο χώρες, άλλες φορές να αλληλοπροσεγγίζονται, μέσω παράπλευρων παραγόντων (εμπορικοί, πολιτισμικοί, κ.α.) και άλλες πάλι φορές να απομακρύνονται μετά από αφορμές που έδωσε η μία ή η άλλη πλευρά⁶².

Η εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ, στις 18 Οκτωβρίου 1981, μια δεκαετία αργότερα θα σηματοδοτήσει και την έναρξη μιας νέας περιόδου για τις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Οι τομείς του εμπορίου, των μεταφορών και συγκοινωνιών καθώς και του πολιτισμού θα αποτελέσουν τις βάσεις για μια συνολική αναβάθμιση των διμερών επαφών⁶³, την στιγμή μάλιστα που η Αλβανία αποκομμένη πλέον και από την Κίνα έχει ως μοναδική πύλη επικοινωνίας με τον έξω κόσμο την Ελλάδα. Ομως η άρνηση της Αλβανίας να συμμετάσχει στη διάσκεψη που έγινε στην Αθήνα το 1983 με θέμα την Απύραυλη Βαλκανική, δυσαρεστεί την ελληνική κυβέρνηση. Το Φεβρουάριο του 1984 ο Α. Παπανδρέου σε λόγο του στα Ιωάννινα αναφέρεται στην «άθλια κατάσταση στην οποία διαβιούν οι Έλληνες της

⁶² Μαλκίδης Θ., *ό.π.*, σελ 150 - 156

⁶³ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», *ό.π.*, σελ. 183

Αλβανίας». Η αλβανική εφημερίδα *Zeri I Popullit*, το επίσημο όργανο του Κόμματος Εργασίας, διέψευσε τις κατηγορίες του Έλληνα πρωθυπουργού⁶⁴. Την ίδια χρονιά ο Αλβανός υφυπουργός Εξωτερικών, Μωχάμετ Καπλάνι, επισκέφτηκε την Ελλάδα. Λίγους μήνες μετά ο Έλληνας υφυπουργός Εξωτερικών ανταπέδωσε την επίσκεψη, ο οποίος όμως δεν έκανε καμία νύξη για το θέμα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία⁶⁵.

Φαίνεται ότι η Ελλάδα ξεκινάει να ρίχνει γέφυρες προς την Αλβανία και να προετοιμάζει το έδαφος για την άρση της εμπόλεμης κατάστασης από το 1984, όταν η Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών τόνιζε ότι: «...δεν υπάρχει αμφιβολία από νομική άποψη ότι δεν υφίσταται σήμερα εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Συζήτηση μπορεί, κατά τη γνώμη μας, να γίνει μόνο για το πότε θα λήξει η εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ των δύο χωρών»⁶⁶.

Επίσης οι ενέργειες της τότε κυβέρνησης δείχνουν μια προσπάθεια σταδιακής αποφόρτισης των σχέσεων των δύο χωρών. Αρχισε να αναφέρεται στο αμετακίνητο των συνόρων με βάση την Τελική Πράξη του Ελσίνκι και στην ανάγκη δημιουργίας συνθηκών ώστε να υπάρξει γόνιμος διάλογος. Έτσι στις 28 Αυγούστου 1987 με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου αποφάσισε και επικύρωσε την άρση της εμπόλεμης κατάστασης, χωρίς να προηγηθούν διαπραγματεύσεις για την διασφάλιση των δικαιωμάτων των Ελλήνων που ζούσαν στην Αλβανία. Ουσιαστικά, η λήξη της εμπόλεμης κατάστασης ήρθε χωρίς να έχει προηγηθεί ένα στάδιο διαπραγματεύσεων. Η άρση αυτή καθαυτή ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων τόσο στη Δεξιά όσο στους βορειοηπειρωτικούς συλλόγους. Το γεγονός ότι η κυβέρνηση προχώρησε σε αυτή άνευ όρων οδήγησε βουλευτές της Αριστεράς (ΕΡΑ) να ταχθούν κατά αυτής. Αυτή η αποστασιοποίηση, όμως, της Ελλάδας από τα προβλήματα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις ενέργειες της Διεθνούς Αμνηστίας, του ΟΗΕ που στηλίτευαν τις ενέργειες της αλβανικής κυβέρνησης απέναντι στους Έλληνες της Αλβανίας. Μάλιστα στην ολομέλεια του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ ο Έλληνας εκπρόσωπος

⁶⁴ *Ibid*, σελ. 183

⁶⁵ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ 166

⁶⁶ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», *ό.π.*, σελ 167

απέιχε από την ψηφοφορία για την καταδίκη της Αλβανίας στον τομέα της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁶⁷.

B2. Η αντιμετώπιση της ελληνικής μειονότητας από το χοτζικό καθεστώς

Περνώντας στη μεταπολεμική περίοδο, ο αλβανικός λόγος που αρθρώνεται στο χοτζικό καθεστώς έχει πολλά από τα γνωρίσματα του εθνικιστικού λόγου που διαμορφώθηκε εν γένει στις βαλκανικές χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, τα μεταπολεμικά χρόνια. Αν και αποτελεί για τον μαρξισμό μη συμβιβάσιμος ο εθνικισμός με τον διεθνισμό που προωθεί, τα μεταπολεμικά κομμουνιστικά καθεστώτα των Βαλκανίων έπρεπε να αναγνωρίσουν την δύναμη του λαϊκού εθνικισμού και να κινηθούν με βάση αυτών. Ακόμη και αν αυτό σημαίνει τη συρρίκνωση των μειονοτήτων, συνδυάζοντας την καταστολή με την αφομοίωση στο όνομα του εκσυγχρονισμού⁶⁸.

Μάλιστα ο Χότζα πριμοδοτεί τον αλβανικό εθνικισμό με σταλινικά πρότυπα. Συγκεκριμένα, κατάφερε το χοτζικό καθεστώς να δημιουργήσει μια συμπαγή εθνική αλβανική ιδέα και κατ' επέκταση ιστορία, στην οποία την καταγραφή δεν υπήρξαν ιδιαίτερες «παραφωνίες». Αναλυτικότερα, το μαρξιστικό καθεστώς της Αλβανίας προέβη σε μια σειρά μέτρων που έθιγαν τα δικαιώματα των Ελλήνων μειονοτικών. Αλλωστε οι Έλληνες της Αλβανίας θα μπορούσαν – όπως και σε κάποιες περιπτώσεις ήταν – προνομιούχοι μέσα στο καθεστώς αρκεί να συνέπλεαν ιδεολογικά με το ίδιο το καθεστώς.

Επιπλέον, πέρασε στην κοινωνία η αντίληψη ότι οι ελληνόφωνοι – Έλληνες δεν είναι αυτόχθονες αλλά μεταφέρθηκαν ως εργάτες στις περιοχές εντός των αλβανικών συνόρων, ενώ δεν ήταν άγνωστη και η αντίληψη ότι αποτελούν εξελληνισμένους Αλβανούς. Ενώ αναφορικά με τον διαχωρισμό των Ελλήνων ορθόδοξων της μειονότητας από τους Αλβανούς ορθόδοξους ήταν τουλάχιστον περιττή η όποια προσπάθεια πραγματοποίησης του μιας και το χοτζικό καθεστώς

⁶⁷ Ibid, σελ. 185 - 186

⁶⁸ Μαζάουερ Μαρκ, *ό.π.*, σελ. 230

απαγόρευσε όλες τις θρησκείες, επιδιώκοντας μια ενιαία κοσμική εθνική συνείδηση.

Αυτό, πάλι, στο οποίο φαίνεται να αποσκοπούσε το αλβανικό καθεστώς απέναντι στην ελληνική μειονότητα ήταν η αφομοίωση, η οποία έγινε σε δύο επίπεδα. Αρχικά, επεδίωξε την βαθμιαία εγκατάλειψη της ελληνικής συνείδησης, στοχεύοντας κυρίως σε όσους βρίσκονταν εκτός μειονοτικών ζωνών και στη συνέχεια τη δημιουργία μιας ιδιότυπης μορφής συνδυασμού της ελληνικής εθνοτικής ταυτότητας με αυτή του Αλβανού πολίτη⁶⁹.

Η δημιουργία αυτής της ταυτότητας προέκυψε μετά από την εφαρμογή μιας σειράς μέτρων καταναγκαστικού και πειθαναγκαστικού χαρακτήρα. Αρχικά, με τις πολιτικές διώξεις των Ελλήνων μειονοτικών που διαφωνούν με το νέο πολιτικό σύστημα που προωθεί ο Χότζα και στη συνέχεια με την θρησκευτική απαγόρευση, το 1967, όπου ουσιαστικά αφαιρεί ένα βασικό χαρακτηριστικό των μειονοτικών, αυτό της ορθόδοξης πίστης⁷⁰.

Βρέθηκε, λοιπόν, το καθεστώς να παραβιάζει τα διεθνώς αναγνωρισμένα και κατοχυρωμένα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα, καλλιεργώντας ένα ιδιόμορφο αυθύπαρκτο σύστημα μειονοτικής συνείδησης στη θέση της εθνικής ελληνικής συνείδησης⁷¹. Βέβαια, τη παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων δεν την υφίστατο μόνο η ελληνική μειονότητα. Η απαγόρευση ίσχυε για όλες τις θρησκευτικές ομάδες της Αλβανίας, ενώ την αφομοίωση την επεδίωκε το καθεστώς για όλες τις μη ενταγμένες στο εθνικό όλον ομάδες.

Σε ό, τι αφορά την ελληνική μειονότητα, ένα ακόμη όπλο για την αφομοίωση της ήταν και ο τρόπος που διαχειρίστηκε το καθεστώς την εκπαίδευση της. Το σύστημα διδασκαλίας αλλάζει με αποτέλεσμα το 87% του χρόνου διδασκαλίας πλέον να γίνεται στα αλβανικά και μόλις το 13% στα ελληνικά. Εντούτοις επαναλειτουργεί στο Αργυρόκαστρο το εκπαιδευτήριο για μειονοτικούς

⁶⁹ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα Αβεβαιότητας...», *ό.π.*, σελ. 130

⁷⁰ *ibid*, σελ. 143

⁷¹ Μπάρκας Παναγιώτης, «Η Ελληνική Μειονότητα...», *ό.π.*, σελ. 228

δασκάλους και αυξάνονται θεαματικά οι υποτροφίες του αλβανικού κράτους προς τους μαθητές ακόμη και των μειονοτήτων⁷². Ο Νόμος της 17.8.1946, από τη μία, που αφορούσε την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, καθιερώθηκε το δικαίωμα διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας για την ελληνική μειονότητα, ενώ το αλβανικό Σύνταγμα του 1946 κατοχύρωνε το δικαίωμα των ελληνικών μειονοτήτων σχετικά με την προστασία της πολιτισμικής τους ταυτότητας και της ελεύθερης χρήσης της γλώσσας τους (άρθρο 39)⁷³.

Ωστόσο η κρατικοποίηση της Παιδείας και η ανάληψη του ελέγχου ακόμη και των ελληνικών σχολείων από το κράτος (πριν άνηκε στις ελληνικές κοινότητες) φαίνεται ότι είχαν σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση τους, λόγω έλλειψης υποδομής και ειδικής κατάρτισης⁷⁴. Ενώ χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Χιμάρας, όπου ο Χότζα έκλεισε το ελληνόφωνο σχολείο της, ως αντίποινο για την αρνητική στάση των κατοίκων στο δημοψήφισμα του 1946 για εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος⁷⁵. Ιδιαίτερα αρνητικό μέτρο ήταν και αυτό του περιορισμού της διδασκαλίας στην ελληνική σε 99 χωριά των περιοχών του Αργυροκάστρου και των Αγίων Σαράντα. Ενώ ένα ακόμη μέτρο αφομοίωσης ήταν και η μετονομασία χωριών και ατόμων⁷⁶.

Όσον αφορά την αντιμετώπιση της Ορθόδοξης Εκκλησίας από το Κόμμα Εργασίας, το 1946 δημεύτηκαν τα εκκλησιαστικά κτήματα, ενώ οι ορθόδοξοι ιερείς διώχθηκαν, εξορίστηκαν ή και πέθαναν⁷⁷, στα πλαίσια ενός γενικότερου πολέμου που ξεκινούσε η αλβανική κυβέρνηση απέναντι στις θρησκείες (Ορθοδοξία, Καθολικισμό, Ισλαμισμό).

⁷²Τσιτσελίκης Κώστας, «Η Εκπαίδευση...», *ό.π.*, σελ. 174

⁷³ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα...», *ό.π.*, σελ.29

⁷⁴ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, *ό.π.*, σελ. 178

⁷⁵ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα...», *ό.π.*, σελ.29

⁷⁶ Ζιώγας Νίκος, «Τα Ανθρώπινα και Μειονοτικά Δικαιώματα...», *ό.π.*, σελ. 284

⁷⁷Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», *ό.π.*, σελ.151

Ειδικότερα με την Ορθόδοξη Εκκλησία, το 1949 διώχθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόφορος. Στη θέση του τοποθετήθηκε ο Παΐσιος Βονδίτσα. Επιπλέον η κυβέρνηση, με διάταγμα της, στις 13 Νοεμβρίου του 1967 κατήργησε όλες τις θρησκευτικές κοινότητες και ανακήρυξε την χώρα επίσημα αθεϊστική⁷⁸.

Ετσι, η απαξίωση του μειονοτικού εκπαιδευτικού συστήματος που λειτουργούσε μέσα στη ζώνη της ελληνικής μειονότητας αλλά και η απαγόρευση της θρησκευτικής λατρείας που επέβαλε το χοτζικό καθεστώς ήταν ισχυρά πλήγματα για την διατήρηση της ελληνικότητας των μειονοτικών. Είχε, λοιπόν, σαν αποτέλεσμα την βαθμιαία εγκατάλειψη της ελληνικής συνείδησης από σημαντικό τμήμα της μειονότητας, πόσο μάλλον σε περιοχές που υπήρχαν Έλληνες αλλά ήταν εκτός των μειονοτικών ζωνών. Δεν ήταν, βέβαια, τυχαία και η μετακίνηση ελληνικών οικογενειών εκτός των ζωνών και αμιγώς αλβανικών εντός αυτών, επικαλούμενη, το 1949, οικονομικούς λόγους⁷⁹.

Γ. Δεκαετία 90': Η κατάσταση της ελληνικής μειονότητας και των Αλβανών ορθοδόξων μετά το άνοιγμα των συνόρων

Η κατάρρευση του καθεστώτος στην Αλβανία, σήμανε και το άνοιγμα των συνόρων της γείτονας χώρας. Γεγονός που σηματοδότησε τη δημιουργία ενός τεράστιου μεταναστευτικού κύματος προς τα ελληνικά σύνορα και κατά συνέπεια αποδυνάμωσε πληθυσμιακά τόσο την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας όσο και τον εν γένει αλβανικό πληθυσμό. Στην Ελλάδα πλέον οι μετανάστες επιδίδονται σ' έναν αγώνα δρόμου να πιστοποιήσουν την «ελληνικότητα» τους, είτε υπάρχει πραγματικά είτε όχι, ώστε να έχουν ευνοϊκότερη μεταχείριση από το κοινωνικό σύνολο αλλά και για να εξασφαλίσουν άδεια παραμονής.

Ενδεικτική είναι η γλαφυρή περιγραφή του Λάζαρου Κωτσιά, μέλους της Συντονιστικής Επιτροπής Αγώνα (ΣΕΑ) για τη διεκδίκηση της ελληνικής ιθαγένειας: «Καθώς το 1990 η Αλβανία έδωσε το δικαίωμα στους πολίτες της να

⁷⁸ *ibid*, σελ. 151

⁷⁹ Χρησιτίδης Γεώργιος, *Τα Κομμουνιστικά Βαλκάνια*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2003, σελ. 31

ταξιδεύουν εκτός της χώρας, η Ελλάδα κατακλύσθηκε από ένα ξαφνικό κύμα Αλβανών και Βορειοηπειρωτών μεταναστών. Η ελληνική κοινωνία αντίκρισε σαστισμένη έναν διπλανό κόσμο που δεν είχε φανταστεί. Σε αυτές τις περιστάσεις οι Βορειοηπειρώτες ήταν αδύνατο να διαχωριστούν από τους Αλβανούς»⁸⁰.

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί η ελληνική πλευρά είχε εντάξει στο ιδεολογικό της οπλοστάσιο τις συναρτήσεις «Αλβανός ορθόδοξος ίσον Έλληνας» και «Βλάχος Αλβανός ίσον Έλληνας». Οι τεχνικές που χρησιμοποιούσαν τα ελληνικά προξενεία για να πιστοποιήσουν την ελληνικότητα του εκάστοτε Αλβανού πολίτη που ζητούσε βίζα, αφορούσαν το πατρώνυμο τους (αν ήταν ελληνικό ή όχι), το αν ήταν βαπτισμένοι και τέλος το αν μιλούσε τη βλάχικη γλώσσα.

Η ιδιότητα του ομόθρησκου παίζει καθοριστικό ρόλο, γεγονός που οδηγεί Αλβανούς άθεους ή μουσουλμάνους να βαπτίζονται σωρηδόν ακόμη και στα ποτάμια των συνόρων. Για μία ακόμη φορά η ταυτότητα του «βορειοηπειρώτη» χρησιμοποιείται αλλά αυτή τη φορά από την «αντίπερα όχθη». Οι Αλβανοί πολίτες είναι αυτοί που προσπαθούν να αποδείξουν ότι η θρησκεία είναι κριτήριο ελληνικότητας και η ελληνική Πολιτεία φαίνεται να υιοθετεί αυτό το μέτρο.

Τα μεταναστευτικά κύματα από την Αλβανία στην Ελλάδα ήταν δύο. Το πρώτο, που έλαβε χώρα στις αρχές της δεκαετίας του '90 και συγκεκριμένα το 1991, θα χαρακτηριζόταν μια μάλλον σποραδική κάθοδος, κυρίως Ελλήνων της Αλβανίας, που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα με κίνδυνο της ζωής τους, μιας και το καθεστώς δεν είχε πέσει ακόμη. Το πλεονέκτημα αυτών των μεταναστών ήταν η ευκολία συγκριτικά με του επόμενους στην απόκτηση της άδειας παραμονής και εργασίας⁸¹. Ακόμη, τότε, η Ελλάδα κάνει λόγο για «Βορειοηπειρώτες» και όχι για Αλβανούς.

Το μεγαλύτερο μεταναστευτικό κύμα αρχίζει το 1997, όταν χαλαρώνει η φύλαξη στα ελληνοαλβανικά σύνορα και η

⁸⁰ Κωτσιάς Λάζαρος, *Βορειοηπειρώτες: «Ξένοι εκεί, ξένοι εδώ»*, εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 11/02/2006.

⁸¹ Παύλου Μίλτος, «Οι Έλληνες της Αλβανίας...», *ό.π.*, σελ.

αλβανική οικονομία έχει ήδη πληγεί από την κρίση των παρατραπεζών, που αποτέλεσε την αιτία να φτάσει η χώρα στα πρόθυρα του εμφυλίου και να χάσει μεγάλο μέρος των Αλβανών χρήματα που στην πλειοψηφία τους είχαν συγκεντρωθεί μετά από χρόνια εργασίας στην Ελλάδα. Πολλοί Αλβανοί, έχοντας χάσει τα πάντα, στρέφονται προς την Ελλάδα⁸².

Τότε η ελληνική Πολιτεία βρίσκεται αντιμέτωπη όχι απλά με τη μαζικότητα του μεταναστευτικού κύματος που προσπαθεί να την αντιμετωπίσει με τη δημιουργία «κέντρων υποδοχής», τα οποία ομοιάζουν περισσότερο με στρατόπεδα προσφύγων, αλλά και με την καταγραφή των μεταναστών και τον διαχωρισμό τους σε «Βορειοηπειρώτες» και Αλβανούς⁸³.

Ο διαχωρισμός γινόταν με βάση το πατρώνυμο και το όνομα των μεταναστών, από όπου συμπεριαινόταν και η θρησκεία. Αλλωστε, στα έγγραφα της ταυτότητας δεν αναγραφόταν η θρησκεία, μιας και η Αλβανία για χρόνια αποτελούσα κράτος αθεΐας και αργότερα κοσμικό. Έτσι, στην περίπτωση που από το όνομα και το πατρώνυμο διαπιστωνόταν ότι κάποιος από τους μετανάστες ήταν ορθόδοξος, τότε υπήρχε μια σαφέστατη διευκόλυνση στην απόκτηση των απαραίτητων εγγράφων.

Κάποια στιγμή, όμως, το θρήσκευμα έπαψε να είναι κριτήριο ελληνικότητας, αφού υπήρχαν και άλλοι Αλβανοί πολίτες ορθόδοξοι, χωρίς όμως ελληνική καταγωγή. Μάλιστα, κάποιοι μετανάστες άρχισαν να εμφανίζουν διαβατήρια με ελληνικά ονόματα αντί για τα πραγματικά τους ονόματα, με σκοπό να αποκτήσουν τη βίζα⁸⁴. Εκατοντάδες Αλβανοί δέχονταν να βαπτιστούν ορθόδοξο, προκειμένου να πάρουν ελληνική ονόματα και να μπορέσουν να περάσουν τα ελληνικά σύνορα, για να εργαστούν⁸⁵.

Ένας ακόμη τρόπος για να μπορέσει ένας Αλβανός πολίτης να αποκτήσει βίζα ήταν η διαπίστωση από τα ελληνικά προξενεία ότι είναι χρήστης της βλάχικης γλώσσας.

⁸² Μαλκίδης Θ., *ό.π.*, σελ. 248 - 252

⁸³ Παύλου Μίλτος, *ό.π.*, σελ. 267

⁸⁴ *Ibid*, σελ. 267

⁸⁵ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, *ό.π.*, σελ. 196

Ενδεικτικό της φερεγγυότητας των κριτηρίων που έχει θέσει η ελληνική Πολιτεία αποτελεί το σκηνικό που λαμβάνει χώρα στα προξενεία, όπως μεταφέρεται από τους Κ. Τσιτσελίκη και Δ. Χριστόπουλο, όπου μέσω της συνέντευξης και παρουσία διερμηνέα, ο εκάστοτε Αλβανός πολίτης καλείται να αποδείξει ότι μιλάει βλάχικα είτε ότι έχει βλαχόφωνο συγγενή. Μια τρίτη λύση, πάλι, είναι να προσκομίσει πιστοποιητικό βλάχικης καταγωγής, το οποίο του προμηθεύουν οι βλάχικοι σύλλογοι έναντι διόλου ευκαταφρόνητου ποσού⁸⁶. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τεκμήρια ελληνικότητας που θέτει η ίδια η Ελλάδα.

Πάντως, άτομα προερχόμενα από την περιοχή της μειονοτικής ζώνης, που μάλιστα αναγραφόταν στα έγγραφα τους, την ταυτότητα τους το λήμμα «εθνικότητα ελληνική» ήταν τα μόνα που είχαν σαφώς πιο εύκολη πρόσβαση στην πολυπρόθητη βίζα. Όπως αναφέρει έγκυρη δημοσιογραφική ομάδα, μετά από επιτόπια έρευνα σε περιοχές της νότιας Αλβανίας: «Οι ελληνικές αρχές έχουν από καιρό προσπαθήσει να καταγράψουν τους ομογενείς. Αν οι αλβανικές ταυτότητές τους δεν γράφουν ελληνική εθνικότητα ή τόπο γέννησης στην ελληνόφωνη ζώνη, τότε η πιστοποίηση της ελληνικότητάς τους γίνεται με συμπληρωματικά χαρτιά που ο ενδιαφερόμενος σπεύδει να προμηθευτεί είτε από την «Ομόνοια», είτε από κάποιο Σύλλογο Βορειοηπειρωτών. Σε πολλές περιπτώσεις, αρκεί να αποδείξει ότι οι γονείς του γεννήθηκαν στις μειονοτικές περιοχές»⁸⁷.

Η θρησκεία, λοιπόν, αρχικά φαίνεται να αποτελεί κριτήριο απόδοσης βίζας από το ελληνικό κράτος, άλλωστε, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι πενταετή βίζα προμηθεύτηκε σε ομογενείς με αναγραμμένη την εθνικότητα στα χαρτιά τους αλλά και σε «παρά - ομογενείς», δηλαδή Αλβανούς ορθόδοξους και Βλάχους. Επίσης, το «απόρρητο» που συναντά κανείς ως εμπόδιο όταν θελήσει να μελετήσει τα σχετικά στοιχεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης αποτελεί ένδειξη αν μη τι άλλο ένδειξη της ύπαρξης πληθώρας ομογενών με

⁸⁶ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα...», *ό.π.*, σελ.33

⁸⁷ Ιός της Κυριακής, *Εθνικό τοπίο στην ομίχλη*, εφ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 12/11/2000

αμφισβητούμενα «πιστοποιητικά ελληνικότητας»⁸⁸. Επίσης, δεν είναι τυχαία η ύπαρξη του «βλαχόμετρου», όπου οι μετανάστες πιστοποιούν την ελληνικότητα τους αποδεικνύοντας την βλάχικη καταγωγή τους. Η ελληνική Πολιτεία, μέσα από συνέντευξη, προωθεί το μοντέλο «Αλβανός Βλάχος ίσον Έλληνας»⁸⁹, οπότε όσοι μιλούν βλάχικα ή έχουν συγγενείς βλάχους αυτομάτως έχουν και πρόσβαση στη βίζα.

Ενας ακόμη σκοπός της Πολιτείας φαίνεται να είναι η διατήρηση των μεταναστών σε κατάσταση αναμονής, ώστε να μην κλείσουν τις πόρτες στην πρώτη τους πατρίδα, γεγονός που αποτελούσε ίσως μεγάλο πλήγμα για την ακεραιότητα της εκεί ελληνικής μειονότητας. Και για αυτόν τον λόγο, αλλά και γιατί η πύλες προς την Ελλάδα ανοίγουν και κλείνουν ανάλογα και με τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς για εργατικό δυναμικό, το τοπίο των κριτηρίων αλλάζει και η ελληνική Πολιτεία αναγνωρίζει, με τη μη απόδοση βίζας με βάση το χριστιανικό όνομα, το ότι εκτός από Αλβανοί πολίτες ελληνικής καταγωγής, υπάρχουν και Αλβανοί ορθόδοξοι πολίτες.

Ο Β. Μπολάνος, κάτοικος της Χιμάρας, μιλώντας σε δημοσιογράφους αναφέρει: «Προηγουμένως, οι ομογενείς έπαιρναν βίζες διάρκειας από ένα έως και πέντε χρόνια. Εδώ κι ένα χρόνο περίπου, δίνεται βίζα εξάμηνης διάρκειας, για εκατό μέρες παραμονής στην Ελλάδα, ενώ οι άλλοι παίρνουν πολύ μικρότερης διάρκειας»⁹⁰.

⁸⁸ Παύλου Μίλτος, «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα», *ό.π.*, σελ. 274

⁸⁹ Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα...», *ό.π.*, σελ. 33

⁹⁰ Ιός της Κυριακής, *Εθνικό τοπίο στην ομίχλη*, εφ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 12/11/2000.

Η Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας σήμερα

§ Αναδρομή στην Ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας

Λαμβάνοντας ως βάση την εκκλησιαστική υπαγωγή των επαρχιών της συγχρόνου Αλβανίας, διακρίνουμε την ιστορία των ορθόδοξων χριστιανικών δομών, πριν αυτές λάβουν τη μορφή της Αυτοκέφαλους Ορθόδοξης Εκκλησίας, στις εξής τρεις περιόδους:

1. Αποστολικοί χρόνοι έως το 731 – στην αυτοδιοίκητη Εκκλησία του ανατολικού Ιλλυρικού, υπό το ρωμαϊκό βικαριάτο Θεσσαλονίκης,
2. 731 ως τις αρχές 11ου αιώνα – υπό το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως,
3. Αρχές 11ου αιώνα έως το 1767 – οι περισσότερες επισκοπές υπό την αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή Αχρίδος⁹¹

Άμεσο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τρίτη περίοδος και συγκεκριμένα αυτή που αφορά την κατάληψη των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τους Οθωμανούς Τούρκους. Η ύπαρξη πλέον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σηματοδοτεί και την έναρξη της ύπαρξης του ορθόδοξου Μιλλέτ, με αναφορά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως. Σε αυτό άνηκαν και οι Αλβανοί ορθόδοξοι. Αν και οι σχέσεις πιστών και χριστιανικής θρησκείας δοκιμάστηκε από τον εξισλαμισμό

⁹¹ Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος, *Εκκλησία της Αλβανίας. Ιστορική – Πνευματική Παράδοση*, στο βιβλίο, *Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ 2000 Χρόνια, Ιστορία. Μνημεία. Τέχνη*, Β' Τόμος - Πατριαρχεία και Αυτοκέφαλες Εκκλησίες

των Οθωμανών, φέροντας μεγάλο πλήγμα στο ποσοστό των Αλβανών ορθοδόξων.

Οι μαζικοί εξισλαμισμοί εμφανίζονται και μετά το αποτυχημένο κίνημα του Διονύσιου του Σκυλόσοφου, το 1611. Την ακμάζουσα διάδοση του ισλαμισμού στην Ηπειρο θα αναχαιτίσει η παρουσία του Επισκόπου Σοφριανού (1730 - 1735) και αυτή του Κοσμά του Αιτωλού (1714 - 1779), δίνοντας ώθηση και πάλι στον χριστιανισμό⁹².

Αν και τον 17^ο αιώνα τα ποσοστά του μουσουλμανικού πληθυσμού διατηρούνται χαμηλά και προσεγγίζουν μόλις το 3%, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα θα φτάσουν το 50% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής⁹³. Ο μαζικός εξισλαμισμός γνωρίζει άνοδο την περίοδο 1623 - 1640, όπου σουλτάνος γίνεται ο Μουράτ ο Δ΄ και σε αντίδραση της προπαγανδιστικής δράσης των καθολικών ταγμάτων εντείνει τα μέτρα για την αλλαγή της θρησκείας των υπόδουλων στις περιοχές της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Αλβανίας⁹⁴.

Ενώ μετά τον 18^ο αιώνα και τους ρωσοτουρκικούς πολέμους σημειώνεται επίσης δραματική αλλαγή στον συσχετισμό μουσουλμάνων και χριστιανών, εξαιτίας της υποταγής των χριστιανών που είχαν ξεσηκωθεί⁹⁵. Πιθανές, επίσης, αιτίες για την μαζική στροφή στον ισλαμισμό είναι η αποφυγή των έντονων διακρίσεων ανάμεσα σε ισλαμιστές και αλλόθρησκους, όπως αυτή του φόρου που έπρεπε να πληρώνουν οι αλλόθρησκοι ή του παιδομαζώματος που έπρεπε να υφίστανται.

Επιπλέον, οι Οθωμανοί εφαρμόζοντας την πολιτική του προσεταιρισμού προσέφεραν σημαντικά προνόμια με αντάλλαγμα την αλλαγή της θρησκείας. Έτσι πολλοί Αλβανοί μεταστράφηκαν στον ισλαμισμό και σε αντάλλαγμα ανέλαβαν αστυνομικά καθήκοντα, τη φύλαξη στενωπών (ντερβενίων), την κατοχή αρματολικιών⁹⁶. Βέβαια, πολλοί από τους Αλβανούς που εξισλαμίστηκαν παρέμειναν κρυπτοχριστιανοί.

⁹² Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», *ό.π.*, σελ. 147

⁹³ *Ibid*, σελ. 148

⁹⁴ Πιτούλη – Κίτσου Χριστίνα, *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις...*, *ό.π.*, σελ. 18

⁹⁵ *Ibid*, σελ. 19

⁹⁶ Καργιάκος Σαράντος, *ό.π.*, σελ. 28

Με τη γέννηση του αλβανικού εθνικισμού, τέλη 19^{ου} αι. – αρχές 20^{ου} αι., διαπιστώνεται ότι η θρησκεία δεν αποτελεί διακριτό σημείο της διαμόρφωσης της αλβανικής εθνικής συνείδησης. Η αλβανική εθνικιστική ελίτ είναι πολυθρησκευτική, Ο καθολικός ιερέας και ποιητής Γκέργκι Φίστα, ο ορθόδοξος ιερέας και λογοτέχνης Φαν Νόλι και ο μουσουλμάνος λόγιος Φαϊκ Κονίτσα, όλοι τους πρωτεργάτες του αλβανικού εθνικισμού, είχαν καλές σχέσεις μεταξύ τους⁹⁷.

Σε ό, τι αφορά την παράλληλη πορεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, η γέννηση της εθνικής κίνησης συμπίπτει με την αλλαγή πορείας της ίδιας της Εκκλησίας, η οποία καταγράφεται σε τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος αναφέρεται στην διεκδίκηση των Αλβανών ορθόδοξων για το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας τους, ενώ την ικανοποίηση, μετά από πολλά χρόνια καθυστέρησης, του αιτήματος αυτού διαδέχεται η πλήρης παρακμή της Αλβανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, εξαιτίας της θρησκευτικής απαγόρευσης από το καθεστώς του Χότζα. Η τρίτη και τελευταία, έως σήμερα, φάση είναι αυτή της αναδιοργάνωσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, μετά την πτώση του χοτζικού καθεστώτος.

Ηδη από το 1878, με το «Σύνδεσμο της Πρισρένης για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του αλβανικού έθνους», θα λάβει σάρκα και οστά ο αλβανικός εθνικισμός και θα προσπαθήσει να εντάξει στους κόλπους του τόσο το Ισλάμ, όσο επίσης και τους ορθόδοξους που συρρικνώθηκαν στο 20% στη νότια κυρίως Αλβανία, καθώς και τους καθολικούς, που ανέρχονται σε 10% στη Βόρεια Αλβανία⁹⁸. Η επίτευξη της συνένωσης όλων των Αλβανών πέραν των θρησκευτικών τους διαφοροποιήσεων επιτυγχάνεται μέσω της προβολής της εθνικής ταυτότητας ως της υπέρτερης. Η συγκρότηση της βασίζεται στην ιστορία, τη γλώσσα και την φυλετική συνέχεια των Αλβανών ανά τους αιώνες. Η θρησκεία δεν αποτελεί πυλώνα του αλβανικού εθνικισμού⁹⁹.

⁹⁷ Καπλάνι Γκάζι, «Θρησκεία και Αλβανική Εθνική Ταυτότητα, Μύθοι και Πραγματικότητα», *Σύγχρονα Θέματα*, περίοδος Β', τεύχος 81, Δεκέμβριος 2002

⁹⁸ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», *ό.π.*, σελ. 148

⁹⁹ Καπλάνι Γκάζι, «Θρησκεία και Αλβανική...», *ό.π.*

Ο Σύνδεσμος της Πρισρένης απευθυνόμενος στο Συμβούλιο του Βερολίνου, το 1878, επισημαίνει: «Όπως δεν είμαστε και δεν επιθυμούμε να είμαστε Τούρκοι, για τον ίδιο λόγο θα αντιταχθούμε με όλες μας τις δυνάμεις σε οποιαδήποτε θελήσει να μας μεταβάλει σε Σλάβους, Αυστριακούς ή Έλληνες. Επιθυμούμε να είμαστε Αλβανοί»¹⁰⁰. Η διακήρυξη αυτή δεν μπορεί παρά να δείχνει τον υπαρκτό φόβο των Αλβανών να διαμελισθούν και να μοιραστούν ανάλογα με τις επιθυμίες Μ. Δυνάμεων και γειτόνων. Γι' αυτό από τις πρώτες επιδιώξεις των ορθόδοξων Αλβανών εθνικιστών ήταν, μεταξύ άλλων κινήσεων, να διεκδικήσουν το αυτοκέφαλο της Εκκλησία τους, προκειμένου να μην εξαρτώνται από το φιλλεληνικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Η πορεία προς την κατάκτηση του Αυτοκέφαλου αποτελεί για την Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας μία από τις τρεις φάσεις της.

Βέβαια, από το 18^ο αιώνα έγιναν σοβαρές προσπάθειες ώστε να μεταφραστεί η Αγία Γραφή στα αλβανικά, με πρώτο να επιτυγχάνει το εγχείρημα τον ιερομόναχο Γρηγόριος Κωνσταντινίδης (μετέπειτα μητροπολίτης Δυρραχίου), που μετέφρασε την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, με αλβανικούς χαρακτήρες δικής του έμπνευσης. Η μετάφραση όμως δεν σώθηκε. Τον ακολούθησαν οι Γρηγόριος Αργυροκαστρίτης (επίσκοπος Ευβοίας - χρησιμοποίησε ελληνικούς χαρακτήρες) και Κωνσταντίνος Χριστοφορίδης (στη γκεγκική (1869) και στην τσοκική (1879) - αρχικά επίσης με ελληνικούς χαρακτήρες)¹⁰¹. Ακόμη, καθιερώθηκε η χρήση της αλβανικής γλώσσας στη θεία λειτουργία¹⁰².

Η Αλβανία όντας ένα κοσμικό κράτος, προσπαθούσε να δημιουργήσει ανεξάρτητα κέντρα των επίσημων θρησκειών που υπήρχαν στη χώρα και πιθανόν να αποδεσμευτεί από εκείνα τα κέντρα θρησκευτικής εξουσίας, όπως το Πατριαρχείο, που συνδεόταν με την Ελλάδα, μία από της αιτίες της επαπειλούμενης εδαφική της ακεραιότητας. Αλλωστε, όπως ανέφερε ο Πάσκο Βάζα,

¹⁰⁰ *ibid*

¹⁰¹ Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος, *Εκκλησία της Αλβανία...*, ό.π.

¹⁰² Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», ό.π., σελ. 150

διανοούμενος του 19^{ου} αιώνα: «Η θρησκεία των Αλβανών είναι ο αλβανισμός»¹⁰³.

Επικεφαλές αυτής της προσπάθειας ήταν οι κληρικοί Φαν Νόλι, Απ. Βασίλειος Μάρκου και Ευάγγελος (Αγαθάγγελος) Τσάμτσης. Το όνομα του Φαν Νόλι ήταν Θεοφάνης Μαυρομμάτης. Γεννήθηκε και έζησε στην Ελλάδα. Αλλάξε το όνομα του σε αλβανικό όταν εγκαταστάθηκε στις ΗΠΑ. Ο Φαν Νόλι ήταν ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές του αλβανικού εθνικισμού και ισχυρός αντίπαλος του Αχμέτ Ζώγου. Εξού και μετέφρασε το Ευαγγέλιο στην αλβανική γλώσσα. Αργότερα θα διετελούσε Επίσκοπος της αλβανικής Εκκλησίας, όντας στην Αμερική, αλλά και πρωθυπουργός της χώρας, για έξι μήνες, μετά την πτώση του Αχμέτ Ζώγου¹⁰⁴.

Το γεγονός ότι προασπίζεται την εθνική αυτοτέλεια της Αλβανίας, τον καθιστά για την Ελλάδα πολέμιο των διεκδικήσεων της στη νότια Αλβανία. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που τον παρουσιάζει, με τα πιο μελανά χρώματα, ο Σ. Καργάκος, ως ένα τυχοδιώκτη ιερέα που σφετερίστηκε θρησκευτικές και πολιτικές εξουσίες και του καταλογίζει ακόμη και την απώλεια της «Β. Ηπείρου»¹⁰⁵. Στην πραγματικότητα, όμως, ο Φαν Νόλι αποτελεί το χαρακτηριστικότερο αντεπιχείρημα απέναντι στους ισχυρισμούς της ελληνική πλευράς που θέλουν όλους τους ορθόδοξους της Αλβανίας να είναι Έλληνες. Διότι ο Φαν Νόλι αν και Έλληνας, αλβανόφωνος και ορθόδοξος, γίνεται υπέρμαχος του αλβανικού εθνικισμού και την ίδια ώρα υποστηρικτής της ανεξαρτητοποίησης της Εκκλησίας της Αλβανίας.

Συνέβαλε ενεργά, λοιπόν, στην διεκδίκηση του Αυτοκέφαλου της Αλβανικής Εκκλησίας, θεωρώντας την ολοκληρωτική εξάρτηση της από το φιλελληνικό Πατριαρχείο, επικίνδυνη για την εθνική ακεραιότητα της Αλβανίας. Η μη ύπαρξη Αυτοκέφαλης Αλβανικής Εκκλησίας θα σήμαινε ότι δεν υπάρχουν Αλβανοί ορθόδοξοι για να στελεχώσουν την Εκκλησία, γεγονός που

¹⁰³ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 172

¹⁰⁴ Γλαβίνας Απ., *Το Αυτοκέφαλον της εν Αλβανία Ορθοδόξου Εκκλησίας επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων*, ΙΜΙΑΧ, Ιωάννινα, 1978, σελ. 38

¹⁰⁵ Καργάκος Σαράντος, *Αλβανοί...*, ό.π., σελ. 192 - 193

θα ενίσχυε την επιχειρηματολογία της ελληνικής πλευράς, με βάση την οποία μόνο οι Έλληνες της Αλβανίας ήταν ορθόδοξοι, επομένως όλοι οι ορθόδοξοι της Αλβανίας ήταν Έλληνες.

Επιπλέον έδρασε υπέρ της διασφάλισης της εδαφικής ακεραιότητας της Αλβανίας, απέναντι στις ελληνικές βλέψεις. Οντας πρωθυπουργός της Αλβανίας το 1921, είναι αυτός που καταθέτει τη Μονομερή Διακήρυξη της 2ας Οκτωβρίου 1921 με την οποία η Αλβανία δεσμεύεται για την προστασία των μειονοτήτων στο έδαφος της¹⁰⁶. Αυτή η κίνηση μπορεί να μεταφραστεί και ως προσπάθεια αναχαίτισης των αυθαίρετων ελληνικών επεμβάσεων. Διότι αναγνωρίζοντας μία μειονότητα, που βρίσκεται στα σύνορα με το ομοεθνές της αλλά και γειτονικό κράτος, έχει σαν αποτέλεσμα από τη μία πλευρά να υπάρχει η δέσμευση περί εφαρμογής των δικαιωμάτων της, από την άλλη όμως ισχυροποιούνται τα σύνορα της χώρας που «φιλοξενεί» την μειονότητα και περιορίζοντας την μέσα σε αυτά μπορεί το κράτος να δράσει ευκολότερα υπέρ της αφομοίωσης της.

Επίσης, η ύπαρξη ρυθμιστικών διατάξεων των σχέσεων κράτους και μειονότητας, που επικυρώνονται από έναν διεθνή οργανισμό όπως η ΚτΕ, αποτελεί μία έμμεση χάραξη των εθνικών συνόρων αλλά και ρύθμιση των ορίων παρεμβατικότητας του γειτονικού κράτους. Η προστασία της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας δεν είναι πλέον ζήτημα που αφορά μόνο την Ελλάδα αλλά και την ίδια την Αλβανία και την ΚτΕ. Αλλωστε δεν είναι τυχαίο, όπως έχει αναφερθεί ήδη, ότι μετά την αναγνώριση της μειονότητας η Ελλάδα εξαναγκάστηκε στην αλλαγή της επιχειρηματολογίας της. Εκ των πραγμάτων δεν μπορούσε πλέον να διεκδικεί άμεσα τα εδάφη της νότιας Αλβανίας. Ακόμη και αν δεν εγκατέλειψε τον αλυτρωτικό λόγο, υποχρεώθηκε τα διαβήματα της στην διεθνή κοινότητα να αφορούν μόνο τα δικαιώματα της μειονότητας. Με εξαίρεση την περίοδο του Β΄ παγκοσμίου Πολέμου, οπότε και μπορεί να διεκδικήσει άμεσα εδάφη της Αλβανίας.

¹⁰⁶ Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα... ό.π., σελ. 26 - 27

Την ίδια περίοδο με την δημιουργία του αλβανικού κράτους ξεσπά και η εξέγερση των Ελλήνων της νοτίου Αλβανίας. Ακολουθεί η υπογραφή του πρωτοκόλλου της Κέρκυρας, στο οποίο και συγκεκριμένα στο Άρθρο 7 αναφέρεται: «Αι ορθόδοξοι κοινότητες αναγνωρίζονται ως νομικά πρόσωπα επίσης ως αι άλλοι. Διατηρούσι την περιουσίαν των και θα διαθέτουν αυτήν ελευθέρως. Αι μετά των πνευματικών αρχηγών των σχέσεις των Ορθοδόξων θα είναι αυταί ως και κατά το παρελθόν. Ουδάλως θέλουσιν θιχθή τα πατροπαράδοτα δίκαια και η ιεραρχική οργάνωσις των περιών ο λόγος κοινοτήτων, εκτός εάν επέλθει συμφωνία μεταξύ της Αλβανικής Κυβερνησέως και του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως»¹⁰⁷. Το γεγονός ότι στο συγκεκριμένο Πρωτόκολλο που αφορά τα δικαιώματα των Ελλήνων της Αλβανίας, ως μειονότητα, καθορίζεται η ελευθερία και η ανεξαρτησία της ορθόδοξης θρησκείας στην Αλβανία ενισχύει την αίσθηση ότι η ορθόδοξη θρησκεία συνδέεται άρρηκτα με τους Έλληνες της Αλβανίας, ενώ τα δικαιώματα τους εξαρτώνται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Στις 19 Σεπτεμβρίου 1922 συγκαλείται στο Μπεράτι η Κληρικολαϊκή Συνέλευση που ανακηρύσσει ως Αυτοκέφαλη της Ορθόδοξης Εκκλησία της Αλβανίας, χωρίς να υπάρχει συμφωνία για ένα τέτοιο διάβημα με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Επικεφαλής του Ανώτατου Εκκλησιαστικού Συμβουλίου ορίστηκε ο ιερέας Βασίλειος Μάρκου, ενώ συντάχθηκε και προσωρινός χάρτης 14 άρθρων. Η αναγνώριση, πάλι, από το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήρθε μόλις 15 χρόνια αργότερα και μετά από μακροχρόνιες συγκρούσεις ανάμεσα σε Εκκλησία της Αλβανίας, Οικουμενικό Πατριαρχείο και Ελλάδα¹⁰⁸. Στις 12 Απριλίου 1937, με τον ανάλογο συνοδικό τόμο, το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης αναγνώρισε την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας ως Αυτοκέφαλη, γεγονός που απεκατέστησε τις ταραγμένες σχέσεις των δύο θρησκευτικών κέντρων¹⁰⁹.

Τελικά, στις 12 Απριλίου 1937, σε σχετική του επιστολή, ο τότε Οικουμενικός Πατριάρχης Βενιαμίν γνωστοποιεί στον

¹⁰⁷ Άρθρο 7 του Πρωτοκόλλου της Κέρκυρας της 7/17 Μαΐου 1914

¹⁰⁸ Γλαβίνας Απ., *Το Αυτοκέφαλον...*, ό.π.

¹⁰⁹ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», ό.π., σελ. 151

βασιλιά της Αλβανίας Αχμέτ Ζώγου ότι η εκκλησιαστική έριδα είχε λάβει τέλος με την αναγνώριση της «Ορθοδόξου Αυτοκέφαλου Εκκλησίας της Αλβανίας». Ο τελευταίος απάντησε δύο ημέρες αργότερα με ευχαριστήρια επιστολή. Η νέα ιεραρχία της Εκκλησίας στελεχώθηκε από τους αρχιερείς Χριστόφορο Κίση, ως Αρχιεπίσκοπο Τιράνων και πάσης Αλβανίας, Ευλόγιο Τσάμτση, ως Επίσκοπο Βερατίου, Αυλώνος και Κανίνης, Ευλόγιο Κουρίλα, ως Επίσκοπο Κορυτσάς και Παντελεήμωνα Κοτόκο, ως Επίσκοπο Αργυροκάστρου¹¹⁰.

Στην δεύτερη της φάση, η Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανία έρχεται αντιμέτωπη με το νέο καθεστώς της χώρας, το οποίο από την αρχή δείχνει τις προθέσεις του απέναντι στο θεσμό της θρησκείας, ανεξαρτήτου δόγματος. Αρχικά το καθεστώς δήμευσε την εκκλησιαστική περιουσία, εθνικοποιώντας, το 1946, κτήματα και κτίρια της ενώ ασκήθηκαν διώξεις σε ιερείς και αρχιερείς. Η δημευμένη εκκλησιαστική περιουσία ακόμη δεν έχει επιστραφεί. Γενικότερα, η αλβανική κυβέρνηση αδυνατεί να διαχειριστεί την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί με την απόδοση των δημευμένων περιουσιών, γεγονός που προκαλεί δυσαρέσκεις στο σύνολο του κοινωνικού ιστού της Αλβανίας¹¹¹. Παρά το ότι έγιναν προσπάθειες να καταρτηθεί ειδικός νόμος που να συντομεύει τις αναγκαίες διαδικασίες για την απόδοση της εκκλησιαστικής περιουσίας εν συγκρίσει με τους πολίτες και πρώην ιδιοκτήτες, η προσπάθεια αυτή δεν ευόδωσε¹¹².

Επιστρέφοντας στο χοτζικό καθεστώς, αρχικά οι εκπρόσωποι των θρησκειών αντιμετώπιζονταν χλευαστικά από το καθεστώς, τους οποίους θεωρούσε «οπισθοδρομικά κατάλοιπα του παρελθόντος, που στρατολογούνταν εύκολα από ξένες δυνάμεις προκειμένου να υπονομεύσουν τον αλβανικό εθνικισμό»¹¹³. Με αυτό τον τρόπο ο Χότζα καλλιεργούσε μια βαθιά καχυποψία τόσο για τη θρησκεία όσο και για

¹¹⁰ Γλαβίνας Απ., Το Αυτοκέφαλον..., ό.π., σελ. 364

¹¹¹ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., Αλβανία: Από την Αναρχία..., ό.π., σελ. 425

¹¹² Εφημερίδα Νέα της Ομόνοιας, Αργυρόκαστρο, 27/02/1999

¹¹³ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., Αλβανία: Από την Αναρχία..., ό.π., σελ. 176

τις προθέσεις των ξένων δυνάμεων προς τη χώρα του, γεγονός που προφανώς αποσκοπούσε στη συσπείρωση των Αλβανών γύρω από μια ισχυρή εθνική ταυτότητα. Γρήγορα θα επιβληθεί η λογοκρισία στα προς δημοσίευση κείμενα θρησκευτικών εκπροσώπων¹¹⁴, ενώ αργότερα οι διώξεις των θρησκευτικών εκπροσώπων θα ενταθούν, στη συνέχεια υπήρξαν ιερείς που φυλακίστηκαν αλλά και πέθαναν από τις κακουχίες¹¹⁵.

Μάλιστα, το 1948 ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόφορος (Κίσσης) συλλαμβάνεται και βρίσκεται σε περιορισμό στην εκκλησία του Αγίου Προκοπίου, στα Τίρανα, όπου και βρίσκεται νεκρός το 1952, γεγονός που έκανε κάποιους να μιλούν για δολοφονία¹¹⁶. Στη θέση του Χριστόφορου, μετά τη σύλληψη του, προκαθήμενος έγινε ο Παΐσιος Βονδίτσα.

Ηδη δε όλες οι θρησκευτικές ομάδες είχαν περάσει κάτω από τον έλεγχο της κυβέρνησης¹¹⁷, γεγονός που σταδιακά οδήγησε και στην επιβολή αλλαγής των καταστατικών τους με διατάγματα, το 1950. Η αλλαγή του καταστατικού της ορθόδοξης Εκκλησίας, κατωχυρώθηκε με το διάταγμα 1065/ 4-5-1950. Τέτοιου είδους όμως αλλαγές επιβλήθηκαν και στις υπόλοιπες θρησκευτικές κοινότητες της Αλβανίας, ενώ στις 30/11/1967, στο Ε΄ Συνέδριο του Κόμματος Εργασίας ανακηρύχθηκε η Αλβανία ως «το πρώτο αθεϊστικό κράτος της υφηλίου», εμπνευσμένη από την μαοϊκή πολιτική περί πολιτιστικής επανάστασης¹¹⁸.

Τέλος, με το διάταγμα 5339 της 31 Δεκεμβρίου 1975 καταργήθηκαν τα «ακατάλληλα ονόματα» και τα «άσχημα επώνυμα» με βάση την πολιτική ιδεολογία και από ηθικής άποψης, ενώ επιβλήθηκε η αντικατάσταση τους με νέα «με υγιές πολιτικό, ιδεολογικό και ηθικό περιεχόμενο». Συγκεκριμένα, το καθεστώς πρέσβευε την άποψη ότι η ολοκλήρωση των παραπάνω διαδικασιών και της εν γένει προσπάθειας για την εξάλειψη των θρησκειών «θα απελευθέρωνε το λαό από την οπισθοδρόμηση, από τα

¹¹⁴ Forest Jim, *The Resurrection of the Church in Albania: Voices of Orthodox Christians*, WCC Publications, Geneva, 2002, σελ. 24 - 25

¹¹⁵ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», *ό.π.*, σελ. 151

¹¹⁶ Forest Jim, *ό.π.*, σελ. 25

¹¹⁷ *Ibid*, σελ. 24

¹¹⁸ *Ibid*, σελ. 25

δεσμά των πατριαρχικών προτύπων, των προκαταλήψεων, των θρησκευτικών πεποιθήσεων και διαχωρισμών, και όλη τη σήψη του παρελθόντος»¹¹⁹.

Επίσης, τόνιζε ότι τόσο το Ισλάμ, όσο και η Ορθοδοξία και ο Καθολικισμός ήταν ξένες φιλοσοφίες που είχαν εισαχθεί με σκοπό να απειλήσουν την ακεραιότητα του έθνους, ενώ η έλλειψη θρησκειών, κατά τον Χότζα, θα επέτρεπε την «πνευματική χειραφέτηση του αλβανικού λαού», γεγονός που τονίζει και ο ίδιος σε ένα από τα βιβλία του: «Ευρείς ορίζοντες που θα του επέτρεπαν να υιοθετήσει μια νέα, σύγχρονη κουλτούρα, συνδυασμένη με μια επιστημονική άποψη για τον κόσμο, η οποία θα οδηγούσε σ' έναν νέο τρόπο ζωής και σε νέα έθιμα»¹²⁰.

Τις απόψεις του ενστερνίστηκε μεγάλη μερίδα του αλβανικού πληθυσμού, εκ των οποίων δεν αποτέλεσαν εξαίρεση και μέλη της ελληνικής μειονότητας. Από το 1944, ο Χότζα άρχισε να δημιουργεί μια λαϊκή βάση μέσα στη μειονότητα, μέλη της οποίας είχαν συμμετάσχει στον αντιστασιακό αγώνα κατά των Γερμανών. Έτσι, σχηματίστηκε ένα μειονοτικό αντάρτικο, επονομαζόμενο ως «Θάνος Ζήκο»¹²¹.

Μάλιστα, ο Χότζα μιλώντας, στην Κορυτσά, το Μάρτιο 1944, σχολίασε: «Η ελληνική μειονότητα ανταποκρίθηκε στο καθήκον της, πολέμησε γενναία και υπερασπίστηκε τα συμφέροντα της Αλβανίας ενάντια στους ελληνικούς αντιδραστικούς κύκλους»¹²², εννοώντας, ως αντιδραστικούς κύκλους, αυτούς που επεδίωκαν την «απελευθέρωση της Βορείου Ηπείρου», δηλαδή τον ΕΔΕΣ, παραγνωρίζοντας ότι μια τέτοια επιδίωξη υποστήριζε και μάλιστα το 1945 με δηλώσεις του το ΚΚΕ.

Η ελληνική μειονότητα, εξαιτίας του Εμφυλίου, γρήγορα ενισχύθηκε με ένα σημαντικό αριθμό αριστερών

¹¹⁹ Χότζα Ε., *Σύμβολο Πάλης για Ελευθερία και Σοσιαλισμό*, Τίρανα, 1985, σελ. 107, όπως αναφέρεται στο Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία σε μια βαλκανική ταυτότητα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σελ. 175

¹²⁰ Χότζα Ε., *Σύμβολο Πάλης...*, ό.π., σελ. 176

¹²¹ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 308

¹²² Χότζα Ε., *Δύο Φιλικοί Λαοί*, Τίρανα, 1985, σελ. 41

εξόριστων από την Ελλάδα, οι οποίοι συντάχθηκαν με το καθεστώς του Χότζα, ενώ πολλοί από αυτούς, μαζί με γηγενή μέλη της μειονότητας, κατέλαβαν θέσεις στην διοίκηση του καθεστώτος. Επί παραδείγματι, από το 1948 έως το 1976, ο Σπύρος Κολέκας, με καταγωγή από τη Χιμάρα, διετέλεσε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος Εργασίας και έμπιστος σύμβουλος του Εμβέρ Χότζα. Στην ίδια κλίμακα και οι σιμών Στεφάνι, ο τελευταίος κομμουνιστής υπουργός Αμυνας και Σωκράτης Πλάκα, ο υφυπουργός Εξωτερικών του Αλβία. Επιπλέον, δεν ήταν λίγες εκείνες οι φορές, όπου η Διεθνής, μεταφρασμένη στα ελληνικά, τραγουδιόταν συχνά πάνω από τα φέρετρα παλιών μελών του ΚΚΕ¹²³.

Άλλοι πάλι Αλβανοί ορθόδοξοι πολίτες ασκούσαν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα εν κρυπτώ. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Θεοφάνη Πόπα. Υπάλληλος στο αντίστοιχο Υπουργείο Πολιτισμού του καθεστώτος, έχοντας σπουδάσει θεολογία και ιστορία τέχνης, κατάφερε να διασώσει πολλές εκκλησίες, χαρακτηρίζοντας τις ως πολιτιστικά μνημεία. Όπως αναφέρει ο Jim Forester, η τιμωρία του, όταν ο προϊστάμενος ανακάλυψε ότι παρέμενε χριστιανός, ήταν η δυσμενής μετάθεση στη Κορυτσά, όπου συνέχισε τη δράση του, χαρακτηρίζοντας με τον ίδιο τρόπο εκκλησίες αλλά και εικόνες¹²⁴.

Επίσης, μια άλλη προσωπικότητα που έδρασε κατά της απαγόρευσης της θρησκείας ήταν ο ιερέας Κοσμάς Κίργιο. Οι άνθρωποι που ήθελαν να βαπτιστούν, να παντρευτούν ή να εξομολογηθούν τον συναντούσαν μέσα στη νύχτα. Ταξίδευε από την περιοχή όπου ζούσε, από την πλευρά της Αδριατικής θάλασσας στην Κορυτσά, πέντε με έξι φορές το χρόνο, ώστε να κάνει τις τελετές βάπτισης, ή γάμου. Μετά την άρση της θρησκευτικής απαγόρευσης έγινε επίσκοπος. Πέθανε το 2000¹²⁵.

Η άρση της απαγόρευσης της θρησκευτικής λατρείας έλαβε χώρα το 1991, γεγονός που σηματοδότησε και την αναγέννηση της Αλβανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Όπως θα δούμε αναλυτικότερα και στο επόμενο κεφάλαιο, την

¹²³ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 311

¹²⁴ Forest Jim, *The Resurrection...*, ό.π., σελ. 35 - 36

¹²⁵ Ibid, σελ. 32 - 33

αναδιοργάνωση της αναθέτει το Οικουμενικό Πατριαρχείο στον Μητροπολίτη Ανδρούσης κκ. Αναστάσιο Γιαννουλάτου.

Ο ίδιος περιγράφοντας μας το γεγονός αναφέρει: «Βρισκόμουν στην Αφρική, στο Ναϊρόμπι συγκεκριμένα, όταν πήρα ένα τηλεφώνημα από την Κωνσταντινούπολη. Ήταν ο Αρχιεπίσκοπος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ο Μητροπολίτης Φιλαδέλφειας Μελίων, ο οποίος μου είπε: «συγχαρητήρια, εξελέγητε για να πάτε Πατριαρχικός Εξαρχος στην Αλβανία»...Απάντησα, με συγχωρείτε δεν καταλαβαίνω...«Σας παρακαλεί ιδιαίτερα ο Πατριάρχης», ήταν ο μακαριστός Δημήτριος εκείνη την εποχή «και σας παρακαλεί και ο άγιος Χαλκηδόνας», ο Βαρθολομαίος, ο μετέπειτα Πατριάρχης».

Ο Αναστάσιος κλήθηκε να επαναθεμελιώσει μία θρησκεία με ιδιαιτερότητες. Από τη μία πλευρά πρόκειται για μια θρησκεία που καλείται να συνυπάρξει μαζί με άλλες, που σημαίνει ότι ο ηγέτης της θα πρέπει να μπορεί να διατηρεί την ισορροπία των σχέσεων με τις υπόλοιπες θρησκείες. Ένας αδιάλλακτος ιερωμένος, που πρεσβεύει την μοναδικότητα του ορθόδοξου χριστιανισμού δεν θα μπορούσε να επικοινωνήσει με τους αρχηγούς των καθολικών και μουσουλμάνων της Αλβανίας. Από αυτή την άποψη το έργο του Αναστάσιου Γιαννουλάτου στο αντικείμενο της θρησκειολογίας δεν θα μπορούσε παρά να βοηθήσει. Είναι συγγραφέας των έργων «Ισλάμ, Θρησκειολογική Επισκόπησις» και «Συλλογή Θρησκειολογικών μελετημάτων (Θρησκεία, Ινδουϊσμός, Ισλάμ, Αφρικανικά Θρησκευόμενα, Μυστικισμός κ.ά.)» που σημαίνει ότι διαθέτει τις γνώσεις και τη διαλλακτικότητα που χρειάζεται για την επαφή με τις υπόλοιπες θρησκευτικές κοινότητες.

Από την άλλη πλευρά οι Αλβανοί ορθόδοξοι αποτελούν μία θρησκευτική μειοψηφία. Και θα παρέμενε μία θρησκευτική μειοψηφία, που η ανασύσταση της θα απασχολούσε μόνο τους εκκλησιαστικούς κύκλους, αν δεν εμπερίκλειε στους κόλπους της την ελληνική μειονότητα και αν η ελληνική πλευρά δεν διεκδικούσε σχεδόν το σύνολο της θρησκευτικής βάσης για να την αναβαπτίσει σε αμιγώς ελληνική. Έτσι, η συγκεκριμένη θρησκευτική ομάδα αποκτά πολιτικό ενδιαφέρον και ο ηγέτης καλείται να διατηρήσει τις ισορροπίες ανάμεσα σε Αλβανία και Ελλάδα. Η κατάσταση δυσχεραίνει όταν το πρόσωπο που καλείται να αναλάβει την ανασύσταση της Ορθόδοξης

Εκκλησίας της Αλβανίας τυγχάνει να είναι Έλληνας. Γεγονός που εγείρει υποψίες στην αλβανική πλευρά και ελπίδες στην ελληνική, για το ρόλο που σκοπεύει να παίξει.

Η υπηκοότητα του Αναστάσιου θα προκαλέσει αντιδράσεις από την αλβανική πλευρά, σχετικά με τον ρόλο που υποψιάζεται η αλβανική ηγεσία ότι του ανατέθηκε να παίξει, παρασκηνιακά, στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας και θα περάσουν χρόνια μέχρι αυτή η καχυποψία να υποχωρήσει. Αρχικά, όμως, η αλβανική κυβέρνηση αρνείτο για μήνες να του παρέχει άδεια εισόδου στη χώρα, όντας ακόμη απλά Πατριαρχικός Εξαρχος: τα μετρά της θα ενταθούν όταν θα αναλάβει και την θέση του Αρχιεπισκόπου. Ο ίδιος αναφέρει: «Ε βγαλα εισιτήριο την τελευταία στιγμή, Ναϊρόμπι – Αθήνα. Αλλά κατόπιν περίμενα πολλούς μήνες για τη θεώρηση του διαβατηρίου»¹²⁶. Επίσης, η επιλογή του Αναστάσιου την ώρα που θέτει σε θέση άμυνας την αλβανική πλευρά δεν θα μπορούσε παρά να ευχαριστεί την ελληνική. Ένας Έλληνας Αρχιεπίσκοπος στην Αλβανία σημαίνει και ευκαιρία αναζωογόνησης της ελληνικής μειονότητας. Ηδη η ορθοδοξία είχε συνδεθεί, από πλευράς της Ελλάδας, με την ελληνικότητα, επομένως θα αναμενόταν, ίσως, ο Αναστάσιος να δράσει υπέρ αυτής της λογικής και να έχει μια στενότερη επαφή με τους πολιτικούς και πολιτισμικούς εκπροσώπους της μειονότητας.

Σε μία από τις σπάνιες συνεντεύξεις του αναφέρει χαρακτηριστικά για την πρόταση από το οικουμενικό Πατριαρχείο να αποσταλεί ως Πατριαρχικός Εξαρχος στην Αλβανία: Όταν ξανατηλεφώνησαν, ρώτησα πότε θέλετε να έρθω. Η απάντηση ήταν «αύριο!» «Μα έχω να κάνω χειροτονίες...». «Πρέπει είναι πολύ επείγον το θέμα» - είχαν αρχίσει τότε κατά κύματα να φθάνουν από την Αλβανία στην Ελλάδα»¹²⁷. Συνεπώς, το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήθελε τους Αλβανούς ορθόδοξους εντός των αλβανικών συνόρων, όταν η ελληνική Πολιτεία, με «ξεχειλωμένα» κριτήρια, τους «ελληνοποιούσε» και τους έδινε βίζα; Επιπλέον, ποια στάση θα κρατούσε ο Αναστάσιος απέναντι στις υποψίες και τις προσδοκίες της αλβανικής και αντίστοιχα της ελληνικής πλευράς; Και όταν

¹²⁶ Αρχείο Συνεντεύξεων Αρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας, Αναστάσιου

¹²⁷ *ibid*

αναφέρουμε την ελληνική πλευρά δεν εννοούμε μόνο την ελληνική Πολιτεία. Ας μην παραβλέπουμε, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, ότι ήδη στα ελληνοαλβανικά σύνορα δρουν εκκλησιαστικοί κύκλοι που ακόμη αρθρώνουν αλυτρωτικό λόγο για την «Β. Ηπειρο» και έχουν εδαφικές διεκδικήσεις σε μητροπόλεις που ανήκουν στην Αλβανία.

§ Πριν τον Αναστάσιο

Πριν ασχοληθούμε πιο επισταμένα με την δράση του Αναστάσιου στην Αλβανία, αξίζει να δούμε τον εξής: Ποια αντίληψη είχε η αλβανική πλευρά για τους Έλληνες ιερωμένους. Αυτή η διάσταση θα μας επιτρέψει να διαπιστώσουμε την στερεοτυπική αντίληψη για τους Έλληνες ιερείς που θα αντιμετώπιζε ο Αναστάσιος με την άφιξη του στην Αλβανία. Αντίληψη που δεν είχε να κάνει μόνο με τις μακράιωνες σχέσεις των δύο χωρών, όπως αυτές διαμορφώθηκαν και περιγράφησαν παραπάνω αλλά και με προσωπικότητες της ελληνικής Εκκλησίας που έδρασαν στα σύνορα των δύο χωρών, επηρεάζοντας την αντίληψη της μία για την άλλη. Χαρακτηριστικό είναι του μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης, Σεβαστιανού.

Η δράση του Σεβαστιανού είχε έντονα αλυτρωτικά και εθνικιστικά χαρακτηριστικά που πυροδοτούσαν τις ήδη τεταμένες σχέσεις των δύο χωρών και δημιουργούσαν ένα πολύ συγκεκριμένο πρότυπο Έλληνα ιερωμένου στις συνειδήσεις των Αλβανών. Ο Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης, Σεβαστιανός (κατά κόσμον Σωτήριος Οικονομίδης) γεννήθηκε την 20η Ιουνίου 1922 στα Καλογρηανά Καρδίτσης. Υπήρξε μέλος της αδελφότητας Θεολόγων "Η ΖΩΗ" και αργότερα όταν αποχώρησαν τα συντηρικότερα μέλη της και δημιούργησαν την οργάνωση «Ο Σωτήρ» τους ακολούθησε, σε μια αδελφότητα που παρουσιάζει έντονα τα στοιχεία της προσκόλλησης στον εθνικιστικό λόγο και τον θρησκευτικό συντηρητισμό. Υπήρξε, επίσης, λαϊκός ιεροκήρυκας στην περιφέρεια Μεσσηνίας αλλά ιεροκήρυκας της Μητροπόλεως Ιωαννίνων τη δεκαετία

1957 – 1967, συνεργαζόμενος με τους Μητροπολίτες Δημήτριο και Σεραφείμ (πρώην Αρχιεπίσκοπο Αθηνών)¹²⁸.

Τον Ιούνιο του 1967 εκλέγεται Μητροπολίτης της Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης. Μια μητρόπολη που ανήκει στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας αλλά που μέρος της ταυτότητας της φέρνει σε σύγκρουση τον θρησκευτικό με τον πολιτικό χάρτη της περιοχής. Συγκεκριμένα, με την ονομασία «Δρυϊνούπολη» χαρακτηρίζουμε μια παλιά επαρχία, θρησκευτική και γεωγραφική, γύρω από το Αργυρόκαστρο (υπήρξε και ερειπωμένη πόλη της νοτίου Αλβανίας). Όταν το 1923 έγινε ο τελικός καθορισμός των ελληνοαλβανικών συνόρων η περιοχή της Δρυϊνούπολης, μοιράστηκε. Ένα μικρό της μέρος που αποτελούταν από κάποια χωριά της περιφέρειας Πωγωνίου προσαρτήθηκε στην Ελλάδα, ενώ το υπόλοιπο και μεγαλύτερο μέρος πέρασε στην κατοχή της Αλβανίας και αποτέλεσε επαρχία και Επισκοπή του Αργυρόκαστρου, η οποία αναγνωρίστηκε επίσημα από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1937, με την αναγνώριση και της Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας. Γεγονός που σήμερα ερμηνεύεται με το να έχουν η Επισκοπή Αργυροκάστρου και η Επισκοπή Κονίτσης δύο περιφέρειες με το ίδιο όνομα.

Μάλιστα, το 1924 ο μητροπολίτης Βασίλειος, ο οποίος έως το 1916 διατελούσε μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως και Αργυροκάστρου και υπουργός της κυβέρνησης Αυτονομίας το 1914, οπότε και απελάθηκε από τους Ιταλούς, ανέλαβε τα καθήκοντα του μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως και Πωγωνιανής, φέρνοντας μαζί του και τον τίτλο που κατείχε στην Αλβανία, αυτόν του «Υπέρτιμου και Εξαρχου της Βορείου Ηπείρου»¹²⁹.

Τον συγκεκριμένο τίτλο κρατούν μέχρι και σήμερα οι ιερωμένοι που αναλαμβάνουν τα καθήκοντα του μητροπολίτη στην συγκεκριμένη περιοχή. Τόσο ο Μητροπολίτης Σεβαστιανός όσο και ο Μητροπολίτης Ανδρέας είχαν και έχουν αυτόν τον τίτλο δίπλα σε αυτόν του μητροπολίτη. Επιπλέον, επί Σεβαστιανού ξεκίνησε η καθιέρωση «τριήμερου πένθους και προσευχής» στα μέσα

¹²⁸ Ιστοσελίδα Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης

www.imdpk.gr

¹²⁹ *ibid*

Φεβρουαρίου, με τις εκδηλώσεις να κορυφώνονται την Κυριακή στο Δελβινάκι Ηπείρου όπου μετά την αρχιερατική λειτουργία, ψαλλόταν επιμνημόσυνος δέηση στο τάφο του Βασιλείου¹³⁰, γεγονός που καθιστούσε τον απελαθέντα Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως, «μάρτυρα» στον βωμό του «βορειοηπειρωτικού αγώνα».

Όταν ανέλαβε τα νέα του εκκλησιαστικά καθήκοντα ο Σεβαστιανός, στον ενθρονιστήριο λόγο του, στις 29/6/1967 δήλωνε: «Οι καιροί είναι χαλεποί. Η πίστις των πολλών κλυδωνίζεται. Χρειάζονται επομένως επίσκοποι ικανοί...Κατά την στιγμήν αυτή καθ' ην το πρώτον ανέρχομαι τον θρόνο τούτον, η σκέψις μου στρέφεται... προς τους αλύτρωτους αδελφούς μας της Βορείου Ηπείρου, τους στενάζοντας υπό τον ζυγόν της πικράς δουλείας, διά να τους διαβεβαιώσωμεν ότι όχι μόνο αι προσευχές μας θα τους συνοδεύουν καθημερινώς, αλλά και παν το δυνατόν θα πράξωμεν, όπως λυτρωθούν των δεσμών της δουλείας...». Αυτή ήταν και η αρχή μιας μακρόχρονης αμφιλεγόμενης πορείας που όμως θα επηρεάσει τον ήδη καχύποπτο τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει η Αλβανία του Ελληνες ορθόδοξους ιερωμένους και κατ' επέκταση την οπτική της για τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο.

Ο Σεβαστιανός μετέτρεψε μία από τις μικρότερες μητροπόλεις της Ελλάδος σε προπύργιο του κατά του Χοτζικού αθεϊσμού. Ενώ όταν ανέλαβε την εξουσία ο Σαλί Μπερίσα ο μητροπολίτης Κονίτσης τόνιζε: «Οι Αλβανοί πολιτικοί είναι το ίδιο μισέλληνες, είτε δεξιοί είναι είτε αριστεροί». Έτσι, το όνομα του Σεβαστιανού συνδέθηκε άμεσα με το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα. Μάλιστα, το 1991, η οργάνωση Ομόνοια τον χαρακτηρίζει, σε επιστολή της, ως «Σύμβολο του Ελληνισμού της Βορείου Ηπείρου».

Η αλβανική πλευρά τον χαρακτήριζε τον φανατικότερο επικριτή του χοτζικού καθεστώτος: «Στη διάρκεια της άνοιξης και του καλοκαιριού του 1991...η εκστρατεία που αναλήφθηκε από τον ελληνορθόδοξο μητροπολίτη Σεβαστιανό ήταν από τις μεγαλύτερες. Ο Σεβαστιανός ήταν από τους φανατικότερους επικριτές του αλβανικού κουμμουνιστικού καθεστώτος, θεωρώντας τον

¹³⁰ *ibid*

«σοσιαλιστικό παράδεισο» ως μία σύγχρονη κόλαση και τους Έλληνες χριστιανούς ως σύγχρονους μάρτυρες. Ο θάνατος του το 1994 έγινε δεκτός με ανακούφιση από τα Τίρανα»¹³¹ αναφέρουν οι Πέτιφερ και Βίκερς.

Πριν, όμως, ο Σεβαστιανός ξεκινήσει τις αποστολές βοήθειας, υπήρξαν, επί της εποχής του μια σειρά από έργα για τους Έλληνες της Αλβανίας, που αποσκοπούσαν στην ενίσχυση των «βορειοηπειρωτών». Συγκεκριμένα, δημιούργησε δύο οικοτροφεία στα οποία από το 1990 και εξής, φιλοξενούνται δωρεάν μαθητές και μαθήτριες («ελληνόφωνοι και αλβανόφωνοι» αναφέρει η επίσημη ιστοσελίδα της μητρόπολης, όχι μειονοτικοί Έλληνες και Αλβανοί ορθόδοξοι). Για τους αλβανοφώνους, που δεν διευκρινίζεται σε ποια εθνικότητα εντάσσονται, αλλά και για τους μαθητές με δυσκολίες στα μαθήματα, γίνονται ιδιαίτερα μαθήματα από καθηγητές των σχετικών ειδικοτήτων.

Το 1982 ο Σεβαστιανός ίδρυσε τη Συντονιστική Φοιτητική Ένωση Βορειοηπειρωτικού Αγώνα (ΣΦΕΒΑ). Το 1987 ίδρυσε τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Βορειοηπειρωτικού Αγώνα (ΠΑΣΥΒΑ) με έδρα την Κόνιτσα. Ακόμη, ο ίδιος ο Σεβαστιανός εξέδωσε περίπου 15 βιβλία για το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα ενώ την ίδια ώρα εξέδιδε την εφημερίδα «Βορειοηπειρωτικό Βήμα», επίσημο όργανο του ΠΑΣΥΒΑ, του οποίου ήταν πρόεδρος¹³².

Ταυτόχρονα, δημιούργησε μία ιδιότυπη γέφυρα ανάμεσα στην Ελλάδα και τους μειονοτικούς της Αλβανίας, επί του καθεστώτος του Χότζα. Γεγονός που προκάλούσε έντονο εκνευρισμό στην αλβανική πλευρά και συνέβαλε στο τεταμένο κλίμα των σχέσεων των δύο χωρών. Συγκεκριμένα, κάθε χρόνο οργάνωνε αγρυπνία δίπλα στα ελληνοαλβανικά σύνορα, στην Μονή Μολυβδοσκεπάστου, στις 15 Αυγούστου. Επίσης, ανήμερα του εορτασμού της Ανάστασης, λειτουργούσε σε ένα ελληνικό χωριό, το Μαυρόπουλο, που βρίσκεται απέναντι από την Δρόπολη

¹³¹ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 195

¹³² Ιστοσελίδα των βορειοηπειρωτικών συλλόγων ΣΦΕΒΑ και ΠΑΣΥΒ, www.sfeva.gr

Αργυροκάστρου, χρησιμοποιώντας μεγάφωνα, για να ακούγεται στην απέναντι πλευρά¹³³.

Ακόμη, είχε αναθέσει στον αγιορείτη μοναχό Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη τη σύνθεση παράκλησης προς «τους αγίους της Βορείου Ηπείρου υπέρ των Βορειοηπειρωτών». Ενώ, την ίδια ώρα, οργάνωνε αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας στη «Βόρειο Ηπειρο». Αν και η μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης, σήμερα, επισημαίνει ότι «η ανθρωπιστική βοήθεια της Μητροπόλεως Κονίτσης απεστέλλετο αδιακρίτως και σε ελληνικά αλλά και σε αλβανόφωνα και μουσουλμανικά χωριά»¹³⁴, οι Πέτιφερ και Βίκερς αναφέρουν ότι: «Παρ' όλο που η Πανελλήνια Ένωση Βορείου Ηπείρου κινείται στο περιθώριο της σύγχρονης πολιτικής ζωής, οι οπαδοί της ήταν οι πρώτοι ορθόδοξοι που καθιέρωσαν τη διανομή βοήθειας στη νότια Αλβανία το 1991. Ομως, κατά τη διανομή της βοήθειας, δεν παρέλειπαν να κάνουν διακρίσεις μεταξύ Αλβανών και Ελλήνων. Στη διάρκεια της περιόδου εκείνης, εκατοντάδες Αλβανοί πήραν ελληνικά ονόματα και δέχτηκαν να βαπτιστούν ορθόδοξοι όχι μόνο για να εξασφαλίσουν τα πολύτιμα δέματα της ανθρωπιστικής βοήθειας, αλλά και για να πάρουν μία βίζα για την Ελλάδα»¹³⁵.

Εντύπωση, πάντως, προκαλεί, για μία ακόμη φορά, επιστρέφοντας στις δηλώσεις σχετικά με την βοήθεια της ίδιας της μητρόπολης, ο διαχωρισμός των ελληνικών, των αλβανόφωνων και των μουσουλμανικών χωριών. Δίνει την εντύπωση ότι υπάρχουν τρεις κατηγορίες χωριών, τα αμιγώς ελληνικά και μουσουλμανικά και τα αλβανόφωνα χωριά που επίσης δεν διευκρινίζεται τι εθνικότητα τους προσδίδει. Μοιάζει αυτός ο διαχωρισμός να στηρίζει το ιδεώδες με βάση το οποίο ακόμη και οι ορθόδοξοι Αλβανοί είναι αλβανόφωνοι Έλληνες.

¹³³ Σεβαστιανός: *Μια Ζωή Αγώνος και Προσφοράς στην Ορθοδοξία και τον Ελληνισμό*, στο www.antibaro.gr/religion/sevastianos.htm

¹³⁴ Ιστοσελίδα Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης www.imdpk.gr

¹³⁵ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 196

Βέβαια, την περίοδο που άνοιξαν τα σύνορα η αντίληψη αυτή συνδεόμενη με μια διαστρεβλωμένη αντίληψη περί ιεραποστολής και εκχριστιανισμού βρήκε υποστηρικτές σε πρόσωπα πέραν του Σεβαστιανού. Επί παραδείγματι το Φεβρουάριο του 1991, ο μητροπολίτης...Φλώρινας, προχώρησε στην «ελληνοποίηση» δεκατεσσάρων Αλβανών, βαπτίζοντας τους μέσα στο παγωμένο ποτάμι¹³⁶.

Συνεχίζοντας, ο Σεβαστιανός προχώρησε και σε ουσιαστικότερη ενίσχυση της μειονότητας υποστηρίζοντας οικονομικά την ανοικοδόμηση ναών αλλά συντηρώντας φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας μισθοδοτώντας δασκάλους. Μάλιστα, για την λειτουργία πολλών από αυτών συνεργάζονταν η μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης με την μειονοτική οργάνωση Ομόνοια και δη σε περιοχές που δεν συμπεριλαμβάνονταν στις μειονοτικές ζώνες και που η Αλβανία αρνείτο την ύπαρξη ελληνικού στοιχείου, όπως στην Κορυτσά.

«Με πρωτεργάτρια την ελληνικής καταγωγής δασκάλα Ερμιόνη Αντρέα, πρόεδρο τότε της ΟΜΟΝΟΙΑΣ Κορυτσάς και άξιες συμπαραστάτριες πολλές ακόμη δασκάλες (κυρίως), οργανώνεται από το σχολικό έτος 1991-1992, με πρωτοβουλία της ΟΜΟΝΟΙΑΣ, ένα δίκτυο φροντιστηρίων τόσο στην πόλη της Κορυτσάς όσο και σε ολόκληρο το νομό. Μέσα σε τρία χρόνια τα φροντιστήρια αναπτύσσονται με ταχύτατους ρυθμούς για να φθάσουμε το 1993-1994 να έχουμε 30 φροντιστήρια στο νομό της Κορυτσάς (από τα οποία τα 15 περίπου στην πόλη)... Στην προσπάθεια από τη πρώτη στιγμή έρχονται ως συμπαραστάτες οι σύλλογοι του ΠΑΣΥΒΑ & της ΣΦΕΒΑ ενισχύοντας με κάθε τρόπο τον αγώνα αυτό» αναφέρεται στην ιστοσελίδα της ΣΦΕΒΑ¹³⁷. Δηλαδή, η ΣΦΕΒΑ επικροτεί και ενισχύει το έργο μιας ομάδας εκπαιδευτικών που συντηρούν φροντιστήρια της ελληνικής γλώσσας σε μία πόλη όπως τη Κορυτσά που δεν υπάρχει ελληνικό στοιχείο και σε μία περίοδο που κυριαρχεί το «ντελίριο» ελληνοποίησης με σκοπό την κατοχή μιας βίζας για την Ελλάδα.

¹³⁶ *ibid*

¹³⁷ *Φροντιστήρια Ελληνικής Γλώσσας στην Κορυτσά, www.sfeva.gr*

Οι δε αναστάσιμες λειτουργίες από το μεγάφωνο αντικαταστήθηκαν με την ίδρυση του Ραδιοφωνικού Σταθμού «Ράδιο Δρυϊνούπολη», με εμβέλεια στις περιοχές της Δρόπολης, Αργυροκάστρου, Τεπελενίου, Πρεμετής, Πωγωνίου, Αγίων Σαράντα, Βούρκου, Χειμάρρας και στο Ελληνικό έδαφος, σε ολόκληρη την Ηπειρο και τα Επτάνησα. Ο σταθμός φιλοξενεί εκπομπές στα ελληνικά αλλά και στα αλβανικά για την ορθόδοξη πίστη, ελληνική ιστορία, την ιστορία του Ελληνισμού της Βορείου Ηπείρου, αλλά και μαθήματα ελληνικής γλώσσας¹³⁸. Στην ιστοσελίδα της μητρόπολης αναφέρεται, σχετικά με το σταθμό: «Η σοβαρότητα του σταθμού, το πλούσιο πρόγραμμα, η αγάπη των βορειοηπειρωτών προς αυτόν αλλά και η ακροαματικότητα του έχουν εξοργίσει τους Αλβανούς και τους "συμμάχους" τους στην Ευρώπη και πιέζουν να τον κλείσουν»¹³⁹.

Σε ένα οδοιπορικό της στη Χιμάρα, δημοσιογραφική ομάδα της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία», με αφορμή την ένταση των δημοτικών εκλογών της 15ης Οκτωβρίου 2000, στην περιοχή μεταφέρει με εντελώς διαφορετική εικόνα για την ύπαρξη του σταθμού: «Βρισκόμασταν πια στο Αργυρόκαστρο, όταν στα 89 FM πιάσαμε το «Ράδιο Δρυϊνούπολις», το σταθμό της μητροπόλεως Κονίτσης. Στα διαλείμματα δημοτικών τραγουδιών, κάποιος εκφωνητής μιλούσε για εκατοντάδες συλληφθέντες και καλούσε το λαό της Βορείου Ηπείρου σε εξέγερση, με στόχο "Αυτονομία τώρα". Ίσως ήμασταν οι μοναδικοί ακροατές του - εκτός, φυσικά, από τα εντεταλμένα όργανα της αλβανικής ΕΥΠ. Αναρωτηθήκαμε, παρόλα αυτά, αν απευθυνόταν στην ίδια κοινωνία με αυτή που μόλις είχαμε γνωρίσει...»¹⁴⁰. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι αν κανείς παρατηρήσει το ημερήσιο πρόγραμμα του σταθμού, θα διαπιστώσει ότι ανά μισή ώρα διακόπτεται για «Δημοτική Μουσική - Συνθήματα»¹⁴¹.

Η παραπάνω αναδρομή μας επιτρέπει να κατανοήσουμε την στερεοτυπική αντίληψη που είχε η αλβανική πλευρά για τους Έλληνες ιερωμένους, την οποία συνέχισε να τρέφει και ο Μητροπολίτης Ανδρέας που κατέλαβε τη

¹³⁸ Σεβαστιανός: *Μια Ζωή Αγώνος... ό.π.*

¹³⁹ Ιστοσελίδα Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως... *ό.π.*

¹⁴⁰ Ιός της Κυριακής, *Εθνικό τοπίο στην ομίχλη*, εφ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 12/11/2000

¹⁴¹ Καθημερινό Πρόγραμμα του «Ράδιο Δρυϊνούπολις 89FM»

θέση του Σεβαστιανού μετά το θάνατο του τελευταίου. Ο Σεβαστιανός είχε δημιουργήσει το πρότυπο του σκληροπυρηνικού εθνικιστή, που χρησιμοποιεί τον τίτλο του για να εγείρει εδαφικές διεκδικήσεις πέραν των συνόρων της Ελλάδας. Αλλωστε, η Πανελλήνια Ένωση Βορείου Ηπείρου, τύπωνε χάρτες με αναθεωρημένα τα σύνορα των δύο χωρών και αυτά της Ελλάδας να επεκτείνονται σχεδόν μέχρι και το Ελμπασάν¹⁴².

Όλα τα παραπάνω είχαν ουσιαστικά «προλογίσει» το ρόλο του Αναστάσιου στην Αλβανία, ασχέτως αν ο ίδιος δεν είχε σκοπό να υπηρετήσει αυτό το πρότυπο ποιμενάρχη. Από την αρχή ο Αναστάσιος, θεωρήθηκε απειλή για την ανεξαρτησία της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, ενώ η επιλογή του ως συνωμοσία της Ελλάδας για να εξελληνίσει και να προσαρτήσει την νότιο Αλβανία.

§ Ο Αναστάσιος στην Αλβανία ως πατριαρχικός έξαρχος

Υστερα από 23 χρόνια ολοκληρωτικής διάλυσης των εκκλησιαστικών συστημάτων της Αλβανίας, το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας επανακτάται και τα θρησκευτικά κέντρα ξεκινούν την ανασυγκρότησή τους, μέσα σε αυτά και η Αλβανική Ορθόδοξη Εκκλησία. Η αναδιοργάνωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας συνδέεται με την ενθρόνιση του Αναστάσιου Γιαννουλάτου. Έξαρχης, η πολιτική του Αναστάσιου έχει τρεις άξονες: να επανιδρύσει την Εκκλησία και να ανασυγκροτήσει τα όργανα της, στη συνέχεια να αναπτύξει τον κοινωνικό ρόλο της Εκκλησίας, ώστε να φανεί η πρόθεση της τελευταίας να σταθεί αρωγός στις ποικίλες ανάγκες των πολιτών και τέλος να δώσει το στίγμα της όχι μόνο ως ανοικτή στη ανεξιθρησκία αλλά και στην εθνοτική διαφορετικότητα.

Η ιδιότητα του πατριαρχικού έξαρχου σήμαινε ότι ο Αναστάσιος ενεργούσε ως πληρεξούσιος του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Μπορούσε, δηλαδή, να επικοινωνεί και να συνεργάζεται με όποια δημόσια αρχή της χώρας, με σκοπό την αναδιοργάνωση της Εκκλησίας. Το γεγονός όμως ότι μια τόσο νευραλγική θέση που προωπώνιζε την ενθρόνιση του Αναστάσιου ως Αρχιεπίσκοπο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας κατελήφθη από έναν Έλληνα, με τις ευλογίες, μάλιστα,

¹⁴² Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 196

του Πατριαρχείου δεν θα μπορούσε παρά να προκαλέσει τον ενθουσιασμό της Ελλάδας αλλά και την καχυποψία της αλβανικής πλευράς. Τόσο η αλβανική Βουλή όσο και πολιτικοί που είχαν σχέσεις με άλλα δόγματα αντέδρασαν έντονα στην ανάληψη αρχιεπισκοπικών καθηκόντων από έναν Έλληνα πολίτη¹⁴³.

Έτσι, η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας ξεκίνησε την ανασυγκρότηση της μέσα σε ένα περιβάλλον από πολλές απόψεις προβληματικό. Ο Αναστάσιος έπρεπε να επανιδρύσει έναν θρησκευτικό θεσμό καθ' όλα διαλυμένο και με προϋπάρχουσες δομές τόσο άψυχες όσο και έμψυχες σχεδόν αφανισμένες. Επιπλέον, είχε να αντιμετωπίσει την καχυποψία απέναντι στο πρόσωπο του από την αλβανική Πολιτεία αλλά και τις εθνικιστικές φωνές Ελλήνων που ανέμεναν να ξεπεράσει ο ίδιος τον θρησκευτικό ρόλο του και να λειτουργήσει υπέρ της εθνικής του ταυτότητας.

Σε ό,τι αφορά την εθνική του ταυτότητα, δηλαδή το γεγονός ότι ο Αναστάσιος ήταν Έλληνας, ήταν το εισιτήριο της ελληνικής πλευράς για να αυξήσει τον αριθμό των Ελλήνων της Αλβανίας, γεγονός που έκανε την Αλβανία να αντιμετωπίζει την Ελλάδα ως μια συνεχή απειλή. Από την άλλη, η Αλβανία προσπαθούσε να αφομοιώσει και τους ήδη υπάρχοντες Έλληνες στα χωρικά όρια, αφαιρώντας τους τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά τους. Η ενθρόνιση του Αναστάσιου πυροδοτούσε φόβους για την δράση του πρώτου με σκοπό την αναζωογόνηση των εθνοτικών χαρακτηριστικών της ελληνικής μειονότητας καθώς και των δεσμών της με την Ελλάδα.

Αλλωστε, πριν ακόμη ο Αναστάσιος αναλάβει τα καθήκοντα του πατριαρχικού έξαρχου, τόσο εντός των συνόρων της Αλβανίας όσο και εκτός υπήρχαν εθνικιστικές φωνές ιερέων που μιλούσαν ακόμη για την «απελευθέρωση της Βορείου Ηπείρου». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο μητροπολίτης Σεβαστιανός.

Ακόμη, σε κοινωνικό επίπεδο η Εκκλησία θα έπρεπε να κάνει αισθητή την παρουσίαση της μέσα σε μια κοινωνία που δεν έχει ακόμη αποτινάξει το χαρακτηρισμό της αθεΐας. Χαρακτηριστικό των Αλβανών, μετά το καθεστώς του Χότζα, είναι η χαλαρή θρησκευτική συνείδηση. Όπως

¹⁴³ Μαλκίδης Μ., *Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, στο www.malikidis.gr

και ο ίδιος ο Αναστάσιος παραδέχεται σε συνέντευξη του: «Υπάρχουν άνθρωποι που αυτοπροσδιορίζονται ως αγνωστικιστές, διότι βεβαίως με τον ερχομό της θρησκευτικής ελευθερίας δεν έγιναν όλοι θρησκευόμενοι... αρκετοί, που δεν ήταν ορθόδοξοι, προτιμούσαν να με βλέπουν σαν καθηγητή πανεπιστημίου που ερχόταν από την Αθήνα, παρά ως κληρικό»¹⁴⁴. Επιπλέον, δεν θα μπορούσε να είναι το πρώτο μέλημα για του Αλβανούς πολίτες η ανάκτηση της θρησκευτικής τους ταυτότητας. Μετά την κατάρρευση του καθεστώτος ζουν σε μια χώρα υπό διάλυση, με το κράτος πρόνοιας απόν και τις βιοτικές τους ανάγκες να μην μπορούν να καλυφθούν.

§ Η ενθρόνιση του Αναστάσιου: Το πρώτο θρησκευτικό ζήτημα στην Αλβανία

Η άδεια εισόδου στην Αλβανία δόθηκε στον Αναστάσιο, παρά τις ήδη υπάρχουσες αντιδράσεις, στα μέσα Ιουλίου του 1991. Είχε προηγηθεί η συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών των δύο χωρών τον Ιούλιο του 1991 στην Κέρκυρα, όπου ο Έλληνας υπουργός καταδίκασε τις οργανώσεις «που επιβαρύνουν το κλίμα των διμερών σχέσεων» ενώ ο Αλβανός ομόλογος του υποσχέθηκε βίζα στον Εξαρχο του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης¹⁴⁵. Αμέσως ο Αναστάσιος προέβη σε μια σειρά από ενέργειες απαραίτητες για να υφίσταται θεσμικά και οργανωτικά η Ορθόδοξη Εκκλησία.

Μόλις, στις αρχές Αυγούστου, συγκάλεσε στα Τίρανα την πρώτη κληρικολαϊκή συνέλευση της Ορθόδοξης Αλβανικής Εκκλησίας, στην οποία πήραν μέρος 15 ορθόδοξοι κληρικοί και τριάντα λαϊκοί εκπρόσωποι από τις τέσσερις εκκλησιαστικές περιφέρειες της χώρας¹⁴⁶. Στη συγκεκριμένη συνέλευση εκλέχτηκαν οι αρχιερατικοί επίτροποι και οι επίτροποι του γενικού εκκλησιαστικού συμβουλίου. Και στις δύο επιτροπές επικεφαλής ήταν ο Αναστάσιος.

Στις 24 Ιουλίου του επόμενου έτους, η Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ύστερα από πρόταση του

¹⁴⁴ Αρχείο Συνεντεύξεων ... ό.π.

¹⁴⁵ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ. 227/Βορειοηπειρωτικό Βήμα, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1991

¹⁴⁶ Ρώμας Χρίστος, *Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος, ό.π.*, σελ.128

Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου, εξέλεξε παμψηφεί τον Αναστάσιο ως Αρχιεπίσκοπο Τιράνων και πάσης Αλβανίας¹⁴⁷. Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος αναφέρει ότι όταν έφτασε στην Αλβανία αναζήτησε ανθρώπους οι οποίοι θα είχαν την δυνατότητα να χειροτονηθούν επίσκοποι και να αναλάβουν οι ίδιοι την ανασυγκρότηση της Εκκλησίας. «Ήταν δύο – τρία πρόσωπα με κύρος, αλλά δεν δέχτηκαν με τίποτα μια τέτοια αποστολή» επισημαίνει, ενώ στη συνέχεια τονίζει ότι η επιλογή του προσώπου για τον αρχιεπισκοπικό θρόνο προέρχεται μετά από αίτημα Αλβανών ορθοδόξων, οι οποίοι το μετέφεραν, μέσω συσταθείσας επιτροπής στο Πατριαρχείο¹⁴⁸.

Επίσης, όταν ερωτήθη για το αν επιθυμούσε να αναλάβει το ρόλο του Αρχιεπισκόπου, δήλωσε ότι «...θα πρέπει να προηγούνται τρία ερωτήματα: Πρώτον, εάν οι ορθόδοξοι της Αλβανίας, όχι μόνο οι ελληνικής καταγωγής, αλλά και οι αλβανικής καταγωγής και όλοι οι άλλοι το επιθυμούν. Δεύτερον, αν πράγματι το Πατριαρχείο το αποφασίσετε – διότι εγώ» όπως ο ίδιος αποσαφηνίζει «άνηκα στην Εκκλησία της Ελλάδος. Και τρίτον, αν η κυβέρνηση της Αλβανίας το δεχτεί»¹⁴⁹.

Αντιλαμβανόταν, λοιπόν, αρχικά ότι η αποδοχή του ρόλου του ως Αρχιεπισκόπου μόνο από πλευράς Ελλήνων μειονοτικών, αν και αναμενόμενη, θα ήταν προβληματική και θα σήμαινε ότι δεν γίνεται αποδεχτός τόσο από την υπόλοιπη θρησκευτική βάση όσο και από την αλβανική κυβέρνηση. Το γεγονός ότι ο ίδιος ήταν Έλληνας θα μπορούσε να ξεπεραστεί μόνο αν η αποδοχή του από το σύνολο των Αλβανών ορθοδόξων και από την Πολιτεία ήταν ολοκληρωτική, που θα σήμαινε ότι η υπηκοότητα του δεν θα δημιουργούσε στο μέλλον πρόβλημα για την εξέλιξη της ορθόδοξης Εκκλησίας. Επιπλέον, θέτει εαυτόν στη διάθεση του Πατριαρχείου, διότι όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ανήκει στην Εκκλησία της Ελλάδας, η οποία δεν έχει καμία αρμοδιότητα στο να επέμβει στην επιλογή του Αρχιεπισκόπου της Αλβανίας. Η μοναδική περίπτωση να αναλάβει καθήκοντα Αρχιεπισκόπου ένας Έλληνας ιερωμένος είναι να του γίνει ανάθεση εκ των άνω, δηλαδή από το Πατριαρχείο.

¹⁴⁷ Μαλκίδης Μ., Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα..., ό.π.

¹⁴⁸ Αρχείο Συνεντεύξεων..., ό.π.

¹⁴⁹ *ibid*

Ετσι, ο Αναστάσιος έχει ήδη θέσει ως βάση για την περαιτέρω εξέλιξη του έργου του από τη θέση του προκαθήμενου της Εκκλησίας πλέον, όχι απλά την αντίστοιχη πρόταση από το Πατριαρχείο αλλά και την ανάλογη αποδοχή από την βάση της Εκκλησίας αλλά και από την αλβανική κυβέρνηση. Τρεις βασικοί παράγοντες για να συνεχίσει απερίσπαστα η ανασυγκρότηση της Εκκλησίας. Ομως, όταν του ανακοινώθηκε η απόφαση της Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου να αναλάβει ο ίδιος το ρόλο του Αρχιεπισκόπου και ρώτησε αν είχε ενημερωθεί η αλβανική κυβέρνηση, η απάντηση ήταν αρνητική¹⁵⁰.

Αναφορικά με το ανακοινωθέν του Οικουμενικού Πατριαρχείου στις 2 Ιουλίου του 1993, ο πρόεδρος της Αλβανίας Σαλί Μπερίσα, στις 4 Ιουλίου 1992, είχε δηλώσει, παρουσία των Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτών Πέργης κ. Ευάγγελου, Φιλαδέλφειας κ. Μελίτωνα και του Αιδεσιμολογιότατου Πρωτοπρεσβυτέρου πατέρα Ηλία Κάτρε, ότι «ουδεμία υπάρχει αντίρρηση ή περιορισμός δια την εγκατάστασιν του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου ως κανονικού προκαθήμενου της ορθοδόξου Εκκλησίας της Αλβανίας»¹⁵¹. Γεγονός που σημαίνει ότι εκ των υστέρων υπήρξε ενημέρωση της πολιτικής ηγεσίας της Αλβανίας και ένα μήνα μετά την ανακοίνωση του νέου του ρόλου στον Αναστάσιο, ο Πρόεδρος της χώρας λαμβάνει θέση θετική επί του ζητήματος.

Τελικά, η ενθρόνιση του Αναστασίου έγινε στις 2 Αυγούστου, με την κυβέρνηση, όμως, της Αλβανίας, που αρχικά είχε δείξει να συναινεί, να ανακοινώνει στην τηλεόραση ότι «ο Έλληνας έπρεπε να φύγει»¹⁵². Η ενθρόνιση του Αναστασίου φέρνει στο προσκήνιο ένα τρίπτυχο δυνάμεων, του Οικουμενικού Πατριαρχείου, την αλβανικής κυβέρνησης και της εκκλησιαστικής βάσης των Ορθοδόξων της Αλβανίας. Η σημαντική αλληλεπίδραση διαπιστώνεται κυρίως στους δύο πρώτους παράγοντες, αυτού του Φαναρίου και εκείνου των Τιράνων.

¹⁵⁰ Αρχείο Συνεντεύξεων..., ό.π.

¹⁵¹ Ανακοινωθέν του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αρχιγραμματεία της Αγίας και Ιεράς Συνόδου, 8/7/93.

¹⁵² Αρχείο Συνεντεύξεων..., ό.π.

Το Φανάρι δεν ενημερώνει έγκαιρα την αλβανική κυβέρνηση, ώστε να φανεί ότι σε μια τέτοια απόφαση συμμετέχει και η ίδια. Γεγονός που σε οποιαδήποτε άλλη χώρα ή περίπτωση δεν θα ήταν αναγκαίο, αλλά στη συγκεκριμένη δεν θα ενεργοποιούσε την καχυποψία της αλβανικής πλευράς προς το πρόσωπο του Αναστάσιου, ως Έλληνα και την επιθυμία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπως η Αλβανία φοβάται, να δώσει εξουσία, έστω και θρησκευτική, σε μια χώρα που μόλις άρχισε να αναζητά πάλι τις θρησκευτικές της ταυτότητες, σε έναν ιερωμένο ελληνικής εθνικότητας και υπηκοότητας.

Όταν όμως τελικά γίνεται η ενημέρωση, η αλβανική κυβέρνηση αρχικά παίρνει θετική στάση, δια στόματος Σαλί Μπερίσα. Μέχρι την ενθρόνιση, που απέχει μόλις ένα μήνα, η στάση αυτή αλλάζει. Ο πρόεδρος Μπερίσα είχε λάβει υπομνήματα διανοουμένων, της αλβανικής κοινότητας των ΗΠΑ και του αλβανικού κοινοβουλίου, με τα οποία εκφράζονταν υποψίες για ελληνική προσπάθεια διείσδυσης στη νότια Αλβανία. Ταυτόχρονα αντέδρασαν και οι ρωμαιοκαθολικοί και οι μουσουλμάνοι Αλβανοί στις ΗΠΑ. Ήταν το πρώτο θρησκευτικό ζήτημα που διέσπασε τους Αλβανούς σ' εθνικό επίπεδο¹⁵³. Η ελληνική καταγραφή, από την άλλη, του ίδιου γεγονότος γίνεται από τη σκοπιά της αντίδρασης ομάδας φανατικών μουσουλμάνων Τσάμηδων με επικεφαλής το βουλευτή Butka¹⁵⁴.

Το πώς αντιλαμβάνεται η κάθε πλευρά το «θόρυβο» που δημιουργήσε η επιλογή του Αναστάσιου για τη θέση του Αρχιεπισκόπου φαίνεται να είναι ενδεικτικό του μεγέθους αποδοχής του συγκεκριμένου προσώπου για αυτόν το ρόλο. Η αλβανική πλευρά θεωρεί ότι η ενθρόνιση του Αναστάσιου αποτελεί το πρώτο θρησκευτικό ζήτημα της χώρας και η ελληνική πλευρά, πάλι, κάνει λόγο για «μικροαντιδράσεις» μιας ομάδας εθνικιστών, στην οποία ομάδα συμμετείχαν θρησκευτικά και πολιτικά πρόσωπα. Επιπλέον, το ότι η αλβανική πολιτική ηγεσία απέρριπτε τον Αναστάσιο ως επιλογή για το ρόλο του Αρχιεπισκόπου, δίνει στην εκλογή αυτή όχι θρησκευτική διάσταση αλλά εθνική. Ακριβώς, όπως οι δύο πλευρές αντιμετώπιζαν έως τώρα τους Αλβανούς ορθόδοξους.

¹⁵³ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 197

¹⁵⁴ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», ό.π., σελ. 167

Πολίτες με θρησκευτική ταυτότητα που μεταφραζόταν τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Αλβανία με εθνικούς όρους.

Η Εκκλησία της Αλβανίας απαντά μέσω των αποφάσεων της κληρικολαϊκής Συνέλευσης, που είχε πραγματοποιηθεί την περίοδο 1-2 Αυγούστου 1991, με βάση τις οποίες «...για το θέμα του Αρχιεπισκόπου αποφασίζουν οι ίδιοι οι ορθόδοξοι της Αλβανίας που είναι όλοι τους κανονικά μέλη της Εκκλησίας και όχι η μουσουλμανική πλειοψηφία της Βουλής»¹⁵⁵. Ομως, ο αρχιεπισκοπικός θρόνος και η κατάληψη του από έναν Έλληνα ξυπνά τους φόβους των Αλβανών για τη δημιουργία ισχυρού ορθόδοξου προτύργιου που θα επέτρεπε στις γείτονες ορθόδοξες χώρες, Ελλάδα και Σερβία, να έχουν ένα σύμμαχο, με νευραλγική θέση, στο εσωτερικό της χώρας.

Αλλωστε, η φιλία Ελλάδας και Σερβίας αν και βασίστηκε στη γενίκευση των στοιχείων που ενώνουν τις δύο χώρες και στην απαλοιφή των σκοπέλων, ήταν υπαρκτή. Ενώ, η διαμάχη ανάμεσα σε Αλβανία και Σερβία προϋπάρχει από την έναρξη του αλβανικού εθνικισμού, όπου οι Σέρβοι, όπως αναφέρουν στρατηγοί τους, επιδόθηκαν στην «εξόντωση» του αλβανικού πληθυσμού¹⁵⁶. Ενώ, σήμερα πιο πολύ από ποτέ, το Κόσσοβο αποτελεί «κόκκινη σημαία» για τις δύο χώρες, με Αλβανούς εθνικιστές να το εντάσσουν στο χάρτη της «Μεγάλης Αλβανίας».

Η Ελλάδα, πάλι, αντιλαμβανόταν την Σερβία, από την εποχή που ακόμη η πρώτη διεκδικούσε την εθνική της υπόσταση, ως χώρα «ομόθρησκη και ομοιοπαθή». Αυτή η αντίληψη επιβάλλεται από τα πάνω (διδασκαλία της σέρβικης ιστορίας στο σχολείο, επίτιμοι καλεσμένοι των δύο χωρών στις εθνικές τους εορτές, συχνές αναφορές στο Ρήγα Φεραίο και τον πανβαλκανισμό που πρέσβευε) και δεν αποτελεί φυσική παραδοχή της βάσης, όπως συνέβαινε με την περίπτωση των Αλβανών, τους οποίους οι Έλληνες συναναστρέφονταν καθημερινά, προ αλβανικού εθνικισμού. Η συμπάθεια προς τους Σέρβους προέκυψε μετά από μια συστηματική προβολή των κοινών των δύο εθνών και της σφυρηλάτησης μιας εικόνας «αδελφοποιητών λαών», που επέτρεπε στην Ελλάδα να έχει έναν σύμμαχο, σε περιπτώσεις αποσταθεροποίησης των Βαλκανίων αλλά και

¹⁵⁵ Ibid, σελ.154

¹⁵⁶ Μαζάουερ Μαρκ, *Τα Βαλκάνια...*, ό.π., σελ. 202

αντιμετώπισης κοινών εχθρών, όπως οι Βούλγαροι που εποφθαλμιούσαν την Μακεδονία. Βέβαια, το μακεδονικό ζήτημα αποτέλεσε αφορμή για την όξυνση των σχέσεων Αθήνας και Βελιγραδίου, επί εποχής Τίτο¹⁵⁷. Ενώ την περίοδο που Σέρβοι και Έλληνες είχαν δημιουργήσει κοινό μέτωπο απέναντι στους Βούλγαρους, λάμβανε χώρα ο εκσερβισμός των ελληνικών παροικιών¹⁵⁸.

Στο συγκεκριμένο σημείο αξίζει να σημειωθεί το σχόλιο του Β. Γούναρη, ο οποίος δίνει μια διάσταση που στις μέρες μας ακούγεται ειρωνική για τις σχέσεις της Ελλάδας με την Αλβανία και την Σερβία: «Η περίπτωση των ελληνοσερβικών σχέσεων ήταν παρόμοια, όσον αφορά την καλλιέργεια του ιδεολογήματος της αδελφότητας, με τις ελληνοαλβανικές, αλλά με διαφορετική εξέλιξη. Για τους αντίθετους διπλωματικούς λόγους όχι μόνο διατηρήθηκε τον 20^ο αιώνα αλλά πέρασε και στον 21^ο με χαρακτηριστική ευκολία...χωρίς ποτέ να τεκμηριωθεί ιστορικά»¹⁵⁹.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε, άρα και επηρέαζε δραστικά την στάση της Αλβανίας που βρισκόταν ανάμεσα τους, μιας και επρόκειτο για δύο χώρες ομόθρησκες, με την αντίληψη του κοινού συμφέροντος που περιέβαλαν την Αλβανία. Δεν είναι τυχαία η αναφορά του Χότζα, στο έργο του «Δύο Φίλοι Λαοί», στο τρίγωνο Αλβανία – Ελλάδα – Σερβία, όπου οι μεταξύ τους διμερείς σχέσεις τίθενται σε άμεση εξάρτηση και επίδραση. Ο Αλβανός ηγέτης θεωρεί τη βελτίωση των ελληνοαλβανικών σχέσεων αντιστρόφως ανάλογη με την πορεία των αλβανογιουγκοσλαβικών και των ελληνογιουγκοσλαβικών. Επομένως, θέτει ως βασική προϋπόθεση για την αγαστή γειτνίαση Αλβανίας και Ελλάδας τον παραγκωνισμό της Γιουγκοσλαβίας. Προσπαθεί, συνεπώς, να αποδυναμώσει τον ισχυρό πόλο Ελλάδα - Σερβίας¹⁶⁰. Η φοβικότητα απέναντι σε αυτόν το πόλο φαίνεται να περνάει και στη μετακαθεστωτική εποχή, την ώρα, που μια συρρικνωμένη και αποδυναμωμένη Αλβανία θα εξυπηρετούσε τόσο την Ελλάδα όσο και την Σερβία. Η Ελλάδα θα είχε έτσι τα

¹⁵⁷ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», *ό.π.*, σελ. 184

¹⁵⁸ Γούναρης Βασίλης, *Τα Βαλκάνια των Ελλήνων: Από τον Διαφωτισμό...*, *ό.π.*, σελ. 321 - 325

¹⁵⁹ *Ibid*, σελ. 320

¹⁶⁰ Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», *ω*, σελ. 184

περιθώρια να διεκδικήσει τα εδάφη του νοτίου τμήματος της Αλβανίας ενώ η Σερβία θα απαλλασσόταν από τις εδαφικές διεκδικήσεις της Αλβανίας στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου.

Επιπλέον, η αντίληψη της «εθνικής ασφάλειας» έναντι των εξωτερικών απειλών, που κυριαρχούσε στην καθεστωτική εξωτερική πολιτική, συνέχισε και μετά την πτώση του καθεστώτος, μιας η επίκληση των εθνικών κινδύνων τροφοδοτεί τις προγραμματικές δηλώσεις όλων των κομμάτων της Αλβανίας, που έχουν πολύ λίγα μέσα να τραβήξουν την προσοχή των ψηφοφόρων¹⁶¹. Αλλωστε, ο εθνικισμός υπάρχει υπό το πρίσμα μιας πολιτικής αρχής, η οποία υποστηρίζει την εναρμόνιση της πολιτικής και της εθνικής οντότητας. Παράλληλα εθνικιστικό είναι το αίσθημα οργής που προκαλεί η παραβίαση αυτής της αρχής, ή το αίσθημα ικανοποίησης που προκαλεί η εκπλήρωσή της¹⁶². Με βάση αυτή τη λογική η συσπείρωση των Αλβανών ψηφοφόρων γύρω από την στερεοτυπική αντιμετώπιση των Σέρβων, ως εχθρούς, εξυπηρετεί την πολιτική σκηνή.

Ακόμη, τροφή για την ενίσχυση του αλβανικού εθνικισμού εις βάρος της Ελλάδας δίνουν μέχρι την περίοδο εκείνη και ελληνικοί εθνικιστικοί κύκλοι. Επί παραδείγματι, ο μητροπολίτης Σεβαστιανός, ο οποίος ενστερνίζεται την παραδοχή ότι όλοι οι Αλβανοί ορθόδοξοι είναι ελληνικής καταγωγής και προβαίνει σε ενέργειες καταγγελτικές για «την μοίρα τους» στη γείτονα χώρα, ενώ μιλάει ανοιχτά και για την «απελευθέρωση της Βορείου Ηπείρου», πυροδοτώντας, έτσι, και την καχυποψία της αλβανικής πλευράς για το ρόλο του Αναστάσιου, ως Αρχιεπισκόπου.

Ο ίδιος ο Αναστάσιος δηλώνει σε συνέντευξη του: «Το μεγάλο πρόβλημα ήταν κυρίως ότι εδώ έπρεπε κανείς να βαδίζει σ' ένα σύννεφο καχυποψίας, Διότι πάρα πολλοί είχαν μία στάση όχι πολύ φιλική για την Ελλάδα. Θα έλεγα ότι το προηγούμενο καθεστώς είχε καλλιεργήσει μεγάλη αμφιβολία και εχθρότητα. Δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι κάποιος έρχεται εδώ στην Αλβανία μόνο και μόνο επειδή πιστεύει στον Θεό και διότι αγαπάει τους

¹⁶¹ *ibid*, σελ. 108 - 109

¹⁶² Ernest Gellner, *Έθνη και Εθνικισμός*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1992, σελ. 13 -15

ανθρώπους. Αυτό φαινόταν λίγο αστείο...Και ξέρετε ποια ήταν η δικιά μου προσπάθεια; Να τους καταλάβω...»¹⁶³.

Η ενθρόνιση του Αναστάσιου πραγματοποιήθηκε, τελικά, κάτω από συνθήκες ενδεικτικές για τη διάλυση που είχε υποστεί η θρησκευτική δράση στην Αλβανία του Χότζα. «Τίρανα, 1^η Αυγούστου 1992, αργά το βράδυ... Δύο Ελληνίδες από την Αθήνα προσπαθούν να καθαρίσουν, όσο γίνεται, το πλακόστρωτο δάπεδο ενός κακοσυντηρημένου γυμναστηρίου με μορφή...εκκλησίας. Είναι ο καθεδρικός Ορθόδοξος ιερός Ναός του Ευαγγελισμού, που ο Χότζα μετέτρεψε σε χώρο αθλήσεως!»¹⁶⁴ αναφέρετε σε δημοσίευμα της εφημερίδας «Η Καθημερινή» για να συνεχίσει την περιγραφή της ενθρόνισης του Αναστάσιου μέσα σε ένα γυμναστήριο, που εκείνη τη δεδομένη στιγμή φιλοξενούσε λίγους ορθόδοξους Αλβανούς, Έλληνες εκδρομείς και την πατριαρχική αντιπροσωπεία.

Η απουσία μαζικής συμμετοχής στην ενθρόνιση του Αναστάσιου μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι η θρησκευτική βάση δεν είχε συσπειρωθεί ακόμη. Η χρόνια απαγόρευση της θρησκείας στην Αλβανία μπορεί τυπικά να είχε λήξει αλλά ουσιαστικά οι πολίτες παρέμεναν «μουδιασμένοι» μπροστά σε μία χώρα όπου κυριαρχεί ακόμη το χάος σε κάθε επίπεδο, πολιτικό, νομοθετικό, κοινωνικό ακόμη και θρησκευτικό. Και αν ακόμη υπήρχε μία μερίδα κόσμου που ζούσαν ως «κρυπτοχριστιανοί» επί εποχής Χότζα και έτσι με τον ερχομό του Αναστάσιου συσπειρώθηκαν, η πλειοψηφία των Αλβανών στεκόταν αδιάφορη μπροστά σε ζητήματα θρησκείας, όταν η αποδιοργάνωση σε όλους τους άλλους τομείς, σαφέστερης ζωτικής σημασίας, ανέτρεπαν την καθημερινότητά τους.

Ο ίδιος ο Αναστάσιος αναφέρει σε συνέντευξη του: «Είχαμε από τη μία πλευρά τους ανθρώπους που είχαν ξεχάσει εντελώς τα της Ορθοδοξίας και από την άλλη ανθρώπους που άνηκαν σε άλλες θρησκευτικές κοινότητες ή δεν άνηκαν πουθενά, δηλαδή ήταν άθρησκοι». Και συνεχίζοντας σχετικά με το ίδιο ζήτημα σε άλλη ερώτηση προσθέτει «κάποιοι έσπευδαν να μου διευκρινίσουν: εγώ

¹⁶³ Αρχείο Συνεντεύξεων... ό.π.

¹⁶⁴ Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 11/08/2002.

είμαι άθεος...Με τον ερχομό της ελευθερίας της θρησκείας δεν έγιναν όλοι θρησκευόμενοι»¹⁶⁵.

Επιστρέφοντας στην έναρξη της τελετής, λίγο πριν αυτή ξεκινήσει, η κυβέρνηση της Αλβανίας στέλνει ένα σαφές μήνυμα στο Αναστάσιο Γιαννουλάτο: «Δεν σας χορηγούμε την άδεια παραμονής», επισφραγισμένο, άλλωστε, και από την παρουσία στελεχών των μυστικών υπηρεσιών τόσο κατά την τελετή ενθρόνισης όσο και κατά τη διάρκεια άλλων εκδηλώσεων που ακολούθησαν¹⁶⁶. Ο ίδιος ο Αναστάσιος εκφωνώντας λόγο κατά την ενθρόνιση του θα εστιάσει στις συνθήκες που αντιμετωπίζει η Εκκλησία της Αλβανίας εξαιτίας του πρότερου αθεϊστικού καθεστώτος, αποφεύγοντας αφοριστικές τοποθετήσεις για την αντιμετώπιση που είχε από την αλβανική κυβέρνηση¹⁶⁷.

Αμέσως μετά την ενθρόνιση του νέου Αρχιεπισκόπου καταφθάνει στην Αλβανία μια αντιπροσωπεία της Αλβανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας της Βοστώνης, με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Αρθουρ Λάιονελ, για να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο είχε γίνει η ενθρόνιση του Αναστάσιου. Η αντιπροσωπεία ακύρωσε την τοποθέτηση του Αναστάσιου στον αρχιεπισκοπικό θώκο, με την αιτιολογία ότι το καταστατικό της Εκκλησίας υποχρέωνε να είναι ο αρχιεπίσκοπος αλβανικής υπηκοότητας και εθνικότητας¹⁶⁸.

Πράγματι, ο καταστατικός χάρτης του 1929, με βάση το άρθρο 16, όριζε ότι «ο Αρχιεπίσκοπος, οι Επίσκοποι, οι κατά τόπους Αρχιερατικοί Επίτροποι, ο μέγας μητροφόρος Οικονόμος, ο Γενικός Γραμματέας της ιεράς Συνόδου, ως και οι βοηθοί και οι αναπληρωτάι κληρικοί του Αρχιεπισκόπου και των Επισκόπων δέον να είναι εξ

¹⁶⁵ Αρχείο Συνεντεύξεων... ό.π.

¹⁶⁶ Εφημερίδα «Η Καθημερινή», 11/08/2002.

¹⁶⁷ Περιοδικόν *Εκκλησία*, ο ενθρονιστήριος λόγος του Μακαριότατου Τιράνων και πάσης Αλβανίας κ. Αναστάσιου, Αθήναι, 1992, Τυπογραφείον της Αποστολικής Διακονίας, όπως παρατίθεται στο Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η. (επιμ.), *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, εκδ.Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995, σελ. 167

¹⁶⁸ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 198

αίματος και γλώσσης Αλβανοί και να κέκτηνται αλβανικής υπηκοότητα»¹⁶⁹.

Αρχικά, η έννοια της απρόσωπης φράσης «δέον» (εννοείται το «εστί») δεν εμπεριέχει την απαγόρευση μιας αντίθετης περίπτωσης αλλά είναι περισσότερο η έκφραση της προτεραιότητας στις επιλογές που υπάρχουν. Αλλά ακόμη και αν υπήρχε ρητή απαγόρευση, δεν θα είχε ισχύ μιας και ο καταστατικός χάρτης του '29, μιας και πλέον δεν μπορούσε η Εκκλησία να ορκίζεται πίστη στο βασιλιά, όπως όριζε, είχε χάσει την ισχύ του από τη στιγμή που καταργήθηκε με το νόμο 4.337 της 13^{ης} Νοεμβρίου 1967 και η απαγόρευση αυτή εγκρίθηκε από το Έ' Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Αλβανίας. Αποτέλεσμα αυτής της κατάργησης, με την επάνοδο της θρησκευτικής ελευθερίας, ήταν η κληρικολαϊκή Συνέλευση του 1991 να αποφασίσει την δημιουργία του νέου καταστατικού και έως τότε η Εκκλησία να λειτουργεί με βάση τους Ιερούς Κανόνες, χωρίς εξάρτηση από το Πατριαρχείο ή την κυβέρνηση¹⁷⁰.

Επιπλέον, το Πατριαρχείο προβαίνει σε δύο χαρακτηριστικές κινήσεις, μείζονος σημασίας για την χάραξη της πολιτικής της Εκκλησίας της Αλβανίας απέναντι στην παρεμβατικότητα τόσο των αλβανικών όσο των ελληνικών θρησκευτικών παραγόντων. Από τη μία πλευρά, αναγνωρίζει ως «πρώτη τη τάξει μεταξύ ισοτίμων αδελφών Εκκλησιών», την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, τίτλος που προσέδιδε κύρος και καθιστούσε σαφή την επιλογή του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε σχέση με την Αλβανική Αρχιεπισκοπή της Αμερικής. Ενώ, από την άλλη η Αρχιγραμματεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, με ανακοίνωση της, στις 12 Αυγούστου 1992, δέκα ημέρες μετά την ενθρόνιση του Αναστάσιου, διευθετεί μία ακόμη εκκρεμότητα, γνωστοποιεί ότι σύμφωνα με το Συνοδικό Τόμο του 1928 για τις μητροπόλεις των νέων χωρών, η μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης δεν έχει πλέον καμία αρμοδιότητα στην μητρόπολη Αργυροκάστρου της Εκκλησίας της Αλβανίας. Περιορίζοντας, έτσι την ελληνική μητρόπολη μόνο σε περιοχές που άνηκαν στην Ελλάδα¹⁷¹.

¹⁶⁹ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία..., ό.π., σελ.153

¹⁷⁰ *ibid*, σελ.154

¹⁷¹ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία..., ό.π., σελ. 155

Ετσι, αφού ξεπερνιέται και αυτός ο σκόπελος, ξεκινά η αναδιοργάνωση της Εκκλησίας, με τη θέση όμως του αρχιεπισκόπου της να είναι ιδιαίτερα αβέβαιη και την πιθανότητα η στάση της αλβανικής κυβέρνησης απέναντι στο πρόσωπο του να επηρεάσει και την ταχύτητα εξέλιξης της Ορθόδοξης Εκκλησίας πολύ πιθανή. Αρχικά, ο Αναστάσιος προσπάθησε να βρει ιερείς, που είχαν απομείνει από τη θρησκευτική δίωξη του καθεστώτος, ώστε να στελεχώσουν την Εκκλησία της Αλβανίας. Υπήρχαν μόνο είκοσι σε όλη την Αλβανία. Επιπλέον, προχώρησε στην εκλογή των Μητροπολιτών Κορυτσάς, Αργυροκάστρου και Βερατίου, οι οποίοι ήταν και οι τρεις Έλληνες. Το γεγονός αυτό έκανε την αλβανική κυβέρνηση να δράσει ακαριαία και να μην επιτρέψει την είσοδο των τριών αρχιερέων στην Αλβανία. Μόνο ο μητροπολίτης Βερατίου, Ιγνάτιος Τριάντης, πήρε πολύ αργότερα άδεια εισόδου¹⁷².

Μάλιστα, από τις πρώτες ενέργειες του Αναστάσιου, όπως ο ίδιος μας αναφέρει ήταν να έρθει σε επικοινωνία με το ελληνικό και ρουμανικό προξενείο, την Εκκλησία της Ελλάδας αλλά και με τον Αρχιεπίσκοπο της Π.Γ.Δ.Μ. Σκοπός αυτής της επικοινωνίας για να προτείνει στους τέσσερις αυτούς φορείς των εθνοτικών ομάδων ανάμεσα στους Αλβανούς ορθόδοξους (Έλληνες, Βλάχοι με στενότερες επαφές με την Ρουμανία και όχι με την Ελλάδα, Μακεδόνες) να υπάρξει μία αγαστή συνεργασία, για να μην διασπαστεί η ενότητα της Εκκλησίας.

Αντιλαμβανόμενος, λοιπόν, αυτή την ιδιορρυθμία της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, την έλλειψη, δηλαδή, ομοιογενούς εθνολογικής σύστασης και συμπεριλαμβανομένων και των ήδη υπάρχοντων αντιδράσεων από κάποιες εθνοτικές ομάδες ορθόδοξων – ας μην ξεχνάμε ότι σε αυτούς που αντέδρασαν στην ενθρόνιση του Αναστάσιου ήταν και ομάδα Βλάχων που συνδέονταν με τη Ρουμανία και ότι την ώρα που ο Αναστάσιος πρέσβευε την ενότητα της εκκλησιαστικής βάσης υπήρχαν μέλη της ελληνικής μειονότητας που είχαν στενότερες επαφές με φορείς ακραίου εθνικισμού από την Ελλάδα – προέβη, ο Αναστάσιος, σε μια σειρά ενεργειών για να επιτύχει την συσπείρωση της βάσης.

Συγκροτούνται οι «Ορθόδοξοι Σύνδεσμοι» από επιστήμονες, γυναίκες και νέους, με τις ομάδες νεότητας

¹⁷² Ρώμας Χρίστος, *Αρχιεπίσκοπος...., ό.π.*, σελ.129

να φτάνουν σήμερα σχεδόν τις 45. Η είσοδος σε ένα τέτοιο σύνδεσμο δεν προϋποθέτει την ύπαρξη κανενός εθνοτικού δεσμού¹⁷³. Ακόμη, επανεμφανίζεται ο θεσμός των ενοριών σε πόλεις και χωριά. Ενώ, γρήγορα, η Εκκλησία της Αλβανίας, συνδέεται με διεθνείς οργανισμούς (μέλος του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών αλλά και του αντίστοιχου Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών, ενώ λαμβάνει μέρος σε όλους τους «διαχριστιανικούς διαλόγους» και τις δραστηριότητες της Ορθόδοξης Εκκλησίας¹⁷⁴) με σκοπό να αντιμετωπιστεί από τη βάση της, ως μέλος ενός ευρύτερου πλαισίου, που ξεπερνά τα όρια των εθνοτικών και εθνικών συνόρων.

Επίσης, στις 07 Φεβρουαρίου 1992 ξεκινά τη λειτουργία του, σε ένα παλαιό ξενοδοχείο του Δυρραχίου, το θεολογικό Σεμινάριο, που πλέον έχει εξελιχθεί σε «Ορθόδοξος Θεολογική Ακαδημία – η Ανάστασις». Μάλιστα, η σχολή από το 1996 στεγάζεται σε ένα σύγχρονο συγκρότημα κτιρίων στη Μονή του Αγίου Βλασίου, κοντά στο Δυρράχιο¹⁷⁵. Σκοπός του σεμιναρίου αυτού ήταν να εκπαιδεύσει νέους εθελοντές στην τέλεση των εκκλησιαστικών ακολουθιών, προετοιμάζοντάς τους να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους ιερούς ναούς. Με την πάροδο του χρόνου πολλοί από αυτούς χειροτονήθηκαν ιερείς.

Τον Σεπτέμβριο του 1998, ιδρύθηκε στο Αργυρόκαστρο το Εκκλησιαστικό Λύκειο «Τίμιος Σταυρός», σε ιδιόκτητο συγκρότημα κτιρίων που στεγάζει και οικοτροφείο. Βάσει της αλβανικής νομοθεσίας, μπορεί κανείς να ανοίξει ιδιωτικά σχολεία σε οποιαδήποτε γλώσσα, αρκεί να βρεθούν 32 μαθητές¹⁷⁶. Το Εκκλησιαστικό Λύκειο «Τίμιος Σταυρός» λειτούργησε, επίσης, με σκοπό να στελεχωθεί εν παρώδω τω χρόνω η Εκκλησία της Αλβανίας με ιερωμένους με αλβανική υπηκοότητα αλλά και με θεολόγους. Ομως, το γεγονός ότι η Εκκλησία της Αλβανίας προβαίνει σε μια τέτοιας επιλογή και μάλιστα σε μια πόλη όπου «μαινόταν» το εκπαιδευτικό ζήτημα της ελληνικής μειονότητας, δείχνει ότι έχει ήδη τεθεί ο στόχος να

¹⁷³ Ιστοσελίδα της Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, www.orthodoxalbania.org

¹⁷⁴ Αρχείο Συνεντεύξεων... ό.π.

¹⁷⁵ Ρώμας Χρίστος, *Αρχιεπίσκοπος...*, ό.π., σελ.144

¹⁷⁶ Εφημερίδα *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 12/11/2000.

προχωρήσει στο έργο της, ανεπηρέαστη από εθνοτικές διαφοροποιήσεις.

Συγκεκριμένα, την περίοδο εκείνη στην περιοχή επικρατεί αναβρασμός, μετά την απόρριψη από την αλβανική κυβέρνηση, στις 13 Αυγούστου του 1998, του αιτήματος των Χιμαριωτών για την επαναλειτουργία του σχολείου της πόλης, το οποίο είχε γίνει με πρωτοβουλία της οργάνωσης της Ομόνοιας Χιμάρας. Η Ομόνοια σε απάντηση της στον διευθυντή της Οκτατάξιας Εκπαίδευσης Eduard Osmani , υφιστάμενο του Ελληνα υφυπουργού Παιδείας Α. Μάρτου, μετά τη σύσκεψή του Γενικού της Συμβουλίου την 5η Σεπτεμβρίου 1998, ανέφερε την απογοήτευσή της και την αντίθεσή της στην απάντηση του Αλβανικού Υπουργείου Παιδείας¹⁷⁷.

Επίσης, έθιγε, γενικότερα, το ζήτημα της εκπαίδευσης των Ελλήνων της Νοτίου Αλβανίας, αναφέροντας, μάλιστα, και προβλήματα εκπαιδευτική ανισότητας ανάμεσα σε Έλληνες και Αλβανούς μαθητές που είχαν προκύψει στο Αργυρόκαστρο. Οπως αναμεταδόθηκε από το περιοδικό «Η Βόρειος Ηπειρος σήμερα», δύο μήνες μετά: «Στο πλαίσιο της διακοινοτικής διένεξης υπάρχει από χρόνια τώρα μια επικίνδυνη εστία, στην Παιδαγωγική Ακαδημία Αργυροκάστρου όπου οι Έλληνες μαθητές οι οποίοι αν και αποτελούν το 30% των μαθητών βρίσκονται υπό διωγμό από τους αλβανούς μαθητές. Για τη γλώσσα μας πρέπει να προωθήσουμε το αίτημα για δημιουργία σχολείων εκεί , όπου ζει η μειονότητά μας»¹⁷⁸.

Μετά από ημερίδα που διοργάνωσε η Ομόνοια στους Αγίους Σαράντα για την Παιδεία στις 6/3 τονίστηκε ότι «πρέπει να γίνει συνένωση των σχολείων...σημαντικό πρόβλημα είναι η συντήρηση των σχολικών κτιρίων , όπου η κατάσταση που επικρατεί σήμερα είναι ανεπίτρεπτη... ενώ αρνητικό ρόλο παίζει και το οικονομικό αφού το επίδομα το ελληνικό κράτος εδώ και δύο χρόνια το έχει στερήσει»¹⁷⁹.

¹⁷⁷ Μαλκίδης Μ., *Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα... ό.π.*

¹⁷⁸ Περιοδικό *Η Βόρειος Ήπειρος σήμερα*, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1998, Αθήνα , τεύχος 17, σελ.15

¹⁷⁹ Δράππας Σπύρος , *Εφημερίδα Νέα της Ομόνοιας*, Αργυρόκαστρο, 13-14/3/1999

Ο γραμματέας του Συλλόγου Ελλήνων Εκπαιδευτικών Αργυροκάστρου επισήμανε στην ίδια ημερίδα πως «την τελευταία δεκαετία όπως και σε όλους τους τομείς ξεκίνησαν ουσιαστικές αλλαγές.....γενική επισήμανση γι' αυτή την περίοδο είναι η συρρίκνωση και υποβάθμιση της παιδείας...η μαζική εγκατάλειψη του χώρου μας , τα τελευταία χρόνια διαμόρφωσε ένα διαφορετικό σκηνικό στην παιδεία μας. Μειώθηκε δραστικά ο αριθμός των μαθητών. Στο νομό Αργυροκάστρου από 3000 μαθητές στο σχολικό έτος 1991-1992 έχουμε μόνον 853 το '98 - '99...Η μη καταβολή του επιδόματος τα τελευταία δύο χρόνια είχε σαν αποτέλεσμα τη φυγή αξιόλογων εκπαιδευτικών υποχρεωμένοι να αναζητήσουν άλλους τρόπους επιβίωσης πέρα από το επάγγελμά τους, κυρίως στον ελλαδικό χώρο...απαίτησή μας είναι να συνεχισθούν οι υποτροφίες και στο μέλλον...θεωρούμε επιτακτική ανάγκη τη διεξαγωγή μακροπρόθεσμων σεμιναρίων»¹⁸⁰.

Ενώ η εφημερίδα «Πρωινός Λόγος-Ιωάννινα», στις 13 Σεπτέμβρη του 1999 ανέφερε: «Από τους 9000 μαθητές το 1989 σήμερα έμειναν μόνο 1600, από τους 700 δασκάλους έμειναν 270, οι κτιριακές εγκαταστάσεις είναι άθλιες σε πολλά σχολεία είναι χαώδης είναι κατάσταση σε σχολικά βιβλία, προγράμματα, εποπτικά μέσα διδασκαλίας»¹⁸¹.

Σε μια περίοδο, λοιπόν, όπου όπως τα παραπάνω δημοσιεύματα αναπαριστούν, η εκπαίδευση αποτελεί το μήλο της έριδος ανάμεσα σε εκπροσώπους της ελληνικής μειονότητας και αλβανικό κράτος, η Αλβανική Ορθόδοξη Εκκλησία προβαίνει στην ίδρυση ενός εκκλησιαστικού Λυκείου, με σκοπό την δημιουργία της νέας γενιάς κληρικών που θα στελεχώσουν το υπό επανίδρυση εκκλησιαστικό σώμα.

Το Λύκειο αυτό το 2002 φιλοξενούσε πάνω από 90 μαθητές. Ενώ, ήδη, έχουν καταρτισθεί και χειροτονηθεί 128 νέοι κληρικοί, όλοι Αλβανοί υπήκοοι, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, με μόρφωση λυκείου ή πανεπιστημίου και τριετείς θεολογικές σπουδές¹⁸². Ως το 2008 από την Ακαδημία έχουν αποφοιτήσει 209 σπουδαστές, εκ των

¹⁸⁰ Κουτσός Βασίλης , Μέρος της ομιλίας στην ημερίδα για την παιδεία, Εφημερίδα *Νέα της Ομόνοιας*, Αργυρόκαστρο, 13-14/3/1999.

¹⁸¹ Εφημερίδα *Πρωινός Λόγος*, Ιωάννινα, 13-14/3/1999.

¹⁸² Ρώμας Χρίστος, *Αρχιεπίσκοπο ...*, ό.π., σελ.144

οποίων οι 127 έχουν χειροτονηθεί και άλλοι 39 προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε διάφορους τομείς της Εκκλησίας¹⁸³.

Το λύκειο αυτό στελεχώθηκε από εκπαιδευτικούς διαφορετικών εθνοτήτων, με βασικό κριτήριο τη διάθεση τους να σταθούν αρωγοί στην προσπάθεια αυτή και όχι το τι έγραφε το διαβατήριό τους. Η ιστοσελίδα της Ορθόδοξης Εκκλησίας μας πληροφορεί ότι: «Το διδακτικό προσωπικό αποτελείται από δεκαέξι καθηγητές, κληρικούς και λαϊκούς, άνδρες και γυναίκες από την Αλβανία, την Ελλάδα και τις ΗΠΑ. Επιπροσθέτως, έρχονται κατά καιρούς και έκτακτοι καθηγητές από την Ελλάδα, την Αγγλία και άλλες χώρες»¹⁸⁴.

Αξιοσημείωτο παραμένει το γεγονός ότι οι φοιτούντες διδάσκονται τρεις γλώσσες: Αλβανικά, Αγγλικά και Ελληνικά. Μάλιστα, η επίσημη ιστοσελίδα της Εκκλησίας της Αλβανίας μας ενημερώνει ότι μεταξύ των άλλων μαθημάτων διδάσκεται και η αλβανική γλώσσα, ενώ γίνονται μαθήματα δύο ξένων γλωσσών, των αγγλικών και των ελληνικών¹⁸⁵.

Βέβαια σε άλλο σημείο της ιστοσελίδας αναφέρεται ότι «σήμερα υπηρετούν 135 ιερείς, όλοι τους Αλβανοί υπήκοοι, πτυχιούχοι της Ορθόδοξου Θεολογικής Ακαδημίας "Ανάστασις του Χριστού". Στο μεταξύ άλλα στελέχη μετεκπαιδεύονται σε γνωστές Θεολογικές Σχολές του εξωτερικού», δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι οι νέοι ιερωμένοι έχουν αλβανική υπηκοότητα.

Επιπλέον, ύστερα από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις με τις αλβανικές αρχές αλλά και αναβολές, συγκροτήθηκε, τελικά, το 1998 η Ιερά Σύνοδος της Ορθόδοξης Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Αλβανίας. Το ζήτημα που ενέκυψε αφορούσε την ιθαγένεια των μελών της Ιεράς Συνόδου. Οι αλβανικές αρχές αρνήθηκαν σθεναρά να δεχθούν μη Αλβανούς ιεράρχες, με εξαίρεση τον μητροπολίτη Βερατίου Ιγνάτιο, του οποίου μόνο είχαν δώσει άδεια εισόδου, όπως προαναφέρθηκε. Έτσι η Ιερή Σύνοδος συγκροτήθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο, τον Μητροπολίτη Βερατίου Ιγνάτιο, τον Μητροπολίτη

¹⁸³ Ιστοσελίδα της Αυτοκέφαλής... ό.π.

¹⁸⁴ *ibid*

¹⁸⁵ *ibid*

Κορυτσάς Ιωάννη, τον Επίσκοπο Απολλωνίας Κοσμά και με Αρχιγραμματέα τον Πρωτοπρεσβύτερο Ιωάννη Trebicka, όλοι τους Αλβανοί υπήκοοι¹⁸⁶.

Η σύσταση της Ιεράς Συνόδου κυρίως από Αλβανούς ιερωμένους προκάλεσε την αντίδραση του μητροπολίτη Κονίτσης Ανδρέα, ο οποίος, μεταξύ άλλων χαρακτήριζε «εκκλησιαστικό πραξικόπημα» τη συγκρότηση της Ιεράς Συνόδου της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της γειτονικής χώρας¹⁸⁷. Αλλωστε, δεν έχει δείξει καμία διάθεση παραίτησης από τον αλυτρωτικό λόγο: «η ΣΦΕΒΑ και ο ΠΑΣΥΒΑ δι' εμού εθέσαμε, τον περασμένο Μάιο (1998) στο Δελβινάκι (κατά την εορτή της Επετείου της Αυτονομίας Βορείου Ηπείρου 1914), θέμα Αυτονομίας της Βορείου Ηπείρου. Κι' όσο εξαρτάται από μας, με την χάρη του Θεού, δεν θα επιτρέψουμε να προστεθεί και η Βόρειος Ηπειρος στις «χαμένες» η «αλησμόνητες» πατρίδες»¹⁸⁸ δήλωνε μερικές ημέρες πριν καταγγείλει την συγκρότηση της Ι. Συνόδου και τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο για επιχείρηση εξαλβανισμού της ελληνικής μειονότητας.

Απαντώντας στον μητροπολίτη Ανδρέα ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος επισήμανε την ανάγκη της «μη ανάμειξης» σε θέματα, τα οποία αφορούν την οργάνωση και τη λειτουργία μιας άλλης Αυτοκέφαλης Εκκλησίας. «Είναι παράξενο», τόνιζε ο Αναστάσιος, «ότι ο Σεβασμιότατος συνεχίζει - ως κηδεμόνας και κριτής - να αποφαίνεται δημοσίως για ευαίσθητα και πολύπτυχα θέματα άλλης Ορθοδόξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας, τα οποία επιφανειακώς γνωρίζει». Επιπλέον, ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας κάλεσε τον μητροπολίτη Ανδρέα «αντί να σπεύδει σε ανοίκειους χαρακτηρισμούς, βαρείς υπαινιγμούς και ανυπόστατες καταγγελίες βασιζόμενος σε ανεύθυνες πληροφορίες και φαντασιώσεις, θα ήταν σοβαρότερο να ζητήσει να ενημερωθεί αρμοδίως για ένα λεπτότατο εκκλησιαστικό - και όχι μόνο - θέμα από την

¹⁸⁶ *ibid*

¹⁸⁷ Ο κ. Αναστάσιος και το «πραξικόπημα»: Τι απαντά ο Αρχιεπίσκοπος Τιράνων στον Μητροπολίτη Κονίτσης κ. Ανδρέα, εφημερίδα Το ΒΗΜΑ, 20/09/1998.

¹⁸⁸ Λάβρος ο Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Ανδρέας, Πρακτορείο Εκκλησιαστικών Ειδήσεων www.Romfea.gr

ορθόδοξη πνευματική ηγεσία, την οποία σε κάθε θεία λειτουργία καθηκόντως μνημονεύει»¹⁸⁹.

Μάλιστα, εκείνες τις ημέρες, η κατακραύνηση του μητροπολίτη Ανδρέα έρχεται όχι μόνο δια στόματος Αναστάσιου αλλά και από τον ελληνικό Τύπο. «Το σημαντικό σ' αυτήν την υπόθεση» γράφει η Καθημερινή «δεν είναι αυτή καθαυτή η ανοίκεια επίθεση του μητροπολίτη Κονίτσης, αλλά το γεγονός ότι ορισμένοι εκκλησιαστικοί κύκλοι επιμένουν να διεκδικούν για τον εαυτό τους το ρόλο των εργολάβων του βορειοηπειρωτικού. [...] Από την ασφάλεια και την άνεση του μητροπολιτικού μεγάρου της Κονίτσης είναι πολύ εύκολο να εκτοξεύεις ανέξοδες εθνικιστικές κορώνες και να κατακραυμώνεις όσους αγωνίζονται καθημερινά και επιτυχώς μέσα στο αλβανικό ναρκοπέδιο»¹⁹⁰.

Η ηγεσία της Εκκλησίας της Αλβανίας αρνείται να εμπλακεί σε ελληνικούς εθνικιστικούς κύκλους, ακόμη και αν αυτό σημαίνει την ανοιχτή αντιπαράθεση με μία από της μητροπόλεις της Εκκλησίας της Ελλάδας. Μάλιστα, με κάθετο τρόπο σταμάτησε την παρεμβατική τακτική που ακολούθησε ο μητροπολίτης Ανδρέας στα εσωτερικά της Εκκλησίας της Αλβανίας, προσπαθώντας να πυροδοτήσει εθνικιστικά κίνητρα στην ελληνική βάση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας.

Το 2006 χειροτονήθηκαν τρεις ακόμη επίσκοποι: ο Αρχιμανδρίτης Δημήτριος Σιναΐτης ως Μητροπολίτης Αργυροκάστρου, ο Αρχιμανδρίτης Νικόλαος Hyka ως Τιτουλάριος Επίσκοπος Απολλωνίας και ο Αρχιμανδρίτης Αντώνιος Merdani ως Τιτουλάριος Επίσκοπος Κρούγιας (οι δυο τελευταίοι είναι Βοηθοί Επίσκοποι του Αρχιεπισκόπου). Ολοι οι Αρχιερείς είναι ενεργά μέλη της Ιεράς Συνόδου¹⁹¹.

Στις 3-4 Νοεμβρίου 2006 συνήλθε στους χώρους της Ιεράς Μονής Αγ. Βλασίου στο Δυρράχιο ειδική Κληρικολαϊκή Συνέλευση της Ορθόδοξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Αλβανίας, αποτελούμενη από 257 μέλη, η οποία μελέτησε και αποδέχθηκε ομόφωνα το Νέο Καταστατικό της

¹⁸⁹ Ο κ. Αναστάσιος και το «πραξικόπημα»... ό.π.

¹⁹⁰ Εφημερίδα Καθημερινή, 16/09/1998.

¹⁹¹ Ιστοσελίδα...www.orthodoxalbania.org

Εκκλησίας. Και στις 6 Νοεμβρίου συνήλθε η Ιερά Σύνοδος, η οποία ενέκρινε το καταστατικό.

Σημαντική ώθηση στο εκκλησιαστικό έργο έδωσε και η έγκαιρη έναρξη των εκκλησιαστικών εκδόσεων. Το 1992 ο Αναστάσιος οργάνωσε τυπογραφείο, από το οποίο μέχρι και σήμερα εκδίδονται η μηνιαία εφημερίδα Ngjiallja (= Ανάσταση), το παιδικό περιοδικό Gëzohu (= Λόγος), το φοιτητικό δελτίο Kambanat (= Καμπάνες), το εκκλησιαστικό δελτίο, στα αγγλικά, News from Orthodoxy in Albania καθώς και πολλά άλλα εκκλησιαστικά βιβλία. Ενώ το από 1998 λειτουργεί ο πρώτος ορθόδοξος αλβανικός σταθμός. Δημιουργώντας αντίπαλον δέος στο σταθμό της μητροπόλεως Κονίτσης και τον αλυτρωτικό του λόγο.

Επιπλέον, ο Αναστάσιος ξεκίνησε άμεσα μια εκστρατεία αποκατάστασης των κατεστραμμένων ναών και μονών καθώς και το χτίσιμο νέων. Η εικόνα πριν την έναρξη της ανέγερσης ή της ανασύλωσης των ναών δίνεται χαρακτηριστικά από τον ίδιο τον Αναστάσιο, σε έναν από τους λόγους του: «όταν το 1991 επισκεφθήκαμε τη χώρα, είμαστε υποχρεωμένοι σε πολλές πόλεις να συγκεντρωνόμαστε στο ύπαιθρο, να λειτουργούμε κάτω από μεγάλα δέντρα, ακόμη δε να τελούμε την πρώτη χειροτονία Αλβανού κληρικού σε έναν εξώστη, ενώ οι πιστοί συμμετείχαν συγκεντρωμένοι στην πλατεία (Κορυτσά). Ούτε ένα δωμάτιο δεν υπήρχε να στεγάσει την Αρχιεπισκοπή και τις μητροπόλεις Βερατίου και Αργυροκάστρου»¹⁹².

Για το σκοπό αυτό συνέστησε ειδική τεχνική υπηρεσία με ομάδα ντόπιων αρχιτεκτόνων και μηχανικών. Έτσι, οικοδομήθηκαν 85 νέοι ναοί, ενώ επισκευάστηκαν 141. Ακόμη αναστηλώθηκαν 5 μοναστήρια και 70 ναοί – μνημεία. Επιπλέον υπήρξαν και έργα που υλοποιήθηκαν με σκοπόν την δημιουργία μεγάλων οικοδομημάτων, όπως η Θεολογική Ακαδημία, η μονή του Αγίου Βλασίου, το κτίριο της Αρχιεπισκοπής Τιράνων, οι Μητροπόλεις Αργυροκάστρου, Κορυτσάς, Βερατίου καθώς και τα εκκλησιαστικά λύκεια, τα οικοτροφεία και τα συγκροτήματα των εργαστηρίων της Αλβανικής Εκκλησίας¹⁹³.

¹⁹² Ρώμας Χρίστος, *Αρχιεπίσκοπος...*, ό.π., σελ.149

¹⁹³ Ρώμας Χρίστος, ό.π., σελ. 147 - 149

Ειδική μέριμνα υπήρξε και για τα κειμήλια της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας. Επίσης μια ομάδα ειδικών επιστημόνων και τεχνιτών ανέλαβε την καταγραφή και τη συντήρηση όλων των χριστιανικών μνημείων που διασώθηκαν. Μέχρι πριν μερικά χρόνια, είχαν καταγραφεί 320 μνημεία, εκ των οποίων τα 70 είναι παλαιοχριστιανικά, τα 130 μεταβυζαντινά και τα 120 βαλκανικά. Στα πλαίσια των παραπάνω προσπαθειών εντάσσεται και η πρόθεση να επιστρέφονται τα μνημεία αυτά στο φυσικό τους χώρο, έτσι ώστε να δίνονται τα περιθώρια δημιουργίας μιας συλλογικής θρησκευτικής συνείδησης, στηριζόμενης και στην εκκλησιαστική παράδοση της χώρας¹⁹⁴.

§ Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας: Ανάμεσα σε Ελλάδα και Αλβανία

Η ανάληψη των καθηκόντων του Αρχιεπισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας από τον Αναστάσιο Γιαννουλάτο δεν ήταν η μόνη αφορμή για να έρθουν και πάλι στην επιφάνεια οι συγκρουσιακές σχέσεις ανάμεσα σε Αλβανία και Ελλάδα. Με πυρήνα την Εκκλησία της Αλβανίας, του οποίου όμως το υπόβαθρο αποτελούσαν από εθνικές και εθνικιστικές διεκδικήσεις αλλά και φοβίες υπήρξαν γεγονότα που οδήγησαν τις σχέσεις των δύο χωρών αλλά και τις σχέσεις Εκκλησίας και Κράτους της γείτονας χώρας σε παρολίγον ρήξη.

Στο κέντρο των διεκδικήσεων και από τους τρεις φορείς, Αλβανικό κράτος, Ελληνικό κράτος και Εκκλησίας της Αλβανίας βρίσκεται πάντα η ταυτότητα των Αλβανών ορθοδόξων. Αλβανία και Ελλάδα συνεχίζουν να διεκδικούν την προσθήκη ενός ακόμη «επιθετικού προσδιορισμού» σε αυτό τον τίτλο με εθνοτικές διαστάσεις, ενώ η κεντρική ηγεσία της Εκκλησίας της Αλβανίας ορίζει ως επίσημη πολιτική της την ανασυγκρότηση της εκκλησιαστικής βάσης, πέραν των εθνοτικών της διαφοροποιήσεων.

Εντούτοις, δεν είναι λίγες εκείνες οι φορές όπου η Εκκλησία της Αλβανίας θα βρεθεί ανάμεσα στις δύο χώρες, με σκοπό την αποσυμφόρηση της έντασης που όμως δημιούργησαν επίσης εκκλησιαστικοί φορείς. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα του Μητροπολίτη Σεβαστιανού αλλά και του Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου Μαυδώνη.

¹⁹⁴ Ιστοσελίδα...www.orthodoxalbania.org

Ενώ, αν και με μια επιφανειακή ανάγνωση το χρόνιο πρόβλημα που προκύπτει εξαιτίας της αντιπαράθεσης ανάμεσα σε αλβανικό κράτος και ορθόδοξη Εκκλησία, με μήλο της έριδος το σύνταγμα της χώρας και τα κριτήρια που θέτει αυτό για την επιλογή του Αρχιεπισκόπου (πλειοψηφία του αλβανικού Κοινοβουλίου ζητά την ασφαλιστικά δικλείδα, το σύνταγμα της χώρας να μην επιτρέπει παρά μόνο σε Αλβανούς υπηκόους να γίνονται Αρχιεπίσκοποι) φαίνεται αυτή η αντιπαράθεση να αφορά μόνο τους δύο αυτούς πόλους, στην πραγματικότητα η ίδια η Ελλάδα βλέπει με καχυποψία την περίπτωση ο επόμενος Αρχιεπίσκοπος της Αλβανίας να είναι Αλβανός.

ο Υπόθεση Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου

Ο Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Μαυδώνης δρούσε στην ενορία Αργυροκάστρου. Συνελήφθη την άνοιξη του 1993 και απελάθηκε στις 25 Ιουνίου του 1993. Η αλβανική κυβέρνηση στήριξε μια τέτοια ενέργεια στην κατηγορία της υπονομευτικής και αντιαλβανικής δραστηριότητας¹⁹⁵. Μάλιστα, ο πρόεδρος της Αλβανίας Σαλί Μπερίσα σε επιστολή του, στις 29/6/1993, στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ B.B. Galí, αναφερόμενος στη δραστηριότητα του Αρχιμανδρίτη θα επισημάνει ότι «ξεπέρασε τα θρησκευτικά του καθήκοντα»¹⁹⁶. Η κίνηση, όμως, αυτή θα φέρει σε ρήξη τις δύο χώρες.

Η ελληνική πλευρά αντιλήφθηκε την ενέργεια αυτή ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέλους της μειονότητας, ενώ ερμηνεύτηκε αργότερα είτε ως προσπάθεια διαβολής της ελληνικής συνείδησης των μελών της μειονότητας, είτε ως αναχαίτιση της αύξησης προσχώρησης μουσουλμάνων στο ορθόδοξο δόγμα¹⁹⁷.

Όταν, όμως, έλαβε χώρα η απέλαση του Χρυσόστομου Μαυδώνη, το γεγονός από μόνο του πυροδότησε αντιδράσεις όχι μόνο στις περιοχές της Αλβανίας όπου υπήρχε έντονο το ελληνικό στοιχείο αλλά και στην ίδια την Ελλάδα και οδήγησε τις δύο χώρες σε κρίση.

¹⁹⁵ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 322

¹⁹⁶ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, ό.π., σελ.266

¹⁹⁷ Γεωργούλης Σταμάτης, *Η Ορθοδοξία...* ό.π., σελ. 169 / Μαλκίδης Μ., *Η Εθνική Ελληνική...* ό.π.

Υπήρξαν συγκεντρώσεις στις πόλεις του Αργυροκάστρου και της Δερβιτσάνης από μέλη της ελληνικής μειονότητας, ως ένδειξη διαμαρτυρίας για την απέλαση του Χρυσόστομου Μαυδώνη, οι οποίες καταστάλθηκαν από την αστυνομία της περιοχής. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα συγκέντρωσης διαμαρτυρίας στο Δελβίνο, όπου 300 διαλύθηκαν ατάκτως, μετά την επέμβαση της αλβανικής αστυνομίας¹⁹⁸. Ανάμεσα στους διαδηλωτές που ξυλοκοπήθηκαν από την αλβανική αστυνομία ήταν και μέλη της Ομόνοιας, όπως ο γραμματέας του παραρτήματος της οργάνωσης στο Αργυρόκαστρο Θ. Κυριακού και ο βουλευτής Αγίων Σαράντα Θ. Μήτσου¹⁹⁹.

Από την πλευρά της η ελληνική κυβέρνηση, επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη πραγματοποίησε απέλαση 20.000 Αλβανών μεταναστών από την Ελλάδα. Βέβαια, αρνήθηκε οποιαδήποτε σύνδεση της ενέργειας αυτής με την αντίστοιχη απέλαση του Αρχιμανδρίτη και δεν δέχτηκε την έννοια του αντιποίνου για μια τέτοια ενέργεια²⁰⁰.

Μάλιστα, έθεσε τους όρους της για την αποσυμφόρηση της κατάστασης. Εξι όρους από τον Κ. Μητσοτάκη για την επίλυση της κρίσης, που ζητούσαν τα εξής:

- α) η επιστροφή στα θρησκευτικά καθήκοντα του Αρχιμανδρίτη.
- β) η επιστροφή των περιουσιών που αφαιρέθηκαν από το προηγούμενο καθεστώς και η σημερινή αλβανική κυβέρνηση κωλυσιεργεί στην απόδοσή τους.
- γ) η ίδρυση μειονοτικών σχολείων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και όχι μόνο στις μειονοτικές ζώνες που αυθαίρετα χωρίστηκαν.
- δ) η ελεύθερη λειτουργία πολιτικών και άλλων ενώσεων.
- ε) η ελεύθερη και ανεμπόδιστη άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και η επιστροφή εκείνων που βίαια εκτοπίστηκαν και
- στ) οι πολίτες να δηλώνουν την εθνική τους ταυτότητα²⁰¹.

¹⁹⁸ Γεωργούλης Σταμάτης, *ό.π.*, σελ. 169

¹⁹⁹ Ζιώγας Νίκος, «Τα Ανθρώπινα και Μειονοτικά Δικαιώματα...», *ό.π.*, σελ. 303

²⁰⁰ Μαλκίδης Μ., *Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα... ό.π.*

²⁰¹ Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 15/07/93.

Το Μάιο του 1993, μόλις δύο μήνες πριν ξεσπάσει η κρίση ανάμεσα στις δύο χώρες με αφορμή την απέλαση του Χρυσόστομου Μαυδώνη, είχαν παρουσιαστεί οι βασικές θέσεις του μειονοτικού κόμματος στην Αλβανίας, της «Ομόνοιας», μέσω του «Ψηφίσματος για τα Δικαιώματα της Εθνικής κοινότητας της Αλβανίας», το οποίο απεστάλη στον πρόεδρο Σαλί Μπερίσα, τον πρόεδρο της Βουλής Πιέτρ Αρμπνόνι και των πρωθυπουργό Αλέξανδρο Μέξη. Στο ψήφισμα αυτό παρουσιάζονταν τα θεμελιώδη δικαιώματα που η οργάνωση απαιτούσε εξ' ονόματος ολόκληρης της ελληνικής μειονότητας. Τα αιτήματα ήταν τα εξής:

1. Το δικαίωμα διδασκαλίας, εκπαίδευσης και διαπαιδαγώγησης στη μητρική γλώσσα σε όλα τα επίπεδα και βαθμούς της παιδείας, στις περιοχές που τα μέλη της ελληνικής μειονότητας αποτελούν πλειοψηφία ή ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού
2. Η εκμάθηση της μητρικής γλώσσας, το δικαίωμα της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, η άσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων
3. Η ελεύθερη ίδρυση και συμμετοχή σε κάθε είδους πολιτικό σχηματισμό, το δικαίωμα εγγύησης της συμμετοχής των μελών της κοινότητας σε όλα τα επίπεδα και τομείς της εξουσίας και το δικαίωμα της μετανάστευσης αλλά και της επιστροφής
4. Τον καθορισμό της εθνικής ταυτότητας ο οποίος να γίνεται βάσει της ελεύθερης δήλωσης κάθε πολίτη, τη στιγμή της απογραφής²⁰².

Συγκρίνοντας του όρους της ελληνικής κυβέρνησης προς την Αλβανία με τα αιτήματα του ψηφίσματος διαπιστώνεται μία ομοιότητα στο τι ζητούν οι δύο φορείς. Ουσιαστικά η κυβέρνηση Μητσοτάκη επαναλαμβάνει τα αιτήματα του κόμματος «Ομόνοια», προσθέτοντας το θρησκευτικό ζήτημα, το οποίο στο Ψήφισμα συμπεριλαμβάνεται γενικά μέσα στα πλαίσια της «πολιτιστικής κληρονομιάς» και το αίτημα επιστροφής του Χρυσόστομου Μαυδώνη.

Ενώ αφήνει κάπως ασαφές το αίτημα της δήλωσης της εθνικότητας, μιας και η «Ομόνοια» προτείνει να δηλώνεται ελεύθερα από τον εκάστοτε πολίτη, περίπτωση που η

²⁰² Ψήφισμα για τα Δικαιώματα της Εθνικής Ελληνικής Κοινότητας στην Αλβανία, Άγιοι Σαράντα, Μάιος 1993

εφαρμογή της επιτρέπει, ίσως, την ανεξέλεγκτη αύξηση Ελλήνων της Αλβανίας που την ίδια ώρα έχουν και το δικαίωμα να μπαίνουν νόμιμα στην Ελλάδα. Επιπλέον, τίθεται ζήτημα από πλευράς της Ελλάδας για την επιστροφή των περιουσιών, κάτι που δεν αναφέρεται στο Ψήφισμα.

Ομως, με μια ανάγνωση των ευρύτερων όρων και των δύο προτάσεων διαπιστώνεται ότι η εκπαίδευση, η πολιτική δράση (ένα αίτημα όχι ασαφές και αόριστο, μιας και ήδη υπάρχει το αντίστοιχο κόμμα «Ομόνοια» και ήδη τα μέλη του προσπαθούν για την αναγνώριση του αλλά και για την διεύρυνση των πολιτικών τους δράσεων) αλλά και η έκταση των μειονοτικών ζωνών αποτελούν πάγια αιτήματα και αντικατοπτρίζουν, με εξαίρεση το αίτημα για πολιτική δράση, διεκδικήσεις του 1913 και ύστερα, από τη στιγμή, δηλαδή, που αναγνωρίστηκε η ελληνική μειονότητα από την Αλβανία και του διεθνείς φορείς.

Φαίνεται, λοιπόν, αν υπολογίσει κανείς και τις δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών Αντώνη Σαμαρά – δεξί χέρι και ακόμη υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Μητσοτάκη - το 1989, με βάση τις οποίες «οι αδελφοί μας Βορειοηπειρώτες να εορτάσουν ελεύθεροι τα Χριστούγεννα...»²⁰³, ότι έχουμε μία αναζωπύρωση του αλυτρωτισμού, με αφορμή την απέλαση του Αρχιμανδρίτη. Κατάσταση που τροφοδοτεί και η ίδια η κυβέρνηση.

Αλλωστε, ακόμη και ο Σαλί Μπερίσα, σε δήλωση του το Δεκέμβρη του 1993, αφού επαινεί τον μετέπειτα υπουργό Εξωτερικών Κάρολο Παπούλια – όταν πλέον επισκέπτεται την Αλβανία για την αποκατάσταση των σχέσεων των δύο χωρών – επιρρίπτει προσωπικά ευθύνες στον Αντώνη Σαμαρά για το χειρισμό της κατάστασης, αφήνοντας να εννοηθεί ότι τόσο ο ίδιος και δευτερευόντως η κυβέρνηση Μητσοτάκη τροφοδοτεί τον αλυτρωτισμό απέναντι σε Αλβανία και Σκόπια (Π.Γ.Δ.Μ.), για να αποπροσανατολίσει τον ελληνικό λαό από τα εσωτερικά προβλήματα²⁰⁴. Επιπλέον, τα Τίρανα κατηγορούν τον Χρυσόστομο

²⁰³ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ.226

²⁰⁴ Συνέντευξη του προέδρου Σαλί Μπερίσα στην Μιράντα Βίκερς, 6 Δεκεμβρίου 1993, στο Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 323-324

Μαϋδώνη για προπαγάνδα υπέρ της Ομόνοιας²⁰⁵. Συνδυάζοντας, τα παραπάνω θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι ο Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος εμπλέκεται στη προώθηση της ιδέας για τη δημιουργία μειονοτικού κόμματος, που θα φέρει στην κεντρική πολιτική σκηνή της Αλβανίας τα αιτήματα της ελληνικής μειονότητας και θα ενισχύσει την ισχύ της τελευταίας.

Το γεγονός ότι τόσο ο λόγος της Ομόνοιας όσο και οι κατηγορίες προς τον Χρυσόστομο Μαϋδώνη για αντιαλβανικό λόγο και αντίστοιχη δράση υποκρύπτουν εθνικιστικά στοιχεία, τα οποία, την συγκεκριμένη περίοδο, φαίνεται να στηρίζει η ελληνική πολιτική ηγεσία, μας οδηγούν στην υπόθεση ότι ο Αρχιμανδρίτης εκδιώχθηκε για να αναχαιτιστεί η προσπάθεια αναζωπύρωσης του ελληνικού στοιχείου στο νότο της Αλβανίας, μετά από τον απομονωτισμό και την όποια αφομοίωση είχε επιτύχει το καθεστώς του Χότζα.

Ετσι, η αλβανική κυβέρνηση απέρριψε τους όρους και κατηγόρησε την κυβέρνηση Μητσοτάκη ότι υπέκυψε σε πιέσεις εθνικιστικών κύκλων. Στη συνέχεια, δήλωσε σεβασμό στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και δη στα θρησκευτικά, με βάση το Χάρτη της ΔΑΣΕ της Κοπεγχάγης και κάλεσε την Ελλάδα να σεβαστεί, με τη σειρά της, τα δικαιώματα των Αλβανών και άλλων εθνικών μειονοτήτων που διαμένουν εντός των συνόρων της. Μάλιστα, επανέλαβε τη θέληση της για την εκ νέου έναρξη του διαλόγου ανάμεσα στις δύο χώρες, αυτή τη φορά μέσα σε πνεύμα κατανόησης και καλής γειτονίας²⁰⁶.

Η αντίδραση της Αλβανίας, παρά το γεγονός ότι απέρριψε τους όρους, δεν μπορεί να ερμηνευτεί ως προσπάθεια για οριστική ρήξη με την Ελλάδα. Το γεγονός ότι οι μετανάστες και τα εμβάσματα που στέλνουν αυτοί στην χώρα τους αποτελεί κύρια πηγή επιβίωσης για τον πληθυσμό της Αλβανίας, οδηγεί την τελευταία να

²⁰⁵ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία... ό.π.*, σελ.322

²⁰⁶ *Albanian Telegraphic Agency, News Bulletin, No 196, 16/07/93*, όπως παρατίθεται στο Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η. (επιμ.), *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, εκδ.Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995, σελ. 170

εγκαταλείπει τον αφοριστικό λόγο που επιδείκνυε επί Χότζα.

Από την άλλη ο κίνδυνος να αναζωογονηθεί το ελληνικό στοιχείο την κάνει να απορρίπτει τους όρους της ελληνικής κυβέρνησης, όπου βέβαια η τυχόν αποδοχή τους θα άνοιγε τις πύλες για την διεύρυνση των ορίων των μειονοτικών ζωνών, θα ανασυγκροτούσε γλωσσικά, πολιτισμικά και για πρώτη φορά και πολιτικά την μειονότητα και θα ικανοποιούσε όλα τα αιτήματα της Ομόνοιας. Η δε επιστροφή του Χρυσόστομου Μαυδώνη θα καταγραφόταν – σε περίπτωση που όλα τα παραπάνω έχουν ορθή συλλογιστική πορεία- ως νίκη για το μειονοτικό κόμμα και θα έδινε άλλη ώθηση στις διεκδικήσεις του.

Ετσι, για να μην κλείσει η ίδια τα σύνορα της Ελλάδας για τους πολίτες της αλλά και για να μην πυροδοτήσει πάλι η ίδια την αύξηση της ελληνικότητας στο Νότο, επιλέγει να ζητήσει τη διαμεσολάβηση του Αρχιεπισκόπου Αναστάσιου. Προσώπο – κλειδί για την επίλυση του συγκεκριμένου ζητήματος, αφού όντας Έλληνας, μέχρι το '93 έχει δώσει τα διαπιστευτήρια του ουκ ολίγες φορές ότι δεν πρόκειται για προσωπικότητα που προάγει τον ελληνικό αλυτρωτισμό. Βέβαια, ο Αναστάσιος κλήθηκε εκ των πραγμάτων από τις περιστάσεις να τοποθετηθεί, αφού ο Χρυσόστομος Μαυδώνης ήταν ιερωμένος της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας.

Στη 1 Ιουλίου 1993 η αλβανική Επιτροπή του Ελσίνκι, με επιστολή της, χαρακτήριζε την απέλαση του Αρχιμανδρίτη ως συμβάν «ελάσσονος σημασίας» αντιπαραβάλλοντάς τη με την απέλαση των Αλβανών μεταναστών, την οποία με τη σειρά της αντιμετώπιζε ως γεγονός «τελείως δυσανάλογο με αντίποινα σοβαρής μαζικής μορφής»²⁰⁷. Βέβαια, χωρίς να σημαίνει ότι η χρονική στιγμή που επιλέχθηκε να γίνει η απέλαση 20.000 Αλβανών μεταναστών δεν εγείρει υποψίες για το μήνυμα που προσπαθούσε να δώσει η ελληνική κυβέρνηση στην Αλβανία, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται η υπάρχουσα τότε πραγματικότητα σχετικά με τις απελάσεις μεταναστών. Δηλαδή, αποτελεί πάγια πολιτική της Ελλάδας να απελαύνει ένα ποσοστό των μεταναστών που βρίσκονται στη χώρα, ανά διαστήματα, ώστε να υπάρχει

²⁰⁷ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία..., ό.π., σελ. 169

έλεγχος του αριθμού μεταναστών που βρίσκονται εντός των συνόρων.

Στη δεδομένη επιστολή ζητείται, πλέον και επίσημα, η τοποθέτηση του Αρχιεπισκόπου Αναστάσιου σε σχέση με την κρίση που έχει ξεσπάσει ανάμεσα στις δύο χώρες. Του ζητείται, συγκεκριμένα, να χρησιμοποιήσει το ρόλο του αλλά και την επιρροή του, ώστε να «επιτευχθεί μείωση της εντάσεως και να έρθουν στην ορθή τους θέση οι ελληνοαλβανικές σχέσεις».

Την λύση στις πολωμένες διμερείς σχέσεις δίνει ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος. Στις 26 Ιουνίου 1993 απευθύνει έκκληση και στις δύο πλευρές και όλους τους αρμόδιους φορείς να πρυτανεύσει η ψυχραιμία και η νηφαλιότητα και να μην επιτραπούν «λανθασμένες ή μονομερείς πληροφορίες καθώς και ακρότητες που θα επιτείνουν τη σύγχυση, αλλά να αναζητήσουν (οι φορείς) την αλήθεια και τη δικαιοσύνη όχι με μονόλογους...αλλά με σοβαρό και νηφάλιο διάλογο»²⁰⁸.

Η έκκληση αυτή, μερικές ημέρες μετά και συγκεκριμένα την 1 Ιουλίου 1993, επαναλαμβάνεται και ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος δηλώνει: «...Υψώνω φωνή ικεσίας...ώστε να σταματήσουν εκατέρωθεν οι βίαιες ενέργειες και να δοθεί τέρμα στη δοκιμασία των απελάσεων». Καταλήγοντας, επισημαίνει ότι η καταγωγή ή η θρησκευτική παράδοση οποιονδήποτε ανθρώπων δεν αποτελεί για την Εκκλησία της Αλβανίας εμπόδιο, ώστε να συμβάλλει στην εξεύρεση λύση, μέσα σε πνεύμα αλληλοκατανόησης.

Είναι η μέρα που η Αλβανική Επιτροπή του Ελσίνκι τον έχει καλέσει να παίξει το ρόλο του «εξισορροπιστή» στις σχέσεις των δύο χωρών (01/007/93) Ο Αναστάσιος αντιδρά άμεσα, αλλά αποφεύγει να ταχθεί υπέρ η κατά της μίας ή της άλλης χώρας. Προβάλλει για μία ακόμη φορά, πέραν των ενεργειών που προέβησαν και των όρων που έχουν θέσει τα δύο «στρατόπεδα», τους αποδέκτες αυτής της κατάστασης, επισημαίνοντας ότι για την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας η συμπαράσταση σε αυτούς δεν θα κριθεί ούτε από εθνικά ούτε από θρησκευτικά κριτήρια. Έτσι, επισκέπτεται τον πρόεδρο της Αλβανίας Σαλί Μπερίσα και τον πρωθυπουργό της Ελλάδας Κωνσταντίνο Μητσοτάκη και επιτυγχάνει την αποσυμφόρηση της κρίσης και την συνεννόηση των δύο πλευρών.

²⁰⁸ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία..., ό.π., σελ. 170

ο Αναθεώρηση Αλβανικού Συντάγματος

Η κρίση που προκάλεσε η απέλαση του Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου Μαυδώνη και ο κατευναστικό ρόλο που διαδραμάτισε ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος δεν εμπόδισαν την αλβανική πολιτική ηγεσία να θέλει την εκδίωξη του Αναστάσιου από τον αρχιεπισκοπικό θώκο. Ένα χρόνο μετά, το 1994, ο πρόεδρος της Αλβανίας, Σαλί Μπερίσα, προωθεί την συνταγματική αναθεώρηση. Το Άρθρο 4 του αναθεωρημένου Συντάγματος, δεν επέτρεπε παρά μόνο σε κατέχοντες της αλβανικής υπηκοότητας να καταλαμβάνουν τις θέσεις των θρησκευτικών αρχηγών στην Αλβανία²⁰⁹. Η επικύρωση του νέου Συντάγματος, η οποία θα γινόταν μέσω δημοψηφίσματος, θα σήμανε και την εγκατάλειψη της θέσης του Αρχιεπισκόπου από τον Αναστάσιο.

Ο αρχιγραμματέας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Αλβανίας, Ιωάννης Τρεμπίκα, επισημαίνει ότι τα κίνητρα για την απομάκρυνση του Αναστάσιου από τον αρχιεπισκοπικό θώκο δεν ήταν απαραίτητα συνυφασμένα με την εθνική ιδιότητα του Αναστάσιου. «Όλον αυτό τον καιρό, ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος ήταν κάτω από συνεχή πίεση, ώστε να εγκαταλείψει τη χώρα. Το πρόσχημα ήταν ότι ήταν ξένος, Έλληνας. Προτιμούν να μας αποκαλούν η «Ελληνική Εκκλησία» και όχι η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας. Πιστεύω ότι η πραγματική αιτία για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε δεν έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι ο Αρχιεπίσκοπος προέρχεται από την Ελλάδα, αλλά εξαιτίας της γρήγορης προόδου που γνώρισε η Εκκλησία, όντας εκείνος αρχηγός της. Γεγονός που εξαγριώνει εκείνους που δεν θέλουν την Εκκλησία αναπτυσσόμενη και υγιή. Προτιμούν μια μικρή και αδύναμη Εκκλησία» τονίζει με νόημα²¹⁰, παραπέμποντας μας στις σχέσεις που έχουν οικοδομήσει οι τρεις γείτονες χώρες, Αλβανία, Ελλάδα και Σερβία, μιας και τόσο με τη Σερβία όσο και με την Ελλάδα η Αλβανία είχε έρθει σε ρήξη επί Χότζα, ενώ η «Βόρειος Ηπειρος» και το Κοσσυφοπέδιο ήταν «κόκκινη σημαία» για την συγκεκριμένη χώρα. Οι φόβοι αυτοί οδήγησαν την Αλβανία να αναζητήσει

²⁰⁹ Forest Jim, *The Resurrection...*, ό.π., σελ. 58

²¹⁰ Forest Jim, *The Resurrection ...*, ό.π., σελ. 57

ισλαμική βοήθεια από την Τουρκία αλλά και από την Ισλαμική Διάσκεψη²¹¹.

Η κίνηση αυτή της αλβανικής κυβέρνησης εγείρει την αντίθεση της αντιπολίτευσης που κάνει λόγο για προσπάθεια μετατροπής της Αλβανίας σε «ισλαμική αποθήκη». Οι κατηγορίες της αντιπολίτευσης βασίζονται στα παρελκόμενα αποτελέσματα μιας τέτοιας κίνησης, όπως η αύξηση των ισλαμικών οργανώσεων στην Αλβανία. Την ίδια ώρα σημαντικό ρόλο ως προς την ανάμειξη της πολιτικής με τη θρησκεία παίζει ο αρχηγός των αλβανικών μυστικών υπηρεσιών Μπασακίμ Γκαζιντέντε, ο οποίος είναι και πρόεδρος του Συνδέσμου των Μουσουλμάνων Διανοομένων «Η Ισλαμική Κουλτούρα». Σε αυτόν αποδίδεται η ενθάρρυνση της εν λόγω οργάνωσης να εμπλέκεται στην πολιτική σκηνή της Αλβανίας²¹².

Την ίδια ώρα, ο ελληνικός τύπος αρχίζει να αποδίδει τα προβλήματα των Ελλήνων ορθοδόξων της Αλβανίας στην μουσουλμανική πλειοψηφία που υπάρχει στην αλβανική πολιτική σκηνή. Η ιδέα της χριστιανοφοβίας του αλβανικού Ισλάμ αντιμετωπίζεται ως πραγματική απειλή²¹³. Ομως, στην αλβανική πολιτική πραγματικότητα ο ισλαμικός εθνικισμός βρίσκει θέση, το 1991, στην ιδεολογική κατεύθυνση μιας μειοψηφίας που θεωρεί το Ισλάμ ως μονόδρομο για την προάσπιση της αλβανικής ακεραιότητας από την ελληνοποίηση και την σλαβοποίηση²¹⁴. Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Μητσοτάκης δηλώνει την περίοδο εκείνη: «Η Ελληνική κυβέρνηση δεν θα δεχθεί να ισχύσουν για την Ελληνική μειονότητα που ζει στην Αλβανία, άλλα μέτρα από εκείνα που θα ισχύσουν για τις αλβανικές κοινότητες εκτός Αλβανίας. Η κυβέρνηση της Ελλάδας απαιτεί τα ίδια δικαιώματα που ζητεί η αλβανική κυβέρνηση για τις αλβανικές κοινότητες στην τέως Γιουγκοσλαβία»²¹⁵. Το κλίμα στις διμερείς σχέσεις επηρεάζεται αρνητικά εκ νέου, όταν την 10^η Απριλίου του 1994, στο αλβανικό συνοριακό

²¹¹ Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία...», *ό.π.*, σελ. 166

²¹² Καπλάνι Γκάζι, «Θρησκεία και Αλβανική Εθνική Ταυτότητα...» *ό.π.*

²¹³ Γεωργούλης Σταμάτης, *ό.π.*, σελ. 166

²¹⁴ Καπλάνι Γκάζι, *ό.π.*

²¹⁵ Δηλώσεις του πρωθυπουργού της Ελλάδας κ. Κ. Μητσοτάκη στις 14-07-93, στο boreioshpeiros.blogspot.com

φυλάκιο της Επισκοπής δολοφονούνται δύο Αλβανοί στρατιώτες και κλέβεται σημαντικός αριθμός όπλων.

Η αλβανική πλευρά κατηγορεί την Ελλάδα. Μάλιστα, οι κατηγορίες είναι πολύ συγκεκριμένες και αναφέρονται σε ένα σενάριο όπου αληθές ή μη περιλαμβάνει Έλληνες μειονοτικούς που δρουν ως τρομοκράτες. Οπως αναφέρουν οι Πέτιφερ και Βίκερς, με βάση την αλβανική πλευρά η υπόθεση εκτυλίχθηκε ως εξής: «Τον Απρίλιο του 1994 σημειώθηκε το πρώτο κρούσμα βίας, όταν Έλληνες μειονοτικοί, που υποτίθεται ότι έδρευαν σε ελληνικό έδαφος, επιτέθηκαν σε ένα μικρό στρατιωτικό φυλάκιο κοντά στο Αργυρόκαστρο σκοτώνοντας δύο Αλβανούς στρατιώτες»²¹⁶.

Η αλβανική πλευρά προχώρησε γρήγορα σε συλλήψεις και ανακρίσεις Ελλήνων μειονοτικών που θεωρούνταν ύποπτοι. Μεταξύ των συλληφθέντων που παραπέμφθηκαν σε δίκη ήταν και πέντε ηγετικά στελέχη της οργάνωσης Ομόνοια. Στη δίκη έφτασαν πολίτες που κατηγορήθηκαν ότι ήταν μέλη του Μετώπου Απελευθέρωσης της Βορείου Ηπείρου (ΜΑΒΗ) με έναν βαρύ κατηγορητήριο, το οποίο συμπεριελάμβανε κατηγορίες για ανθρωποκτονία, για απόπειρα δολοφονιών (στη συμπλοκή τραυματίστηκαν άλλοι τρεις στρατιώτες), εισαγωγή και ληστεία όπλων, διατάραξη των φιλικών σχέσεων των δύο χωρών και προσβολή της διεθνούς ειρήνης. Αν και η ΜΑΒΗ παραδέχτηκε τόσο την εμπλοκή της στην επίθεση όσο και τα εθνικιστικά της κίνητρα, η παραπομπή των μελών της έγινε μόνο για κατοχή και εμπορία όπλων²¹⁷.

Η Ελλάδα, πάλι, αντιδρώντας στις κατηγορίες τις αλβανικής πλευράς, για εμπλοκή της στην υπόθεση θέτει βέτο για τη χορήγηση από την Ε.Ε. στην Αλβανία ενός δανείου 35 εκατομμυρίων ECU²¹⁸. Την ίδια ώρα η κυβέρνηση των Τιράνων αποφασίζει να χτυπήσει την ελληνική και ορθόδοξη «ομοιογένεια» της νότιας Αλβανίας, μετακινώντας ακτήμονες μουσουλμάνους από τις βόρειες

²¹⁶ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 324

²¹⁷ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, ό.π., σελ. 240

²¹⁸ Επιστολή προς το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., 13/04/94, Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής, Αθήνα, 1995, σελ. 289

περιφέρειες της χώρας σε ελληνικές περιοχές και χωριά, γεγονός που θεωρήθηκε από τα μέλη της μειονότητας ως αφετηρία «εθνικών εκκαθαρίσεων». Επιπλέον, συνεχίστηκε με πιο εντατικούς ρυθμούς η απομάκρυνση Ελλήνων μειονοτικών από τομείς της κοινωνικής ζωής, ιδιαίτερα από τους σχετικούς με τη δικαιοσύνη και το στρατό. Εν τω μεταξύ πραγματοποιείται και η δίκη των μελών της Ομόνοιας (Σεπτέμβριος 1994), όπου κατηγορούνται για προδοσία και κατασκοπία καταδικάζονται, με τις φωνές που μιλούν για παρατυπίες επί της διαδικασίας και πλαστές αποδείξεις να πληθαίνουν²¹⁹.

Σχετικά με το εκκλησιαστικό ζήτημα στην Αλβανία, ήδη από το 1993 υπήρχε έντονη φημολογία για αναθεώρηση των «βασικών συνταγματικών διατάξεων», που αφορούν την λειτουργία των θρησκειών στην χώρα. Με βάση ένα προσχέδιο νόμου που είχε δει, εκείνη την περίοδο, το φως της δημοσιότητας, το Άρθρο 16 του νόμου 7.491 της 29^{ης} Απριλίου του 1991, η Βουλή της Αλβανίας καλείτο να αποφασίσει για:

- § Την ανεξαρτησία της θρησκείας από την πολιτεία
- § Την ελευθερία της θρησκείας
- § Τον περιορισμό των θρησκευτικών πεποιθήσεων σύμφωνα με το νόμο για λόγους ασφαλείας, δημόσιας τάξης, υγείας, ηθικής και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- § Την αρμονική σχέση των θρησκευτικών κοινοτήτων μεταξύ τους
- § Την κτήση της αλβανικής υπηκοότητας εκ γενετής για τους Προέδρους των τριών βασικών θρησκευτικών κοινοτήτων²²⁰.

Η τελευταία διάταξη δίνει σαφείς εικόνα για το ποιες ήταν οι προθέσεις της αλβανικής κυβέρνησης για τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο. Επιπλέον, ας μην ξεχνάμε ότι με απόφαση της η αλβανική κυβέρνηση, στις 27 Ιουνίου 1991, είχε απαγορεύσει τη συμμετοχή στις εκλογές κομμάτων ή οργανώσεων που συγκροτούνται σε εθνική ή θρησκευτική βάση²²¹. Αποσκοπούσε, δηλαδή, στο να κλείσει κάθε κερκόπορτα που επέτρεπε στην ελληνική μειονότητα να

²¹⁹ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 324 - 325

²²⁰ Γεωργούλης Σταμάτης, *Η Ορθοδοξία...*, ό.π., σελ. 156 - 157

²²¹ Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, ό.π., σελ. 229

χρησιμοποιήσει τα διαφοροποιητικά της χαρακτηριστικά (εθνότητα, θρησκεία) για να δημιουργήσει φορείς διεκδίκησης των αιτημάτων της. Ως ένα τέτοιο φορέα αντιμετωπίζει και τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο.

Βέβαια, όταν οι φήμες αυτές άρχισαν να χαίρουν ευρείας κυκλοφορίας ο πρωθυπουργός Αλέξανδρος Μέξη διαβεβαίωσε ότι όλα τα δικαιώματα που απολαμβάνουν οι μειονότητες στην Ευρώπη θα αναγνωρισθούν και στους Έλληνες της Αλβανία, ενώ ο πρόεδρος Σαλί Μπερίσα δήλωνε ότι δεν έχει υποπέσει στην αντίληψη του τέτοιο νομοσχέδιο²²². Ομως ένα χρόνο μετά και με την ευκαιρία της αναθεώρησης του αλβανικού Συντάγματος, ο ίδιος ο Σαλί Μπερίσα ανακοίνωσε ότι τα αναθεωρημένα άρθρα θα περιορίζουν το δικαίωμα των Ελλήνων να καταλαμβάνουν θέσεις στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας²²³. Επιπλέον, με μια βασική διάταξη, εν όψει μάλιστα της εντεινόμενης κρίσης με την Ελλάδα, απαγορευόταν να είναι κανείς θρησκευτικός ηγέτης αν δεν πληρεί την προϋπόθεση της αλβανικής υπηκοότητας²²⁴.

Την ίδια ώρα οι ελληνικές διαμαρτυρίες για την μεταχείριση της μειονότητας και τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας είχαν αρχίσει να επηρεάζουν την οπτική των ευρωπαϊκών χωρών για την Αλβανία. Έτσι ο πρόεδρος της χώρας για να μπορέσει να δώσει το κύρος που απουσίαζε από το σχέδιο που μέχρι τότε επεξεργάζονταν οι κομματικές ομάδες εργασίας αλλά και για να κοπάσουν οι αντιδράσεις από χώρες της Ε.Ε. ζήτησε την παρέμβαση μιας ομάδας Αμερικανών νομικών, η οποία ανέλαβε να δώσει την τελική μορφή στο σχέδιο, για λογαριασμό της αλβανικής κυβέρνησης²²⁵.

Ταυτόχρονα, ο Σαλί Μπερίσα δήλωνε ότι «η διαμάχη σχετικά με τον ηγέτη της αλβανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας θα επιλυόταν σύντομα» και μιλώντας σε δημοσιογράφους τόνιζε χαρακτηριστικά και ανοικτά: «Ο Αναστάσιος

²²² Συνέντευξη του Σαλί Μπερίσα στον δημοσιογράφο Παύλο Τσίμα και τον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΪ, 12/11/93

²²³ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 325

²²⁴ *Ibid*, σελ. 420

²²⁵ *Ibid*, σελ. 418 - 419

Γιαννουλάτος θα πρέπει να εγκαταλείψει την Αλβανία τη μέρα που θα τεθεί σε ισχύ το νέο σύνταγμα»²²⁶.

«Ξανά και ξανά, διερωτώμεθα αν σήμερα είναι η τελευταία ημέρα του (του Αναστάσιου) στη χώρα. Δεν υπήρχε μόνο η πίεση από την κυβέρνηση αλλά και από την διασπορά της Αλβανίας. Συχνά υπήρχαν αναφορές στον τύπο σχετικά με την ένσταση ενός Αλβανού ιερέα από την Αμερική, σχετικά με το γεγονός ότι η Εκκλησία μας είχε στην κεφαλή της έναν Έλληνα. Ψέματα για την Εκκλησία μας επίσης συχνά έβλεπαν το φως της δημοσιότητας...Το 1994...θα μετατρεπόμασταν σε αμνούς χωρίς ποιμένα»²²⁷ περιγράφει ο Ιωάννης Τρεμπίκα, δίνοντας το κλίμα που επικρατούσε τόσο στους κόλπους της ορθόδοξης Εκκλησίας όσο και στους ευρύτερους υποστηρικτές της, μπροστά στην επικείμενη εκδίωξη του Αναστάσιου.

Όμως, τα μέλη της ορθόδοξης Εκκλησίας, αν και αντιλαμβάνονταν ότι δεν είχαν τα περιθώρια να δράσουν αποτελεσματικά για την ευόδωση του αντίθετου αποτελέσματος προέβησαν σε κινήσεις διαμαρτυρίας. «Ολος ο κλήρος συναντήθηκε στο ιεροδιδασκαλείο σε ένα συμβούλιο από το οποίο προέκυψε μία επιστολή η οποία ενημέρωνε τον κόσμο ότι δεν ήμασταν ενάντια στους νόμους του κράτους, αλλά ήμασταν αντίθετοι στο Άρθρο 4, γιατί η Εκκλησία μας δεν είχε ακόμη κάποιον Αλβανό πολίτη που θα μπορούσε να γίνει Αρχιεπίσκοπος...Η εφαρμογή του Αρθρου τέσσερα, εξηγούσαμε, θα σήμαινε ότι θα είχαμε μία Εκκλησία χωρίς κεφάλι» εξηγεί ο Ι. Τρεμπίκα²²⁸. Η επιστολή αυτή προωθήθηκε σε όλες τις κοινότητες, όμως, όπως ο Ι. Τρεμπίκα επισημαίνει, η κυβέρνηση έκανε τα πάντα ώστε να μην δημοσιευθεί και να απαξιωθεί. Μάλιστα, η αστυνομία προσπάθησε να εμποδίσει τον ίδιο να διαβάσει την επιστολή, κατά τη λειτουργία.

Τελικά, ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος παρέμεινε στη θέση του μιας και το τελικό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν ένα ισχυρό πλήγμα για την Αναθεώρηση αλλά και την ίδια την κυβέρνηση Μπερίσα. Το 55% των ψηφοφόρων

²²⁶ Εφημερίδα *Illyria*, 14 – 15 Οκτωβρίου 1994, σελ. 2, στο Βίκερς Μ.,

Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 421

²²⁷ Forest Jim, *The Ressurrection...*, ό.π., σελ. 58

²²⁸ Forest Jim, *The Ressurrection...*, ό.π., σελ. 59

τάχθηκαν κατά του νέου συντάγματος και μόλις το 40% υπέρ. Την επόμενη ημέρα ο Μπερίσα αναγνώρισε δημόσια την ήττα του, από την τηλεόραση, ενώ χρειάστηκε να περάσουν δύο ημέρες για ανακοινώσει η κυβέρνηση τα τελικά αποτελέσματα²²⁹. Λίγο πριν την διενέργεια του δημοψηφίσματος τρία μέλη του συνταγματικού δικαστηρίου, θεωρώντας αντιδημοκρατικές πολλές από τις διατάξεις που προωθούσε η Αναθεώρηση του Συντάγματος, προέβησαν σε παραίτηση²³⁰.

Βέβαια, η απόρριψη του συντάγματος ήταν απλά μία καθυστέρηση στο σχέδιο της κυβέρνησης να διώξει τον Αναστάσιο από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο. Λίγο καιρό αργότερα από το δημοψήφισμα, προσεγγίζει τον Ι. Τρεμπίκα ο αρχηγός της αστυνομίας της Κορυτσάς, προτείνοντας του, εκ μέρους της κυβέρνησης, όπως ανέφερε ο ίδιος, να αναλάβει την θέση του Αρχιεπισκόπου. Ο αρχιγραμματέας αρνήθηκε και ο αρχηγός της αστυνομίας έφυγε εν εξάλλω, κατηγορώντας τον για «εθνική προδοσία»²³¹. Την επόμενη ημέρα το σπίτι όπου ζούσε ο Ι. Τρεμπίκα, τον οποίο είχαν προστρέξει την προηγούμενη ημέρα να προστατέψουν οι γείτονες, τοποθετώντας, μάλιστα, μπροστά στην πόρτα του σπιτιού ένα αυτοκίνητο, δέχτηκε επίθεση, 16 σφαίρες «γάζωσαν» κυριολεκτικά το αυτοκίνητο που είχε τοποθετηθεί στην είσοδο του σπιτιού²³².

Αργότερα, η κυβέρνηση Μπερίσα προώθησε για τη θέση του Αρχιεπισκόπου έναν ιερέα, ο οποίος είχε εκδιωχθεί από το ιεροδιδασκαλείο, να χειροτονηθεί από τον Αρχιεπίσκοπο της Μακεδονίας (FYROM) ως αρχηγός της Αλβανικής ορθόδοξης Εκκλησίας, με την υποστήριξη της κυβέρνησης και με έδρα του έναν ναό στο Ελμπασάν. Βέβαια, αν και κατέχει έναν τίτλο αναγνωρισμένο από την

²²⁹ ««Berisha Broken», *The Economist*, 12 Νοεμβρίου 1994, στο Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία σε μια βαλκανική ταυτότητα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σελ. 422

²³⁰ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π., σελ. 419

²³¹ Forest Jim, ό.π., σελ. 59

²³² Ibid, σελ. 59

αλβανική κυβέρνηση, ο ίδιος ζει και δρα στο περιθώριο της θρησκευτικής ζωής²³³.

Το κοινωνικό έργο της Αλβανική Ορθόδοξης Εκκλησίας

Παράλληλα με την εσωτερική ανασυγκρότηση της Εκκλησίας ο Αναστάσιος προσπάθησε να αναπτύξει και κοινωνικό έργο, σημαντικό για τα δεδομένα μιας διαλυμένης χώρας, με παντελή την έλλειψη του κράτους πρόνοιας, όπως ήταν η Αλβανία.

Όταν ο τότε πατριαρχικός έξαρχος, Αναστάσιος Γιαννουλάτος, φτάνει στην Αλβανία, η χώρα μόλις βγαίνει από ένα καθεστώς οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, αν όχι διάλυσης. Υπάρχουν περίπου 400.000 – το 38% του εργατικού δυναμικού – άνεργοι. Στο βορρά η φτώχεια βρισκόταν σε ακραία επίπεδα και στο νότο η εκτάσεις παρέμεναν εγκαταλελειμμένες, εξαιτίας της μετανάστευσης, ενώ γενικότερο ο πληθυσμός πάλευε για την επιβίωση του.

Η διανομή των αγροτικών γαιών, το 1992, αντί να φέρουν ανακούφιση στον αγροτικό πληθυσμό, απέβη μάταιη, μιας και οι γαίες ήταν μικρές και δεν έφεραν το ελάχιστο οικονομικό όφελος για την επιβίωση των αγροτών, πόσο μάλλον σε μια τόσο ορεινή περιοχή, όπως η Αλβανία. Ο πόλεμος στη Βοσνία και η κατάρρευση του διασυνοριακού εμπορίου με την Σερβία επιδείνωσε ακόμη πιο πολύ την οικονομική κατάσταση της χώρας²³⁴.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία διευρύνει, γρήγορα, το κοινωνικό έργο της στους νευραλγικούς τομείς της υγείας, της παιδείας, στην υδροδότηση, στην κατασκευή δρόμων, ενώ συμμετέχει ενεργά στην επούλωση των κρίσεων που βιώνει η Αλβανία. Εντούτοις, άμεσα, αποσαφηνίζεται, ότι ο συγκεκριμένος θρησκευτικός θεσμός δεν επιδιώκει να αντικαταστήσει το αλβανικό κράτος αλλά λειτουργεί ως αρωγός για την ανακούφιση του αλβανικού πληθυσμού, πέραν θρησκευτικών και εθνοτικών διαφοροποιήσεων

²³³ Ibid, σελ. 59

²³⁴ Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία...*, ό.π.,σελ. 373 - 375

που μπορεί να παρουσιάζει ο συγκεκριμένος πληθυσμός²³⁵.

«Δεν μπορείς να επισκεφθείς ένα χωριό, να κάνεις κήρυγμα και μετά να αδιαφορείς ότι αυτοί δεν έχουν τα στοιχειώδη. Έχω περπατήσει και σε ελληνικά και σε αλβανικά χωριά κι έχω δει τη στέρηση των ανθρώπων. Χωρίς νερό, χωρίς ηλεκτρικό, χωρίς τηλεφωνική επικοινωνία,. Οι μητέρες χωρίς στοιχειώδη βοήθεια ιατρική. Πως θα μείνουν εκεί επάνω, κουρνιασμένοι σαν τα πουλιά; Οι άνθρωποι χρειάζονται σεβασμό και έμπρακτη στοργή. Γι' αυτό πρέπει οπωσδήποτε να βοηθήσουμε γενικότερα την ανάπτυξη. Ανάπτυξη, όχι απλώς δίνοντας λεφτά τα οποία κάποιος άλλος θα τα εξαφανίσουν...»²³⁶ αναφέρει χαρακτηριστικά ο Αναστάσιος σε συνέντευξη του.

Ετσι, στον τομέα της Παιδείας η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας ίδρυσε δύο Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, το ένα στα Τίρανα και το άλλο στη Δερβιτσάνη, σε μια εποχή που τέτοιου είδους εκπαιδευτήρια ήταν άγνωστα για την Αλβανία. Ίδρυσε το Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης «Πνοή Αγάπης» με τμήματα εκμάθησης: πληροφορικής, στελεχών επιχειρήσεων, βοηθών μικροβιολογικών εργαστηρίων, λογιστών μηχανογράφησης, αγιογραφίας και συντηρητηών έργων τέχνης²³⁷.

Επίσης εγκαινίασε 13 νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία και αθλητικοί χώροι. Συγκεκριμένα, ίδρυσε νηπιαγωγεία στα Τίρανα, στο Δυρράχιο, στην Καβάγια, στη Λούσνια, στο Αργυρόκαστρο, στους Αγίους Σαράντα, στο Ελμπασάν, στο Πόγραδετς, στη Σκόδρα, στην Πρεμετή και στην Κορυτσά. Ενώ το φθινόπωρο του 2002 εγκαινιάστηκε στα Τίρανα το πρότυπο Αλβανοαμερικανικό Δημοτικό Σχολείο με την επωνυμία «Πρωταγωνιστές»²³⁸.

²³⁵ Hope Lynette, *Resurrection. The Orthodox Autocephalous Church of Albania, 1991 – 2003*, Ngjallja Publisher, Tirana, 2004, p.209

²³⁶ Αρχείο Συνεντεύξεων... ό.π.

²³⁷ Ιστοσελίδα...www.orthodoxalbania.org

²³⁸ *ibid*

Και στον τομέα της Υγείας η Αλβανική Ορθόδοξη Εκκλησία έχει να επιδείξει έργο. Συγκεκριμένα, το Ορθόδοξο Διαγνωστικό Κέντρο ο «Ορθόδοξοι Κλινικά Ευαγγελισμού», στα Τίρανα, είναι από τα πλέον σύγχρονα και φιλοξενεί 43 ειδικότητες και 6.000 ασθενείς μηνιαίως – μάλιστα προσέφερε περίθαλψη ακόμη και στη σύζυγο του Εμβέρ Χότζα - ενώ «στεγάζει» ιατρικές έρευνες που γίνονται από επιστημονικές ομάδες στελεχωμένες από ερευνητές τόσο ξένους όσο και Αλβανούς. Ιατρεία – παραρτήματα του Κέντρου, λειτουργούν στην Καβάγια, στη Λούσνια, στο Γεωργουτσάτι, στο Αργυρόκαστρο, στο Ελμπασάν, στην Κορυτσά, ενώ κινητή μονάδα οδοντιατρικής περιθάλψεως περιοδεύει σχεδόν σε όλη τη χώρα²³⁹.

Ανέπτυξε προγράμματα αγροτικά, υδρεύσεως, υγιεινής και οικιακής οικονομίας, κατασκευής και επιδιορθώσεως δρόμων. Προσέφερε βοήθεια σε κρατικά σχολεία, ορφανοτροφεία, νοσοκομεία, συνέβαλε στην επισκευή των καταστραφέντων κτηρίων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Τιράνων, προμήθευσε με έπιπλα το νέο κτήριο του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου και με ηλεκτρονικούς υπολογιστές την Ακαδημία Επιστημών των Τιράνων²⁴⁰.

«Ιδιαίτερα σε περιόδους πολιτικοκοινωνικής κρίσεως της χώρας (1992, 1994, 1997), η Ορθόδοξη Εκκλησία μέσω του ιδρύματος «Διακονία Αγάπης», συγκέντρωσε και διένειμε σε διάφορες πόλεις και χωριά χιλιάδες τόνους τροφίμων, ρουχισμού, φαρμάκων και προσέφερε ιατρικό υλικό σε πολλά κοινωφελή αλβανικά ιδρύματα. Συγκεντρώνοντας χρήματα από διάφορους φορείς της Ευρώπης προσφέραμε σε σχολεία, ορφανοτροφεία, νοσοκομεία, στους οίκους τυφλών και κωφαλάλων, στις φυλακές»²⁴¹.

Όταν στις αρχές του 1997 ξεσπά η κρίση με τις παρατράπεζες ή αλλιώς «πυραμίδες», κρατικός μηχανισμός και παρακράτος συνεργάστηκαν για την απομύζηση των Αλβανών που είχαν συγκεντρώσει, κυρίως, στην Ελλάδα. Η κατάρρευση των «πυραμίδων»

²³⁹ Hope Lynette, *Resurrection. The Orthodox Autocephalous Church of Albania, 1991 – 2003*, Ngjallja Publisher, Tirana, 2004, p. 223- 224

²⁴⁰ Ibid, p. 231

²⁴¹ Αρχείο Συνεντεύξεων... ό.π.

οδήγησε την χώρα στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου. Μπορεί η εμφύλια σύρραξη, βέβαια, να αποφεύχθηκε, μετά και από την παρέμβαση ειρηνευτικής δύναμης που απεστάλει στην χώρα, η υπόθεση, όμως, των παρατραπεζών βύθισε την χώρα «νομοτελειακό χάος» αλλά και οικονομικό²⁴². Τότε η Ορθόδοξη Εκκλησία συμβάλλει στην ανακούφιση των πληγέντων, χωρίς να θέτει κριτήρια θρησκείας ή εθνότητας. «Μετά την κρίση του 1997 συμβάλαμε στην επισκευή καταστραφέντων κτηρίων, πανεπιστημιακών σχολών στα Τίρανα και στο Αργυρόκαστρο»²⁴³ αναφέρει ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος.

Όταν η Αλβανία, το 1999, αντιμετώπισε τη μεγάλη κρίση, εξαιτίας του σχεδόν ενός εκατομμύριου μουσουλμάνων προσφύγων που κατέφθασαν από το Κόσσοβο στην Αλβανία, η ελληνική Δεξιά έκανε λόγο για προσπάθεια της αλβανικής κυβέρνησης να εκμεταλλευτεί την κατάσταση, στέλνοντας τους πρόσφυγες στα νότια της χώρας, για να προκαλέσει εθνολογική αλλοίωση στις μειονοτικές ζώνες²⁴⁴.

Οι τίτλοι των εφημερίδων που στην πλειοψηφία τους κινούνται στο φάσμα της δεξιάς και της ακροδεξιάς είναι ενδεικτικοί για τον τρόπο που αντιλαμβάνονταν η αντίστοιχη ελληνική πολιτική σκηνή την εμφάνιση προσφύγων στη νότιο Αλβανία. Ο Ελεύθερος Τύπος αναφέρει: «Κατεβάζουν πρόσφυγες στη Βόρειο Ηπειρο... Εκκληση απο Χριστόδουλο για επιστροφή της μειονότητας στην Αλβανία». Στην ίδια λογική και η εφημερίδα «Ο Ελεύθερος αναφέρει ότι «μαύρα σύννεφα απλώνονται πάνω απο τη Βόρειο Ηπειρο, αλλά και την Ελλάδα. Η συνεχιζόμενη φυγή των προσφύγων απο το Κοσσυφοπέδιο έχει βάλει σε μεγάλη ανησυχία την ελληνική κυβέρνηση και κυρίως τους ομογενείς μας στην Αλβανία, καθώς υπάρχει παλαιότερο σχέδιο των Αλβανών - από την εποχή του Σαλί Μπερίσα - για τον εποικισμό της Βορείου Ηπείρου». Το «Εθνος» υπογραμμίζει ότι «ενα ακόμη δύσκολο πρόβλημα για την Ελλάδα που απαιτεί εγρήγορση αλλά και λεπτούς διπλωματικούς χειρισμούς άρχισε να προστίθεται στον καμβά της βαλκανικής κρίσης.

²⁴² Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις, ό.π.*, σελ. 246 - 248

²⁴³ Αρχείο Συνεντεύξεων... *ό.π.*

²⁴⁴ Μαλκίδης Θ., *Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα... ό.π.*

Η αλβανική κυβέρνηση άρχισε να διοχετεύει τους πρώτους Κοσοβάρους πρόσφυγες σε άδεια - προσωρινά ή και μόνιμα - σπίτια Ελλήνων της Β. Ηπείρου» και ο «Αδέσμευτος Τύπος» τονίζει ότι «απειλή για την ελληνική μειονότητα της Β. Ηπείρου φέρνει το κύμα των Κοσοβάρων προσφύγων που η αλβανική κυβέρνηση προτίθεται να εγκαταστήσει στα ελληνικά χωριά του νότου. Σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες η αλβανική πλευρά έχοντας πάντα ως στόχο την εξαφάνιση της ελληνικής μειονότητας προχωρεί στην εγκατάσταση των προσφύγων στο νότο παρά τις σαφείς εντολές που δίνει σε αυτές τις περιπτώσεις η Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για παραμονή κοντά στις εστίες τους»²⁴⁵.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, πάλι, παρ' ότι οι πρόσφυγες ήταν μουσουλμάνοι, σε συνεργασία με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, οργάνωσε ανθρωπιστικό πρόγραμμα ύψους 12 εκατομμυρίων δολαρίων και βοήθησε στην περίθαλψη 33 χιλιάδων προσφύγων που είχαν καταφύγει σε διάφορες πόλεις της χώρας. Επιπλέον, βοήθησε στην οργάνωση των καταυλισμών, προσφέροντας ακόμη και χειρονακτική εργασία, τα συσσίτια, δέματα που κάλυπταν τις ανάγκες των προσφύγων²⁴⁶.

Όταν, στις 15 Μαρτίου 2008 η Αλβανία δοκιμάστηκε με μια νέα τραγωδία στο Γκερντέτς, όπου η ανατίναξη μιας αποθήκης πυρομαχικών σκότωσε δεκάδες πολίτες και κατέστρεψε κτίρια και περιουσίες, η Εκκλησία της Αλβανίας συνέβαλε στην αποκατάσταση των ζημιών. Ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος επισκέφθηκε στις 24 Μαρτίου το Αναρρωτικό Κέντρο του Υπουργείου Εσωτερικών στο Δυρράχιο, στο οποίο στεγάζονται γύρω στους 400 κατοίκους, τα σπίτια των οποίων κρίθηκαν ακατάλληλα για κατοικία. Επίσης, δώρισε 50 αερόθερμα, αξίας 100.000 ευρώ. Μάλιστα, σε συνάντησή του με τον Υπουργό Παιδείας κ. Γέντς Πόλλο, ο Αρχιεπίσκοπος εξέφρασε την επιθυμία να συμβάλει στην ανακατασκευή του κατεστραμμένου νηπιαγωγείου ή του σχολείου του χωριού Γκερντέτς, εξετάζοντας τη δυνατότητα εξεύρεσης πόρων από τους ανά τον κόσμο συνεργάτες της

²⁴⁵ Athens News Agency: Press Review in Greek, 31/03/1999

²⁴⁶ Hope Lynette, *Resurrection...*, ό.π., p. 171

Εκκλησίας. Ο Υπουργός, ζήτησε την ανακατασκευή του νηπιαγωγείου, ως πιο επείγουσα²⁴⁷.

Τέλος, το κοινωνικό έργο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας πέραν του γεγονότος ότι επέτρεψε στην ίδια την Εκκλησία να διευρύνει την θρησκευτική της βάση αλλά και να περάσει το μήνυμα ενότητας, που πρέσβευε, ώστε μέσα στην κοινωνική έκφραση αυτού του θεσμού να μπορούν να συνυπάρχουν αλλοεθνείς και αλλόθρησκοι, κατάφερε να είναι και μία υπολογίσιμη δύναμη για την ίδια την πολιτική ηγεσία της χώρας. Αν και αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα την παντελή απουσία καχυποψίας για τον ρόλο του Αναστάσιου στη χώρα, οι χαιρετισμοί καθώς και τα συγχαρητήρια από την πολιτική ηγεσία της χώρας προς τον Αναστάσιο είναι θερμά και δείχνουν ότι πλέον έχουν δομηθεί τέτοιες σχέσεις ανάμεσα σε πολιτειακή ηγεσία και εκκλησιαστική που δεν θα επέτρεπαν την επανάληψη ενός τελεσίγραφου, όπως εκείνο που εστάλη στην ενθρόνιση του. Το έργο το οποίο έχει πραγματοποιηθεί από πλευράς της Αλβανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι πλέον υπολογίσιμο, ώστε να μην επιτρέψει μια απευθείας αντιπαράθεση με τον προκαθήμενο της.

Συμπεράσματα

Οι Αλβανοί ορθόδοξοι και οι Έλληνες της Αλβανίας αποτελούν δύο ταυτότητες, των οποίων η κατασκευή βασίστηκε στις συγκρουσιακές σχέσεις δύο κρατών, της Αλβανίας και της Ελλάδας, με διεκδικήσεις στα ίδια εδάφη. Αυτές οι εδαφικές διεκδικήσεις και η τάση των εθνικών κρατών, από την κατασκευή τους, να φορτίζουν ιδεολογικά την επεκτατική τους πολιτική οδήγησε και στην αναπόφευκτη σύγκρουση των χωρών Αλβανίας και Ελλάδας, που διεκδικούσαν τις συγκεκριμένες ταυτότητες.

Αν και η Αλβανία είχε εδαφικές βλέψεις στον ελλαδικό χώρο, στη συγκεκριμένη περίπτωση ασχοληθήκαμε με αυτές της Ελλάδας στον αντίστοιχο αλβανικό χώρο. Η Ελλάδα, λοιπόν, προσέβλεπε στην προσάρτηση της νοτίου Αλβανίας, όπου έδραζε σημαντικός ελληνικός πληθυσμός και η Αλβανία, με τη σειρά της επιδίωκε την αναχαίτιση των ελληνικών βλέψεων.

²⁴⁷ *ibid*

Η μεν Ελλάδα, προς επίτευξη των στόχων της, κατασκεύασε την ταυτότητα του «αλύτρωτου βορειοηπειρώτη», όπου εμπεριέχεται ο γεωγραφικός προσδιορισμός μιας περιοχής, που υποδηλώνεται ότι αποτελεί συνέχεια της ελληνικής νοτίου Ηπείρου και με μέσα διπλωματικά και στρατιωτικά αλλά και αργότερα με βασικό της όπλο την μειονότητα που εδράζει εκεί, θα συνεχίσει να διεκδικεί την περιοχή.

Η δε Αλβανία θα προσπαθήσει να αφομοιώσει την ελληνική μειονότητα, δημιουργώντας, παράλληλα, ένα κλίμα έντονης καχυποψίας για τη γείτονα χώρα και παρουσιάζοντας την ως πιθανό κατακτητή. Χωρίς να σημαίνει ότι επί χοτζικού καθεστώτος η ξενοφοβία δεν ήταν μία βασική παράμετρος της χάραξης της πολιτικής της Αλβανίας, η φοβικότητα απέναντι στην Ελλάδα είχε πραγματικά ερείσματα, μιας και η τελευταία δεν έκρυβε τις επεκτατικές τις βλέψεις, τις οποίες είχε μετουσιώσει στον επίσημο πολιτικό της λόγο, τουλάχιστον μέχρι το 1981. Μεσολαβεί ένα πρωτόγνωρο και μικρό διάλυμα, κατά την περίοδο της χούντας, η οποία χωρίς να έχει επιλύσει τα ουσιαστά προβλήματα που εμπόδιζαν την καλή γειτνίαση επιλέγει να ανοίξει δίαυλο επικοινωνίας με την Αλβανία, αποκαθιστώντας τις διπλωματικές σχέσεις.

Όταν το 1981 το ΠΑΣΟΚ αναλαμβάνει τον σχηματισμό κυβέρνησης, η επίσημη εξωτερική πολιτική της Ελλάδας απέναντι στην Αλβανία παγιώνεται σε πιο μετριοπαθείς δρόμους, που «αποχρωματίζει» τις τεταμένες διμερείς σχέσεις, ακόμη και όταν αυτό μεταφράζεται με όρους ανοχής της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στις παραβιάσεις των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας. Η ίδια κυβέρνηση θα προχωρήσει το 1987 σε άρση της εμπόλεμης κατάστασης χωρίς όμως να έχει θέσει όρους. Τα χρόνια που θα ακολουθήσουν δεν σηματοδοτούν και την πλήρη αποκατάσταση των σχέσεων των δύο χωρών, ενώ κάποιες φορές η ελληνική Δεξιά και πολύ πιο συχνά η Ακροδεξιά και οι εθνικιστικοί θρησκευτικοί κύκλοι θα συνεχίσουν να αρθρώνουν αλυτρωτικό λόγο υπέρ της Βορείου Ηπείρου.

Η επιχειρηματολογία της Ελλάδας υπέρ του δικαιώματος της να προσβλέπει στα εδάφη της νοτίου Αλβανίας θα βασιστεί στην προϊούσα συνύπαρξη των Αλβανών και των Ελλήνων στον ηπειρωτικό χώρο, που ξεκινά από τα μεσαιωνικά χρόνια και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, μέχρι τουλάχιστον την γέννηση του αλβανικού εθνικισμού

και την ίδρυση του αλβανικού κράτους συνύπαρξη που προκύπτει από την διαβίωση στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, την Ηπειρο και την ανάπτυξη σχέσεων με το ελληνικό κράτος και όχι το έθνος. Τα κοινά σημεία αναφοράς, όπως εκείνο της θρησκείας και της γλώσσας, χρησιμοποιούνται από την Ελλάδα ώστε να αναβαπτισθούν οι Αλβανοί ορθόδοξοι, Έλληνες.

Έτσι, η ελληνική πλευρά καθόρισε ως «Άλλους» όχι τους αλλοεθνείς γείτονες της αλλά τους αλλόθρησκους, γεγονός που υποβοήθησε και το ότι το αλβανικό έθνος δεν είχε μία ενιαία θρησκευτική ταυτότητα. Οπότε, υπερτονίζει το χαρακτηριστικό της αλλοθρησκείας, για να μπορέσει αρχικά να προσδιορίσει ως «άλλους» τους μουσουλμάνους Αλβανούς της νοτίου Αλβανίας και κατά δεύτερον να εντάξει στο εθνικό «εμείς» τους Αλβανούς ομόδοξους. Η δε απουσία της γλώσσας, ως κριτήριο, καλυπτόταν από την ονομασία «αλβανόφωνος Έλληνας». Εντούτοις ένας εκ των θεμελιωτών του αλβανικού εθνικισμού, ο Φαν Νόλι, γεννημένος στον ελλαδικό χώρο, με βάση την παραπάνω λογική, θα έπρεπε να θεωρείται «αλβανόφωνος Έλληνας»: Σχήμα οξύμωρο, προκύπτει από τις εθνικιστικές γενικεύσεις στις οποίες είχε προβεί η ελληνική πλευρά.

Την ίδια ώρα, όμως, η αλβανική πλευρά, με σκοπό να εκμηδενίσει τον κίνδυνο που δημιουργεί η ελληνική επιχειρηματολογία, δρα επιδιώκοντας την αφομοίωση των υπηκόων της με ελληνική καταγωγή, ασχέτως αν ζουν μέσα στις μειονοτικές ζώνες ή όχι. Σαφώς, δεν αναγνωρίζει τον αριθμό των μελών της ελληνικής μειονότητας που παρουσιάζει η Ελλάδα και αρνείται την προσάρτηση των Αλβανών ορθόδοξων στην καταμέτρηση των μελών της μειονότητας. Στην πραγματικότητα παραμένουν δύο ομόδοξες διαφορετικές εθνοτικές ομάδες, που η Αλβανία καλείται να τις μετουσιώσει σε μία κοινή εθνική συνείδηση, για να μπορέσει να κατακτήσει την εθνική της ομοιογένεια.

Η ύπαρξη της εθνικής ομοιογένειας αποτελεί διακύβευμα του αλβανικού εθνικισμού από την εμφάνιση του. Στα πλαίσια μιας ευρύτερης προσπάθειας που καταβάλει η αλβανική εθνική κίνηση με σκοπό την απεμπόληση της όποιας άσκησης εξωτερικής πίεσης, επιδιώκει και την ανεξαρτητοποίηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας από το φιλελληνικό Πατριαρχείο. Κίνηση που δείχνει την καχυποψία της αλβανικής πλευράς απέναντι

στο ρόλο που παίζει τόσο η ελληνική Εκκλησία όσο και το Πατριαρχείο προς όφελος των ελληνικών διεκδικήσεων.

Η πτώση του Χοτζικού καθεστώτος, πάλι, βρίσκει την ελληνική μειονότητα σε ένα ιδιότυπο καθεστώς συμβάδισης της ελληνικής της καταγωγής με την ιδιότητα του Αλβανού πολίτη, όπως αυτή προκύπτει μετά από την εφαρμογή μιας σειράς αναγκαστικών και πειθαναγκαστικών μέτρων. Εντούτοις, αυτή η προσπάθεια αφομοίωσης της ελληνικής μειονότητας προσκρούει, τη δεκαετία του '90, στη νέα πολιτική της Ελλάδας αναφορικά με την θέσπιση κριτηρίων για την απόδοση αρχικά του τίτλου του «ομογενή» σε Αλβανούς υπηκόους και στη συνέχεια της βίζας. Όταν τα σύνορα της Αλβανίας ανοίγουν, επιτρέποντας σε χιλιάδες πολίτες της να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα, η ελληνική πολιτική χρησιμοποιεί την μέχρι τώρα επιχειρηματολογία της για τις διεκδικήσεις της στην νότιο Αλβανία, ως όπλο «ελληνοποίησης» πολλών μεταναστών Αλβανών και Βλάχων. Η δε ιδιότητα του ομόθρησκου παίζει καθοριστικό ρόλο, γεγονός που οδηγεί Αλβανούς άθεους ή μουσουλμάνους να βαπτίζονται σωρηδόν ακόμη και στα ποτάμια των συνόρων.

Η παραπάνω κατάσταση ανησυχεί την Αλβανία και εντείνει την καχυποψία της για τις προθέσεις της Ελλάδας. Επειδή, όμως, η τελευταία αποτελεί βασικό παράγοντα, πλέον, για την οικονομική της επιβίωση, η ρήξη δεν μπορεί να είναι ανοιχτή και με αφορμή που να έχει δώσει η ίδια η Αλβανία. Έτσι, η τελευταία βρίσκεται σε επαγρύπνηση, ώστε να χρησιμοποιήσει όποια αφορμή της δοθεί, για να περιορίσει την ελληνική επιρροή, η οποία βρίσκει διέξοδο είτε μέσω της θρησκείας (με Έλληνες ιερωμένους εντός και εκτός συνόρων να δρουν υπέρ της) είτε μέσω του μειονοτικού κόμματος «Ομόνοια».

Οι δύο, λοιπόν, ταυτότητες, οι οποίες στην πραγματικότητα δεν έχουν κοινά χαρακτηριστικά, μιας και η μία είναι εθνοτική, με Έλληνες μη ορθοδόξους – υπήρχαν Έλληνες μειονοτικοί που υποστήριζαν το καθεστώς του Χότζα και ενστερνίστηκαν την αθεΐα - να ανήκουν σε αυτή και η άλλη είναι θρησκευτική με ορθοδόξους να μην είναι Έλληνες, διαστέλλονται και συστέλλονται ανάλογα με τις επιδιώξεις της κάθε πλευράς.

Η πρώτη επίσημη προσπάθεια να αρθούν οι λογικές που ανέπτυξαν ολόκληρες δεκαετίες τα δύο κράτη γίνεται από

την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, υπό την καθοδήγηση του Αρχιεπισκόπου Αναστάσιου. Η πολιτική που προσβύει ο Αναστάσιος ξεπερνά τα εθνοτικά διαφοροποιητικά στοιχεία και αντιμετωπίζει τους μεν και του δε συμπεριλαμβανόμενους στην ευρεία θρησκευτική ταυτότητα των «Ορθοδόξων της Αλβανίας».

Η επίτευξη αυτού του στόχου επιχειρείται τόσο μέσω της αναδιοργάνωσης της Εκκλησίας, η οποία είναι σχεδόν ανύπαρκτη μετά την κατάρρευση του χοτζικού καθεστώτος και την άρση της θρησκευτικής απαγόρευσης που έχει επιβάλλει, όσο και δια του κοινωνικού της έργου. Αναφορικά με την ανασυγκρότηση της Εκκλησίας, ο Αναστάσιος αναμορφώνει τις δομές της έτσι ώστε να απευθύνονται σε όλη την εκκλησιαστική βάση, πέραν των εθνοτικών της διαφοροποιήσεων, ενώ το κοινωνικό έργο απευθύνεται σε όλους του Αλβανούς, ανεξαρτήτου θρησκευτικής επιλογής ή μη.

Ακόμη, σε κοινωνικό επίπεδο η Εκκλησία προσπαθεί να κάνει αισθητή την παρουσίαση της μέσα σε μια κοινωνία που δεν έχει ακόμη αποτινάξει το χαρακτηρισμό της αθεΐας. Χαρακτηριστικό των Αλβανών, μετά το καθεστώς του Χότζα, είναι η χαλαρή θρησκευτική συνείδηση, επειδή δεν θα μπορούσε να είναι το πρώτο μέλημα για του Αλβανούς πολίτες η ανάκτηση της θρησκευτικής τους ταυτότητας. Μετά την κατάρρευση του καθεστώτος ζουν σε μια χώρα υπό διάλυση, με το κράτος πρόνοιας απόν και τις βιοτικές τους ανάγκες να μην μπορούν να καλυφθούν.

Ομως η εθνική ταυτότητα του ίδιου του Αναστάσιου, το ότι είναι Έλληνας, αποτελεί σκόπελο τόσο για τις σχέσεις του με την αλβανική ηγεσία όσο και με εθνικιστικούς ελληνικούς κύκλους. Οντας Έλληνας και απεσταλμένος του Πατριαρχείου, το οποίο η αλβανική πλευρά, πάντα, θεωρούσε φιλλεληνικό, εγείρει καχυποψίες και ελπίδες για το πώς θα χρησιμοποιήσει τη θέση του. Οι μεν εθνικιστικοί ελληνικοί κύκλοι προφανώς ήλπιζαν ότι ο Αναστάσιος θα δράσει υπέρ της Ελλάδας, η δε αλβανική κυβέρνηση θεωρούσε ότι ο Αναστάσιος κατέφτασε στη χώρα για να αναζωπυρώσει το ελληνικό στοιχείο και να λειτουργήσει υπέρ της απόκτησης ελληνικής συνείδησης από τους Αλβανούς ορθοδόξους. Με αποτέλεσμα να επιδιώκει την απομάκρυνση του από τον αρχιεπισκοπικό θώκο και την αντικατάσταση του από Αλβανό ιερωμένο.

Όταν, λοιπόν, το 1994 προωθείται η αναθεώρηση του αλβανικού Συντάγματος, μία από τις διατάξεις του θέτει ως νομοθετική ρήτρα την αλβανική υπηκοότητα του Αλβανού αρχιεπισκόπου. Η αναθεώρηση δεν φτάνει στο τελικό στάδιο της έγκρισης, μιας και απορρίπτεται από το διενεργηθέν δημοψήφισμα, για λόγους διαφορετικούς από προκύπτον θρησκευτικό ζήτημα. Εντούτοις, η αρνητική αντίδραση όσων ορθοδόξων είχαν συσπειρωθεί γύρω από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας δείχνει ότι η θρησκευτική βάση, όποιο κι αν είναι το μέγεθος της, ανταποκρίθηκε αρνητικά στην περίπτωση εκδίωξης του Αναστάσιου.

Βέβαια ο ρόλος του αρχιεπισκόπου της Αλβανίας δεν περιοριζόταν στο να αναδιοργανώσει την Εκκλησία της Αλβανίας και να άρει την καχυποψία της αλβανικής ηγεσίας. Ταυτόχρονα έπρεπε και να αντιμετωπίσει την ύπαρξη Ελλήνων ιερωμένων, που λειτουργούσαν ως σκληροπυρηνικοί εθνικιστές, εκφέροντας αλυτρωτικό λόγο υπέρ της προσάρτησης της «Β. Ηπείρου».

Ηδη με την ενθρόνιση του Αναστάσιου το Οικουμενικό Πατριαρχείο απέδωσε τίτλους τιμής στην Εκκλησία της Αλβανίας, δημιουργώντας στην διεθνή θρησκευτική κοινότητα ένα ισχυρό αντίπαλο δέος στην Αλβανική Εκκλησία της Αμερικής, όμως την ίδια ώρα και μόλις δέκα ημέρες από την ενθρόνιση του Αναστάσιου η Αρχιεπισκοπή του Οικουμενικού Πατριαρχείου γνωστοποίησε ότι η μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης δεν έχει πλέον καμία αρμοδιότητα στην μητρόπολη Αργυροκάστρου της Εκκλησίας της Αλβανίας. Γεγονός που περιόριζε την εκκλησιαστική δράση του Σεβαστιανού εντός των συνόρων της Ελλάδας.

Ενώ το 1998 υπήρξε κατά μέτωπο σύγκρουση του Αναστάσιου με τον μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης Ανδρέα, όταν ο τελευταίος τον κατηγορήσε για «αλβανοποίηση» του εκεί Ελληνισμού, εξαιτίας της επιλογής Αλβανών ιερωμένων για τη στελέχωση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Αλβανίας. Επιπλέον, το 1993, όταν οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών έπεσαν στο ναδίρ εξαιτίας της απέλασης του αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου Μαυδώνη, ο Αναστάσιος έπαιξε το ρόλο του διαμεσολαβητή, επιτρέποντας την ύπαρξη μιας «αναίμακτης» επίλυσης του ζητήματος.

Τελικά, αν και το έργο της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η πολιτική της έχει ξεφύγει από την ύπαρξη εθνοτικών διαφοροποιήσεων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν συνεχίζει να βαίνει σε «τεντωμένο σχοινί», έχοντας μία κοινή, δίχως διακρίσεις, αντιμετώπιση προς την εκκλησιαστική βάση και μία ευέλικτη διπλωματική στάση απέναντι στις συγκρουσιακές σχέσεις των δύο χωρών.

Το αύριο, όσο μακρινό ή κοντινό και αν είναι, επιφυλάσσει την επιλογή ενός νέου Αρχιεπισκόπου. Ο Αναστάσιος με την άφιξη του στη χώρα, ξεκίνησε την προσπάθεια αναδιοργάνωσης της Εκκλησίας, με σκοπό και την δημιουργία στελεχών, εκ των οποίων θα προκύψει ο νέος Αρχιεπίσκοπος, στόχος που φαίνεται να έχει επιτευχθεί. Η ψήφιση του νέου καταστατικού, πάλι, το οποίο θα καθορίζει τις εκκλησιαστικές λειτουργίες, «σκοντάφτει» στην αποδοχή της αλβανικής κυβέρνησης να υπάρχει και δεύτερος όρος στην επιλογή του αρχιεπισκόπου. Δηλαδή, η Εκκλησία της Αλβανίας προτείνει μία ρύθμιση που να έχει σαν προτεραιότητα την αλβανική υπηκοότητα του αρχιεπισκόπου και σε περίπτωση μη ύπαρξης κάποιου που να πληρεί αυτή την προϋπόθεση να επιτρέπεται η ανάληψη των αρχιεπισκοπικών καθηκόντων από μη Αλβανό πολίτη. Η αλβανική κυβέρνηση το απορρίπτει κατηγορηματικά.

Βέβαια, ο επόμενος αρχιεπίσκοπος θα μπορούσε να είναι Αλβανός πολίτης. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας στελεχώνεται από μητροπολίτες Αλβανούς υπηκόους που θα μπορούσαν στη συνέχεια να αναλάβουν αρχιεπισκοπικά καθήκοντα. Σε μια τέτοια περίπτωση μένει να δούμε αν η ελληνική πλευρά θα είναι αυτή που θα εγείρει διαφωνίες σχετικά με την επιλογή ενός Αλβανού αρχιεπισκόπου, πράξη που θα θεωρηθεί παρεμβατισμός στα εσωτερικά μιας άλλης χώρας, μιας και κανείς ελληνικός θεσμός, πολιτικός ή εκκλησιαστικός, δεν έχει τέτοιο δικαίωμα αλλά και το πώς θα αντιδράσει σε μια τέτοια περίπτωση το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Βιβλιογραφία

- Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας, *Εκκλησία της Αλβανία. Ιστορική – Πνευματική Παράδοση*, στο βιβλίο, *Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ 2000 Χρόνια, Ιστορία. Μνημεία. Τέχνη*, Β΄ Τόμος - Πατριαρχεία και Αυτοκέφαλες Εκκλησίες
Αρχείο Συνεντεύξεων Αρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυραχίου και πάσης Αλβανίας, Αναστάσιου
- Βερέμης Θάνος, «Η Ίδρυση του Αλβανικού Κράτους και οι Ελληνικές Διεκδικήσεις», στο Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η. (επιμ.) *Ο Ελληνισμός της Αλβανία*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995
- Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία σε μια βαλκανική ταυτότητα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998
- Βουτσάκης Β., «Σύντεκνοι και Μετανάστες: Εμπόδια Πολυπολιτισμικότητας στην Ελλάδα», στο *Measure S. & A. Renault, Alter Ego. Τα παράδοξα της Δημοκρατικής Ταυτότητας*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2005
- Γεωργούλης Σταμάτης, «Η Ορθοδοξία στο σύγχρονο αλβανικό κράτος, Ιστορική Ανασκόπηση», στο Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η. (επιμ.), *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, εκδ.Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995
- Γλαβίνας Απ., *Το Αυτοκέφαλον της εν Αλβανία Ορθοδόξου Εκκλησίας επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων*, ΙΜΙΑΧ, Ιωάννινα, 1978
- Γούναρης Βασίλης, *Τα Βαλκάνια των Ελλήνων: Από τον Διαφωτισμό έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007
- Ζιώγας Νίκος, «Τα Ανθρώπινα και Μειονοτικά Δικαιώματα και οι Έλληνες στην Αλβανία», στο Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Νικολακόπουλος Η. (επιμ.), *Ο Ελληνισμός της Αλβανία*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995
- Θανοπούλου Μαρία, «Η Συλλογική Μνήμη ως Στοιχείο της Πολιτισμικής ταυτότητας. Η Περίπτωση της Αγροτικής Κοινωνίας», στο Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου – Αλιμπράτη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου (επιμ.), «*Εμείς*» και οι «*Άλλοι*», εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000
- Καπλάνι Γκάζι, «Θρησκεία και αλβανική εθνική ταυτότητα. Μύθοι και πραγματικότητες», *Σύγχρονα Θέματα*, περίοδος Β΄, τεύχος 81, Δεκέμβριος 2002
- Καργάκος Σαράντος, *Αλβανοί, Αρβανίτες, Έλληνες*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2005
- Κάστελλαν Ζωρζ, *Η Ιστορία των Βαλκανίων*, εκδόσεις Γκοβοστής, 1991

- Κυργιάννης Μ. – Π. Παπαδημητρίου, *Η Αντιφασιστική Οργάνωση της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία 1943 – 1944. Πολιτική, Στρατιωτική*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα, 1982
- Κυριακίδης Γ. & Μ. Μιχαηλίδου, *Η προσέγγιση του άλλου. Ιδεολογία, μεθοδολογία και ερευνητική πρακτική*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2006
- Λέκκας Παντελής, *Η Εθνικιστική ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις Εργασίας στην ιστορική Κοινωνιολογία*, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα, 1996
- Λίποβατς Θ., Δεμερτζής Ν., Γεωργιάδου Β. (επιμ.), *Θρησκείες και Πολιτική στη Νεωτερικότητα*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2002
- Μαζάουερ Μαρκ, *Τα Βαλκάνια*, εκδόσεις Παττάκης, Αθήνα, 2004
- Μαλκίδης Θ., *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, εκδ. Γόρδιος, Αθήνα, 2007
- Μαλκίδης Θ., *Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, στο www.malikidis.gr
- Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Μια Προσπάθεια Προσέγγισης σε μια Μεταβατική Κοινωνία», στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2003
- Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Ιθαγένεια και Πολιτογράφηση στην Ελλάδα της Μετανάστευσης: (Αντι)φάσεις μιας αδιέξοδης πολιτικής», στο Παύλου Μίλτος και Χριστόπουλος Δημήτρης (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική Συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του Πολίτη*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2004
- Μπάρκας Παναγιώτης, «Η Ελληνική Μειονότητα επί καθεστώσ Χότζα», στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, εκδ.Κριτική, Αθήνα, 2003
- Οικονόμου Φ., *Ορθοδοξία και ελληνισμός στη Β. Ηπειρο, Ελευθέρα Σκέψις*, Αθήνα, 1990
- Παύλου Μίλτος, «Οι Έλληνες της Αλβανίας στην Ελλάδα», στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, εκδ.Κριτική, Αθήνα, 2003
- Πιτούλη – Κίτσου Χριστίνα, *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά τη Περίοδο 1907 – 1914*, εκδ. Ολκός, Αθήνα, 1997
- Ρώμας Χρίστος, *Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2006
- Τσιτσελίκης Κωσταντίνος, «Η Εκπαίδευση της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία», στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, εκδ.Κριτική, Αθήνα, 2003

- Τσιτσελίκης Κωσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα Αβεβαιότητας ως Εθνικές Αλήθειες», στο Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2003
- Χαρβαλιάς Γιώργος, «Αλβανία», στο Θ. Βερέμης (επιμ.), *Βαλκάνια: Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, 1995
- Χότζα Ε., *Σύμβολο Πάλης για Ελευθερία και Σοσιαλισμό*, Τίρανα, 1985, σελ. 107, όπως αναφέρεται στο Βίκερς Μ., Πέτιφερ Τζ., *Αλβανία: Από την Αναρχία σε μια βαλκανική ταυτότητα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998
- Χότζα, *Δύο φίλοι λαοί*, εκδ. Πορεία, Αθήνα, 1985
- Χρηστίδης Γεώργιος, *Τα Κομμουνιστικά Βαλκάνια*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2003
- Χριστόπουλος Δημήτρης, «Το Θεσμικό Καθεστώς ως Μηχανισμός ιδεολογικής Αφομοίωσης», Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2003
- Eric Hobsbawm, *Εθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Μ.Καρδάμιστα, Αθήνα, 1994
- Ernest Gellner, *Εθνη και Εθνικισμός*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1992
- Hope Lynette, *Resurrection. The Orthodox Autocephalous Church of Albania, 1991 – 2003*, Ngjallja Publisher, Tirana, 2004
- Forest Jim, *The Resurrection of the Church in Albania: Voices of Orthodox Christians*, WCC Publications, Geneva, 2002
- Jenkins Richard, *Κοινωνική Ταυτότητα*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007,
- Kedourie Elie, *Μειονότητες. Θρησκεία και Πολιτική*, εκδόσεις Κατάρτι Αθήνα, 2002
- Clayer Nathalie, "Islam, State and Society in Post – Communist Albania", Poulton Hugh/ Suha Taji – Farouki (eds), *Muslim Identity and Balkan State*, C. Hurst & Co., 1997

Εφημερίδες & Περιοδικά

- Albanian Telegraphic Agency, News Bulletin, No 196, 16/07/93*
- Δεκαπενθήμερη Πολιτική Επιθεώρηση Αντί, περίοδος Β΄, τεύχος 105, 12/08/1978
- Δράππας Σπύρος, *Εφημερίδα Νέα της Ομόνοιας*, Αργυρόκαστρο, 13-14/3/1999
- Εφημερίδα *Illyria*, 14 – 15 Οκτωβρίου 1994
- Εφημερίδα *Απογευματινή*, 4/11/1964
- Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 24/07/94
- Εφημερίδα *Καθημερινή*, 11/08/2002

Εφημερίδα Καθημερινή, 16/09/1998
Εφημερίδα Πρωινός Λόγος, Ιωάννινα, 13-14/3/1999
Εφημερίδα Το Βήμα, 17/12/1963
Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 15/07/93
Εφημερίδα Το ΒΗΜΑ, «Ο κ. Αναστάσιος και το «πραξικόπημα»: Τι απαντά ο Αρχιεπίσκοπος Τιράνων στον Μητροπολίτη Κονίτσης κ. Ανδρέα», 20/09/1998
Ιός της Κυριακής, «Εθνικό τοπίο στην ομίχλη», εφημερίδα Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 12/11/2000
Κουτσός Βασίλης, Μέρος της ομιλίας στην ημερίδα για την παιδεία, Εφημερίδα Νέα της Ομόνοιας, Αργυρόκαστρο, 13-14/3/1999
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 12/11/2000
Κωτσιάς Λάζαρος, Βορειοηπειρώτες: «Ξένοι εκεί, ξένοι εδώ», εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 11/02/2006
Πρακτορείο Εκκλησιαστικών Ειδήσεων www.Romfea.gr, Λάβρος ο Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Ανδρέας, 17/09/08
Περιοδικό Η Βόρειος Ηπειρος σήμερα, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1998, Αθήνα, τεύχος 17
Περιοδικόν Εκκλησία, ο ενθρονιστήριος λόγος του Μακαριότατου Τιράνων και πάσης Αλβανίας κ. Αναστάσιου, Αθήναι, 1992,
The Economist, «Berisha Broken», 12 Νοεμβρίου 1994
Τυπογραφείον της Αποστολικής Διακονίας
Συνέντευξη του πρωθυπουργού της Αλβανίας Σαλί Μπερίσα στον δημοσιογράφο Παύλο Τσίμα και τον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΪ, 12/11/93
Αντίβαρο, Σεβαστιανός: Μια Ζωή Αγώνος και Προσφοράς στην Ορθοδοξία και τον Ελληνισμό, www.antibaro.gr/religion/sevastianos.htm
Φροντιστήρια Ελληνικής Γλώσσας στην Κορυτσά, στο www.sfeva.gr

Αποφάσεις & Ανακοινωθέντα

Ανακοινωθέν του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αρχιγραμματεία της Αγίας και Ιεράς Συνόδου, 8/7/93
Απόφαση της ολομέλειας του ΚΚΕ στο Γρηγοριάδη Σ., Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1941 – 1947, τ.3, Αθήνα, εκδ. Καπόπουλος, 1975
Άρθρο 7 του Πρωτοκόλλου της Κέρκυρας της 7/17 Μαΐου 1914
Αριθμός Επιστολής 791 6226 της Διάσκεψης Ευρωπαϊκών Εκκλησιών, Γενεύη, 2/07/93
Δηλώσεις του πρωθυπουργού της Ελλάδας κ. Κ. Μητσοτάκη στις 14-07-93, στο boreioshpeiros.blogspot.com

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τα
δίκαια της Ελλάδος επί της Βορείου Ηπείρου, Αθήνα, 1946
(Υπόμνημα)

Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής,
Αθήνα, 1995

Επιστολή προς το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε.,
13/04/94

Ψήφισμα για τα Δικαιώματα της Εθνικής Ελληνικής
Κοινότητας στην Αλβανία, Άγιοι Σαράντα, Μάιος 1993

Διαδουκτιακοί Τόποι

Athens News Agency: Press Review in Greek, 31/03/1999

Ιστοσελίδα των βορειηπειρωτικών συλλόγων ΣΦΕΒΑ και
ΠΑΣΥΒΑ, www.sfeva.gr,

Ιστοσελίδα Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής
και Κονίτσης, www.imdpk.gr,

Ιστοσελίδα της Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της
Αλβανίας, www.orthodoxalbania.org